

T.C.
ÇAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÖZEL HUKUK ANABİLİM DALI

MEDENİ USUL HUKUKUNDA DELİLLERİN GÖSTERİLMESİ

TEZİ YAZAN
Mert KAYA

Danışman: Doç. Dr. Nedim MERİÇ (Akdeniz Üniversitesi)
Jüri Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi Selen SERDER
Jüri Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi Sami DOĞRU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MERSİN / NİSAN-2019

ONAY

T.C
ÇAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ' NE

20163036 numaralı öğrencimiz olan **Mert KAYA** tarafından hazırlanan “**Medeni Usul Hukukunda Delillerin Gösterilmesi**” başlıklı bu tez çalışması jüri üyelerimiz tarafından **oy birliği** ile **Özel Hukuk** Anabilim Dalında **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

.....
Üniv. Dışı asıl üye - Tez Danışmanı - Jüri Başkanı: Doç. Dr. Nedim MERİÇ
(Akdeniz Üniversitesi)

.....
Üniv. İçi – Jüri asıl Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi Selen SERDER

.....
Üniv. İçi - Jüri asıl Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi Sami DOĞRU

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylarım.

.....
03 / 04 / 2018
Doç. Dr. Murat KOÇ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'ndaki hükümlere tabidir.

İTHAF

Sevgili Aileme...

ETİK BEYANI

Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
 - Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
 - Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
 - Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
 - Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,
- bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

03/04/2019

Mert KAYA

TEŞEKKÜR

Tezimi yazarken desteğini her zaman hissettiğim tez danışmanım Sayın Doç. Dr. Nedim MERİÇ’e, teşekkürü borç bilirim.

ÖZET

MEDENİ USUL HUKUKUNDA DELİLLERİN GÖSTERİLMESİ

Mert KAYA

Yüksek Lisans Tezi, Özel Hukuku Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Nedim MERİÇ

Nisan 2019, 108 sayfa

Bu çalışmada medeni usul hukukunda delillerin gösterilmesi konusunu işlemeyi amaçladık. Çalışmamız iki ana bölümden oluşmaktadır. Bu bölümlerden ilki delillerin gösterilmesi ve ilkeler ışığında değerlendirilmesi başlığı altında işlenmiş olup ikincisi ise delillerin sonradan gösterilmesi ve kanun yolu aşaması başlığı altında işlenmiştir. İlk bölümün birinci kısmında öncelikle medeni usul hukukunun amacı üzerinde durulmuş, daha sonra bu amaç doğrultusunda medeni usul hukukuna hakim olan ilkelerin, delillerin gösterilmesi faaliyeti açısından nasıl bir etkisi olduğu değerlendirilmiştir. İlk bölümün ikinci kısmında ise delil göstermenin ne olduğu, delillerin hangi aşamaya kadar gösterileceği, yazılı yargılama ile basit yargılama usullerinde delillerin nasıl gösterileceğinden bahsedilmiş, her bir delil türü açısından ayrı ayrı değerlendirmeler yapılmıştır. Çalışmamızın ikinci bölümünün ilk kısmında ise delillerin sonradan gösterilmesi konusu ele alınmıştır. Hukuk Muhakemesi Kanunu'nun hangi durumlarda sonradan delil gösterilmesine izi verdiği, ıslah ile delil gösterilip gösterilemeyeceği ve fer'i müdahilin delil gösterme imkanı bu kısımda ele alınmıştır. Son kısımda ise kanun yolu aşamasında delil gösterilip gösterilemeyeceği değerlendirilmiştir. Özellikle istinaf kanun yolunun hukukumuza girişi ile birlikte kanun yolu aşamasında hangi durumlarda delil gösterilip gösterilemeyeceği, yine temyiz aşamasında delil gösterilmesinin mümkün olup olmadığı irdelenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Medeni usul hukuku, delil, delillerin gösterilmesi, sonradan delil gösterilmesi.

ABSTRACT

PRESENTING EVIDENCE IN CIVIL PROCEDURE LAW

Mert KAYA

Master Thesis, Department of Private Law

Thesis Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Nedim MERİÇ

April 2019, 108 pages

In this work, we aimed to explain presenting evidence in civil procedure law. This paper consists of two main headings. The first of headings was performed under the title of presenting evidence and evaluating this evidence within principles. The other section was called presenting evidence later on and the appeal stage. The purpose of civil procedure law was especially emphasized in the first part of first heading, and then in accordance with this purpose the principles of civil procedure was evaluated about how it's affecting the act of presenting evidence. What is presenting an evidence, until what stage it's possible to present an evidence, how the evidence presented in simple trial procedure and ordinary trial procedure was referred in the second part of first heading, and it was evaluated in terms of every single types of evidence. Presenting evidence later on was discussed in the first part of second heading of this work. In which situations Turkish Civil Procedure Code allows to present an evidence later on, whether it's possible to present an evidence with an amendment and secondary intervenor's potential of presenting an evidence were discoursed in this part. Whether it is possible to present an evidence at the appeal stage was evaluated in the last part. Especially with the new appeal procedure comes into force in our legal system whether it's possible to present an evidence at the appeal stage and which situations, and possibility to present an evidence at appellate stage was explicated.

Key Words: Civil procedure law, the evidence, presenting evidence, presenting evidence later on

ÖNSÖZ

Medeni usul hukukunda delillerin gösterilmesi konusunu işlediğimiz bu çalışma Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı kapsamında yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır.

Hukuk Muhakemesi Kanunu'nun hangi aşamaya kadar delil gösterilmesine izin verdiği, sonradan delil gösterilmesine izi verilip verilmediği, ıslah ile delil gösterilip gösterilemeyeceği ve fer'i müdahilin delil gösterme imkanı genel olarak ele alınmıştır. Bu çalışmada Yargıtay kararları ve doktrindeki görüşler yol gösterici olmuştur. Bu şekilde gerek doktrinde gerekse de yargı kararlarında belirtilen hususların örtüşmediği noktalar ve bu noktalarda hukukun temel ilkeleri kapsamında yapılması gereken işlemler belirtilmeye çalışılmıştır.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
KAPAK.....	I
ONAY.....	II
İTHAF.....	III
ETİK BEYANI.....	IV
TEŞEKKÜR.....	V
ÖZET.....	VI
ABSTRACT.....	VII
ÖNSÖZ.....	VIII
İÇİNDEKİLER.....	IX
KISALTMALAR.....	XII
EKLER LİSTESİ.....	XIII
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

DELİLLERİN GÖSTERİLMESİ VE İLKELER İŞİĞİNDA DEĞERLENDİRİLMESİ

1.1. Medeni Usul Hukukuna Hakim Olan İlkeler İşığında Deliller.....	2
1.1.1. Medeni Usul Hukukunun Amacı.....	2
1.1.2. Medeni Usul Hukukuna Hakim Olan İlkeler Açısından Delillerin Gösterilmesi.....	5
1.1.2.1. Genel Olarak.....	5
1.1.2.2. Dava Malzemesinin Taraflarca Getirilmesi İlkesi Açısından Delillerin Gösterilmesi.....	5
1.1.2.3. Teksif İlkesi Açısından Delillerin Gösterilmesi.....	7
1.1.2.4. Usul Ekonomisi İlkesi Açısından Delillerin Gösterilmesi.....	10
1.1.3. Medeni Usul Hukukunda Delillerin Gösterilme Sınırı.....	13
1.1.3.1. Hakimin Davayı Aydınlatma Ödevi.....	13
1.1.3.2. Adil Yargılanma Hakkı.....	16
1.2. Delillerin Gösterilmesi.....	19
1.2.1. Genel Olarak.....	19

1.2.2.Yazılı Yargılama Usulünde Delillerin Gösterilmesi.....	20
1.2.2.1. Dava Dilekçesinde Delillerin Gösterilmesi	20
1.2.2.1.1. Genel Olarak	20
1.2.2.1.2. Delillerin Gösterilmesi ve Somutlaştırma Yükü.....	25
1.2.2.1.3. Tanık Delilinin Dava Dilekçesinde Gösterilmesi	27
1.2.2.1.4. Bilirkişi ve Keşif Delilinin Dava Dilekçesinde Gösterilmesi.....	31
1.2.2.1.5. Belge ve Senet Delilinin Dava Dilekçesinde Gösterilmesi.....	35
1.2.2.1.6. Yemin Delilinin Dava Dilekçesinde Gösterilmesi.....	40
1.2.2.2. Cevap Dilekçesinde Delillerin Gösterilmesi.....	42
1.2.2.3. Cevaba Cevap ve İkinci Cevap Dilekçesinde Delillerin Gösterilmesi.....	48
1.2.2.4. Ön İnceleme Aşamasında Delillerin Gösterilmesi.....	50
1.2.3. Basit Yargılama Usulünde Delillerin Gösterilmesi	55

İKİNCİ BÖLÜM

DELİLLERİN SONRADAN GÖSTERİLMESİ VE KANUN YOLU AŞAMASI

2.1. Delillerin Sonradan Gösterilmesi.....	61
2.1.1. Yargılamayı Uzatma Amacı Gütmeyen veya Tarafın Kusurundan Kaynaklanmayan Delilin Sonradan Gösterilmesi	61
2.1.2. Islah İle Sonradan Delil Gösterilmesi	67
2.1.3. Feri Müdahilin Delil Göstermesi	70
2.2. Kanun Yolu Aşamasında Delillerin Gösterilmesi	73
2.2.1. Kanun Yolu Kavramı.....	73
2.2.2. İstinaf Aşamasında Delillerin Gösterilmesi	75
2.2.2.1. Genel Olarak	75
2.2.2.2. İstinaf Aşamasında Delil Gösterilme Yasağının İstisnaları	77
2.2.2.2.1. İstinaf Mahkemesince Re’sen Göz Önünde Bulundurulacak Deliller	77
2.2.2.2.2. İncelenmeden Reddedilen Deliller.....	78
2.2.2.2.3. Mücbir Sebep ile Gösterilemeyen Deliller	81
2.2.3. Temyiz Aşamasında Delillerin Gösterilmesi	83

SONUÇ	85
KAYNAKÇA	88
EKLER	94
ÖZGEÇMİŞ	95

KISALTMALAR

AÜHFD	: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
bkz	: Bakınız
C	: Cilt
DEÜHFD	: Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
E	: Esas
E.T.	: Erişim Tarihi
HD	: Hukuk Dairesi
HGK	: Hukuk Genel Kurulu
HMK	: Hukuk Muhakemeler Kanunu
HUMK	: Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu
İBD	: İstanbul Barosu Dergisi
İÜHFM	: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası
K	: Karar
m	: Madde
MİHBİR	: Türk Medeni Usul ve İcra- İflas Hukukçuları Birliği
MİHDER	: Medeni Usul ve İcra İflas Hukuku Dergisi
RG	: Resmi Gazete
S	: Sayı
s	: Sayfa
SDÜHFD	: Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
T	: Tarih
TAAD	: Türkiye Adalet Akademisi Dergisi
TBB	: Türkiye Barolar Birliği
vb	: ve benzeri
vd	: ve devamı
vs	: vesaire
Y	: Yıl

EKLER LİSTESİ

Sayfa No:

EK 1: Etik Kurulu Onay Belgesi..... 94

GİRİŞ

Taraflar, yargılama sonucunda lehlerine hüküm almak istiyorlarsa, iddia ettikleri vakıaları ispat etmeleri gerekir. Bunun için de taraflar, bir uyuşmazlıkla mahkeme önüne geldiklerinde, bu uyuşmazlıkla ilgili delillerini de birlikte getirmek durumundadırlar. Delil, tarafların mahkeme önüne getirdikleri vakıaların doğru olup olmadığını ispat için gerekli olan en temel malzemedir. Bu sayede tartışmalı olan vakıaların gerçekleşip gerçekleşmediği hususunda hakimde kanaat oluşturulur. 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 187. maddesi 1. fıkrasında da ispatın konusu üzerinde durulmuş, ispat için delil gösterilmesi gerektiği belirtilmiştir.

İfade edildiği üzere mahkeme önüne gelen uyuşmazlıkta, tarafların üzerinde anlaşılmadıkları çekişmeli vakıaların ispatı için delil gösterilmesi gerekir. Ancak taraflar delil gösterirken mutlak bir serbesti içinde değillerdir. Yani taraflar kural olarak yargılamanın istedikleri her safhasında delil gösterme imkanına sahip değillerdir. Delillerin gösterilmesi hususunda birtakım sınırlamalara giden kanun koyucu, delillerin mümkün olduğunca yargılamanın en başında toplanmasını arzulamış ve istisnai haller dışında sonradan delil gösterilmesine imkan tanımamıştır. Çalışmamız içerisinde de delillerin gösterilme amacının ne olduğu, hangi aşamaya kadar gösterilmesi gerektiği, farklı delil türleri için farklı uygulamaların olup olmadığı değerlendirilecektir. Özellikle yargılamanın başında delillerin toplanması gerektiğini ön gören kanun koyucunun sonradan delil gösterilmesini de istisnai durumlarda kabul ettiği göz önüne alındığında, bu istisnaları hangi hallerde kabul ettiği ve sonradan delil gösterilmesi için tarafların hangi imkanlara sahip olduğu önem kazanmaktadır. Yargılamadan istenen sonucun alınabilmesi için medeni usul hukukunda delil gösterilmesine ilişkin sistematığın iyi algılanması gerekmektedir. Delillerin, yargılamanın hangi taraf lehine sona ereceğine dair büyük bir öneme haiz olduğu düşünüldüğünde, tarafların delil gösterirken çok titiz davranması, geri dönülmesi güç hatalara düşmemesi açısından dikkatli olması gerekmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

DELİLLERİN GÖSTERİLMESİ VE İLKELER IŞIĞINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

1.1. Medeni Usul Hukukuna Hakim Olan İlkeler Işığında Deliller

1.1.1. Medeni Usul Hukukunun Amacı

Medeni usul hukukunu daha iyi anlayabilmek ve önemini kavrayabilmek için amacının ne olduğunu bilmek gerekir.¹ Bu amaç teorik bakımdan olduğu kadar pratik bakımdan da önem taşımaktadır. Zira izlenen amaç doğrultusunda kanunlaştırma faaliyetleri yürütülecek ve kanunların yorumlanmasında bu amaç yol gösterici olacaktır.² Medeni yargılamanın amacının ne olduğu hususunda doktrinde çeşitli görüşler ileri sürülmüş ve bu görüşler tartışılmıştır. Bu konuda birçok görüşün olması ise gayet tabiidir. Zira usul, çeşitli düşünüş biçimlerinin bir arada bulunduğu bir komplekstir ve bütün sorunlara çözüm getirecek tek bir amacının olması mümkün değildir.³

Doktrindeki görüşlerden⁴ ilki medeni usul hukukunun amacının maddi gerçeğe ulaşmak olduğudur. Bunun zıttını, yani medeni usul hukukunun amacının maddi gerçek olamayacağını savunan görüşe göre⁵ maddi gerçeği aramak ceza yargısına hastır. Hukuk yargısında şekli gerçeklikle yetinilir. Medeni usul hukukunda taraf menfaati ön plandayken, ceza yargılamasında kamu menfaati ön plandadır. Bu sebeptendir ki ceza hakimine geniş yetkiler tanınmışken, hukuk hakimi tarafların getirdiği malzemelerle bağlıdır. Dolayısıyla hukuk hakiminin dosya dışına çıkması ve gerçeği araması mümkün değildir. Hakim, dosyaya sunulan delillerin izin verdiği ölçüde gerçeği tespit edebilecektir. Bu nedenle mutlak anlamda gerçeği bulması söz konusu olamayacaktır. Medeni yargılamada hakim, taraflardan birisi aleyhinde karar verecektir. Oysa ceza yargılamasında delil yetersizliğinden beraat kararı verme gibi bir imkan söz konusudur.

¹ Pekcanitez, Hakan/Atalay, Oğuz/Özekes, Muhammet, **Medeni Usul Hukuku**, Ankara, 2014, s.43.

² Arslan, Ramazan/Yılmaz, Ejder/Taşpınar Ayvaz, Sema, **Medeni Usul Hukuku**, Ankara, 2016, s.52; Yılmaz, Ejder, **İslah**, Ankara, 2010, s.28.(İslah)

³ Alangoya, Yavuz, **Medeni Usul Hukukunda Vakıaların ve Delillerin Toplanmasına İlişkin İlkeler**, İstanbul, 1979, s.76.

⁴ Pekcanitez/Atalay/Özekes, s.46; Tanrıver, Süha, **Medeni Usul Hukuku**, Ankara, 2016, s.126 (Usul); Alangoya, s.86; Yıldırım, M. Kamil, **Medeni Usul Hukukunda Delillerin Değerlendirilmesi**, İstanbul, 1990, s.32.

⁵ Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz, s.52-53.

Yine ceza yargılamasında ikrar hakimi bağlamazken hukuk yargısında kural olarak hakim ikrarla bağlıdır.

Medeni yargılamanın amacının maddi gerçeğe ulaşmak olduğunu savunan yazarlar ise bu yorumları eleştirmektedir. Alangoya'ya göre⁶ burada söz konusu edilen gerçek hiçbir zaman şekli gerçek olmamıştır. Yazara göre hiçbir usul maddi gerçekle ilgilenmediğini, şekli gerçekle yetindiğini iddia etmez. Şekli gerçekte söz konusu olan doğrunun elde edilmesi değil, sonuca varılmasıdır. Oysa maddi gerçekte önemli olan doğrunun ortaya çıkarılmasıdır. Tanrıver'e göre⁷ de gerçeğin şeklisi veya maddisi olmaz. Bir şey ya gerçektir ya da değildir. Her iki hukuk disiplini arasında bu açıdan fark bulunmamaktadır. Birden fazla usulün varlığı, birden fazla gerçek olmasından değil, gerçeğe ulaşmak için her usulde ona uygun yöntemler tercih edilmiş olmasındandır. Ceza ve hukuk yargısında her iki disiplinde gerçeğe ulaşmak için farklı yöntemler benimsenmiş bulunması ve hakimin farklı yetkilere sahip olması korumayı amaçladıkları menfaatlerin farklılık göstermesinden kaynaklanmaktadır. Bu sebeple delillerin toplanmasında ceza muhakemesi hukukunda resen araştırma ilkesinin benimsenmiş olması, medeni usul hukukunda ise taraflarca getirilme ilkesinin benimsenmiş olması, ceza hukukunda hakimin daha aktif, medeni usul hukukunda daha pasif olması, amaç konusunda bir ayrıma gidilmesini gerektirmez. Dolayısıyla ceza yargılamasında amaç maddi gerçeğe ulaşmak, medeni usulde ise şekli gerçeğe ulaşmak olarak değerlendirilemez. Pekcanitez/Atalay/Özekes'e göre⁸ de bu düşünce tamamıyla yanlıştır. Zira yargılama hukuklarının tamamında amaç, dış dünyada gerçekleşen maddi gerçeğe ulaşmak ve o doğrultuda karar vererek adaleti sağlamaktır. Maddi gerçek ile mahkemenin verdiği karar örtüştüğü ölçüde adalet de sağlanmış olacaktır. Hangi tür yargılama olursa olsun maddi gerçek ile adalet örtüşmediği sürece adalet zedelenmiş olacaktır.

Bunların dışında medeni usul hukukunun amacına yönelik bir diğer görüş⁹ özel hukuk tarafından kişilere tanınan fakat itiraza uğrayan hakların korunması, daha yaygın ifadesi ile sübjektif hakların korunmasıdır. Bu görüşe göre medeni usul hukukunun temelini, tarafların maddi hukuk kaynaklı sübjektif hakları oluşturur. Medeni usul

⁶ ALANGOYA, s.86.

⁷ TANRIVER, Usul, s.126.

⁸ Pekcanitez/Atalay/Özekes, s.46.

⁹ Meriç, Nedim, “Medenî Yargılama Hukukunda Tasarruf ve Taleple Bağlılık İlkesinin Kapsamı ve Bazı Güncel Kararların Değerlendirilmesi”, SDÜHFD, C.4, S.2, Y.2014, s.24(Usul-İcra); Ansay, Sabri Şakir, **Hukuk Yargılama Usulleri**, Ankara, 1960, s.200; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz, s.53; Pekcanitez/Atalay/Özekes, s.45; Üstündağ, Saim, **Medeni Yargılama Hukuku**, İstanbul, 2000, s.16.

hukukunun konusunu da bu sübjektif hakların tanınması, bunların ihlâli halinde temin edilmesi veya ihlal tehlikesi bulunan durumlarda korunması oluşturur. Böylelikle hakkı bir başkası tarafından saldırıya uğrayan kişi, ihkakı hak yerine devletin sağladığı imkanlardan yararlanarak mahkemede haklı olduğunu tespit ettirecek ve hakkına kavuşabilecektir

Farklı bir görüşe göre¹⁰ medeni usul hukukunun amacı adaletli karar vermektir. Bu görüşe göre adaletli karar verilmesi, uyuşmazlığın taraflar arasında bir daha açılmayacak şekilde ortadan kaldırılması yoluyla olur. Bir diğer görüşe göre¹¹ medeni usul hukukunun amacı hukuki barışın korunmasıdır. Medeni usul hukukunun bu amacı, diğer amaçlarıyla birlikte ve yan yanadır. Diğer amaçların gerçekleşmesi bu amacı da beraberinde getirecektir. Başka bir görüşe göre¹² de medeni usul hukukunun temel amacı, uyuşmazlıkları hukuka uygun bir biçimde ve akılcı bir yöntemle çözmektir.

Görüldüğü üzere medeni usul hukukunun tek bir amacının olduğunu kabul etmek mümkün değildir.¹³ Medeni usul hukukunda bir husus değerlendirilirken tüm bu amaçların dikkate alınması gerekir. Delillerin gösterilmesi esnasında da gerek maddi gerçeğe ulaşma amacı, gerek sübjektif hakkın gerçekleşmesi, gerekse uyuşmazlığın hukuka uygun biçimde çözülerek adaletli karar verilmesinin sağlanması amaçları göz önünde bulundurulmalı, bu amaçlar dikkate alınarak delillerin taraflarca gösterilmesi sağlanmalıdır.¹⁴

Tüm bu değerlendirmeler ışığında şunu söyleyebiliriz ki görüşümüze göre de medeni usul hukukunun tek bir amacının olduğunu kabul etmek modern hukuk anlayışında kabul edilemez. Medeni usul hukukunda elbette ki maddi gerçeğe ulaşma amacı olacaktır. Zira tarafların gerçek iradelerinin de bu yönde olduğunu kabul etmek gerekir. Taraflar hakkı olanı almak istemeli, bundan fazlasını talep etmemelidir. Haklı olanın tespiti ise maddi gerçeğin ortaya çıkarılmasıyla olacaktır. Bu amaca ulaşılması da beraberinde hukuki barışı ve hukuk güvenliğini getirecektir. Hukuk devletlerinin amaçlarından biri hukuk güvenliği ve barışı sağlamak olduğuna göre, bizzat hak elde etmenin yasaklanmasıyla sübjektif hakların yerine getirilmesi de yargı eliyle olacaktır. Bunun doğal sonucu olarak da medeni usul hukukunun amaçlarından biri sübjektif

¹⁰ Yılmaz, **İslah**, s.30; Konuralp, Haluk, **İspat Kurallarının Zorlanan Sınırları**, Ankara, 1999, s.6.

¹¹ Pekcanitez/Atalay/Özekes, s.46; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz, s.53

¹² Konuralp, s.6.

¹³ Alangoya, s.76; Konuralp, s.6; Pekcanitez/Atalay/Özekes, s.46.

¹⁴ Akkaya, Tolga, **Medeni Usul Hukukunda Delillerin Hasredilmesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, 2003, s.22 (Deliller)

hakların korunması ve gerçekleştirilmesi olacaktır. Aksinin kabulü halinde toplumda kargaşa ve güvensizlik ortamı oluşacaktır ki bu da en son istenen sonuçtur.

1.1.2. Medeni Usul Hukukuna Hakim Olan İlkeler Açısından Delillerin Gösterilmesi

1.1.2.1. Genel Olarak

Sağlıklı bir yargılama yapılabilmesi için hem toplumun hem de davanın taraflarının güven duygusuna ihtiyacı bulunmaktadır.¹⁵ Sadece davanın taraflarının değil, tüm toplumun yapılan yargılamaya güvenebilmesi için mahkeme faaliyetlerinin birtakım esaslara bağlanması gerekir.¹⁶ İşte yargılama sürecinin şekillenmesini sağlayan bu esaslar, medeni usul hukukuna hakim olan ilkelerdir. Medeni usul hukukuna hakim olan ilkeler sayesinde davaya yön verilir, dava sevk ve idare edilir.¹⁷ Medeni usul hukukuna hakim olan bu ilkeler elbette ki tüm sorunları çözen sihirli bir değnek değildir. Ancak bu ilkeleri herhangi bir usul kuralı gibi de düşünmemek gerekir. Zira birçok norm bu ilkelerle sınırlandırılmakta, hatta kanunların yapımında dahi bu ilkeler göz önünde tutulmaktadır. Medeni yargılamanın yürütülmesinde adeta hakim ana malzemesini teşkil eden bu ilkeler üzerinde özellikle durmakta yarar vardır.¹⁸ Zira delillerin gösterilmesi hususunda da bu ilkeler yol gösterici olacaktır.

1.1.2.2. Dava Malzemesinin Taraflarca Getirilmesi İlkesi Açısından Delillerin Gösterilmesi

Taraflarca getirilme ilkesi; dava malzemesinin, yani tarafların iddia ve savunmalarını oluşturan vakıalar ile bunlara ilişkin delillerin kim tarafından mahkeme huzuruna getirileceğinin belirlenmesi açısından önemli bir ilkedir.¹⁹ Bu ilkenin karşıtı olarak kabul edilebilecek olan ilke ise kendiliğinden araştırma ilkesidir. Kendiliğinden araştırma ilkesine göre taraflardan bağımsız olarak davanın temelini oluşturan tüm maddi vakıalar ve deliller hakim tarafından davaya getirilecektir. Taraflarca getirilme

¹⁵ Rüzgaresen, Cumhuriyet, **Medeni Muhakeme Hukukunda Usul Ekonomisi İlkesi**, Ankara, 2013, s.27; KURT KONCA, Nesibe, **Medeni Usul Hukukunda Aleniyet İlkesi**, Ankara, 2009, s.7

¹⁶ Kurt Konca, s.7; Bilge, Necip/Önen, Ergun, **Medeni Yargılama Hukuku Dersleri**, Ankara, 1978, s.290.

¹⁷ Kurt Konca, s.7; Alangoya, s.1.

¹⁸ Rüzgaresen, s.29; Kurt Konca, s.9.

¹⁹ Tanrıver, **Usul**, s.354; Alangoya, Yavuz/Yıldırım, M.Kamil/Deren Yıldırım, Nevhis, **Medeni Usul Hukuku Esasları**, İstanbul, 2009, s.183 (Esaslar); Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz, s.152; Bilge/Önen, s.293-294.

ilkesine göre ise yalnızca tarafların getirmiş olduğu dava malzemeleri hükme temel oluşturabilecektir.²⁰ O halde taraflarca getirilme ilkesi, dava malzemesi olan vakıalar ile delillerin yalnızca taraflarca getirilmesi, hakimin kendiliğinden delilleri gözetememesidir.²¹ Bu ilke Hukuk Muhakemeleri Kanunu m.25 düzenlemesinden temeline almaktadır.²² Madde metnine göre hakim, tarafların söylemediği şeyleri veya davaya getirmedikleri vakıaları kendiliğinden dikkate alamaz ya da onları hatırlatacak davranışlarda bulunamaz. Yani taraflarca getirme ilkesine göre hakim sadece tarafların getirdiği vakıaları dikkate alabilir. Onların getirdiklerinin haricinde resen vakıalar ya da deliller getiremez, hatırlatmada dahi bulunamaz. Bu ilkeye göre hakim sadece resen tahkikat yapma konusunda engellenmiş değildir. Ayrıca hakim, tarafların dilekçelerinde anlattıklarından bağımsız olarak kendi öğrendiği vakıaları davaya getirmeye ve karara esas almaya da yetkili değildir.²³ Ayrıca taraflarca getirilen bir vakıa ancak ihtilaflı ise hakim o vakıanın gerçek olup olmadığını inceleyebilecektir. Taraflardan birinin iddia ettiği maddi vakıa, karşı tarafça reddedilmediği sürece o maddi vakıanın doğru olup olmadığını hakim kural olarak denetleyemez. Taraflar aralarında anlaşarak belirli bir vakıayı getirilirse bu husus ihtilaflı olmaktan çıkar. Hakim artık hayat olayının bu şekliyle bağlı kalır.

Hakim tam ikna olmamış dahi olsa taraflarca getirilme ilkesinin kuralı gereği resen araştırmaya girişemez.²⁴ Bu durum usul ekonomisi ilkesi de bağdaşır. Uyuşmazlığın belirli konularla sınırlanması, ikrar üzerine hakimin ikrar edilen vakıanın gerçek olup olmadığını araştırmaması mahkemenin iş yükünü azaltacağı gibi sonuca daha süratli varılmasını da sağlar.²⁵

²⁰ Alangoya, s.9

²¹ Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz, s.152.

²² Alangoya/Yıldırım/Deren Yıldırım bu maddeyi, hakimin rolünün modern hukuka göre çok sınırlı tutulmuş olması sebebiyle eleştirmektedir. Yazarın dava malzemesinin getirilmesi konusunda mukayeseli hukukta hakime verilen olanaklar yönünden yaptığı eleştiri için bkz: **ALANGOYA, H. Yavuz/ Yıldırım, Kamil/ Deren Yıldırım, Nevhis, Hukuk Muhakemeleri Kanunu Tasarısı Değerlendirme ve Önerileri**, İstanbul, 2006, s.33. (Tasarı)

²³ Üstündağ, s.240; Becker-Eberhard, Ekkehard, **İlkeler Işığında Medeni Yargılama Hukuku**, İstanbul, 2006, s.17(Türkçeye Çeviren: Prof. Dr. M. Kamil YILDIRIM); Atalı, Murat, **Medenî Usul Hukukunda Hâkimin Vakıalar Hakkında Dava Dışında Edindiği (Şahsî) Bilgisini Kullanması**, Haluk Konuralp Anısına Armağan, C.I, Ankara, 2009, s.145-146; Alangoya'ya göre, re 'sen araştırma ilkesinin uygulandığı dava ve işlerde dahi hâkimin şahsi bilgisini davaya getirmesi mümkün değildir. Dava malzemesinin toplanması bakımından hâkimin de aktif bir rol üstlenmesine yol açan re 'sen araştırma ilkesi, vakıaların tayini konusunda hâkime şahıs olarak daha fazla bir hak tanımamaktadır. Bu durumda hâkimin şahsi bilgisini, tanığın bilgisinden daha fazla önemsemesi mümkün olabilir. Oysaki hâkimin yanılma payı da herhangi bir tanığın yanılma payından daha az değildir. (Alangoya, s.130.)

²⁴ Schilken, Eberhard, **İlkeler Işığında Medeni Yargılama Hukuku**, İstanbul, 2006, s.51-56(Türkçeye Çeviren: Prof. Dr. M. Kamil YILDIRIM); Tanrıver, **Usul**, s.355; Becker-Eberhard, s.21.

²⁵ Yıldırım, s.107. Ancak Yıldırım bu kabul sebebiyle usul hukukunun amacı olan maddi gerçeğe ulaşma gayesinden uzaklaşılmasını, şekli hakikatle yetinilmemesini vurgulamaktadır. (Yıldırım, s.108.)

İfade edildiği üzere taraflarca getirilme ilkesi sebebiyle hakim kendiliğinden delil toplayamaz. Taraflar dayandıkları delilleri dilekçelerinde göstermelidirler. Ancak bu durumun birtakım istisnaları da mevcuttur. Buna göre keşif ve bilirkişi delili her ne kadar taraflarca getirme ilkesi benimsenmiş ise de hakimın resen başvurabileceği delillerdir. Hakim bu yetkisini doğrudan Kanundan almaktadır. (Hukuk Muhakemeleri Kanunu m.266, 288/2) Ayrıca ticari davalarda hakimın resen ticari defterleri isteme yetkisi de vardır. (Hukuk Muhakemeleri Kanunu m.222/1) Hakim, tarafların talebi olmasa dahi isticvaba kendiliğinden başvurabilir. (Hukuk Muhakemeleri Kanunu m.169/1). Çekişmesiz yargı işlerinde taraflarca getirilme ilkesi uygulanmaz.(Hukuk Muhakemeleri Kanunu m.385/2)²⁶

Medeni usul hukukunda kabul edilen ilke, taraflarca getirilme ilkesidir.²⁷Dava malzemelerinin mahkemeye sunulma sorumluluğu taraflara bırakılmıştır. Davanın tarafı maddi hukuka göre ne kadar haklı da olsa dayandığı vakıaları mahkemeye sunmaz ise talebinin reddedilmesi sonucu ile karşı karşıya kalacaktır.²⁸ Tanrıver'e göre²⁹ usul hukukunda taraflarca getirilme ilkesinin hakim olma sebebi özel hukukta kamu yararının değil bireysel yararın korunmasının esas olmasıdır. Bunun dışında taraflarca getirilme ilkesinin temel olmasının en önemli gerekçelerinden biri tarafların yaşadıkları ve dava konusu ettikleri olayı en iyi kendilerinin bileceği düşüncesidir. İşin doğası gereği taraflar kendi menfaatlerini en iyi kendileri korurlar. Bu yüzden de taraflar kendi lehlerine olan bütün vakıalar ile delilleri davaya getireceklerdir. Ayrıca olayın tarihsel gelişimini de kendileri bildiklerinden en iyi şekilde anlatacaklardır. Bu da usul hukukunun yukarıda da bahsettiğimiz amaçlarıyla bağdaşacaktır.³⁰

1.1.2.3. Teksif İlkesi Açısından Delillerin Gösterilmesi

Tüm iddia ve savunma sebeplerinin yargılamanın belirli bir usul kesitine kadar getirilmesini öngören ilkeye teksif ilkesi denilmektedir.³¹ Teksif ilkesine göre taraflar, iddia ve savunmalarının temelini teşkil eden vakıaları ve delillerini belirli bir usul

²⁶ Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz, s.153; Tanrıver, **Usul**, s.354.

²⁷ Schilken, s.50; Pekcanitez/Atalay/Özekes, s.221; Becker-Eberhard, s.21; Tanrıver, **Usul**, s.354. Alangoya/Yıldırım/Deren Yıldırım'a göre medeni usul hukukunun tarihsel gelişimi ve bugünkü durumu göstermektedir ki bu ilkelerin bir medeni usul sisteminde bütün tutarlı sonuçları ile etkin olmaları söz konusu olmamıştır. Yani getirdiği hükümlerle dava malzemesinin toplanması bakımından tarafa ağırlık vermiş olan bir sistem, bu konuda hakime de yetkiler tanımıştır, aksi sistemi kabul etmiş bir sistem de böyle olmuştur. (Alangoya/Yıldırım/Deren Yıldırım, **Esaslar**, s.184)

²⁸ Pekcanitez/Atalay/Özekes, s.221

²⁹ Tanrıver, **Usul**, s.354.

³⁰ Alangoya/Yıldırım/Deren Yıldırım, **Esaslar**, s.184; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz, s.153; Tanrıver, **Usul**, s.354.

³¹ Bilge/Önen, s.297; Ansay, s.156, Tanrıver, **Usul**, s.362; Akkaya, **Deliller**, s.28.

kesitine kadar getirmek mecburiyetindedirler, bu süreden sonra getirilenler mahkemece dikkate alınamaz.³² Buna yargılama malzemesinin hep birden arzı prensibi de denmektedir.³³ Bu sayede davaların gereksiz yere uzaması engellenecek ve belirli bir safhada davanın sonu öngörülebilir olacaktır.³⁴

Medeni usul bakımından hukukumuzda teksif ilkesinin egemen olduğunu kabul etmek gerekir.³⁵ Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nda her ne kadar teksif ilkesi doğrudan düzenlenmiş değilse de ilkeyle ilişkilendirilebilecek pek çok madde bulunmaktadır. Hukuk Muhakemeleri Kanunu m.119-1/e ve f fıkraları gereğince davacının m.129-1/d ve e fıkraları ise davalının dilekçeler aşamasında tüm iddiaları ve delillerini bildirmeleri gerekliliği bu ilkenin yansıması olarak kabul edilmelidir. Yine Hukuk Muhakemeleri Kanunu m.117'de düzenlenen ilk itirazların cevap dilekçesi ile birlikte bildirilmesi, aksi halde dinlenmeyeceği düzenlemesi de teksif ilkesi ile doğrudan ilgilidir ve bu ilkenin belki de en katı tezahürüdür.

Bunun dışında Hukuk Muhakemeleri Kanunu m.141 düzenlemesindeki iddia ve savunmanın değiştirilip genişletilmesi yasağı ile Hukuk Muhakemeleri Kanunu m.30 düzenlemesindeki usul ekonomisi ilkesinin dahi teksif ilkesi ile bağlantılı olduğunu kabul etmek gerekir. Eğer bu ilke kabul edilmemiş olsaydı, davayı kaybedeceği düşüncesinde olan ya da davayı uzatmak isteyen taraf dava ile alakası olmayan vakıaları davaya getirebilecekti ve ileride de anlatacağımız usul ekonomisi ilkesine aykırı bir şekilde davanın uzamasına sebebiyet verebilecekti. Yine aynı durum davanın veya savunmanın değiştirip genişletilmesi ile de ilgilidir. Teksif ilkesi ve dolayısıyla bağlantısı kurulan bu yasak sayesinde tarafların istedikleri her aşamada iddialarını veya savunmalarını değiştirmelerinin önüne geçilmiştir. Böylelikle iddia edilen her şey dinlenilmeyecek, taraflar sınırsızca iddia ve savunmada bulunamayacak, bu da yargılamanın hızlanmasını sağlayacaktır.³⁶

³² Alangoya, s.4; Bilge/Önen, s.297; Ansay, s.156; Tanrıver, **Usul**, s.362; Akkaya, **Deliller**, s.28; Pekcanitez/Atalay/Özekes, s.222; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz, s.156.

³³ Bilge/Önen, s.297.

³⁴ Alangoya/ Yıldırım/ Deren Yıldırım, **Esaslar**, s.185; Ansay, s.156; Tanrıver, **Usul**, s.362; Akkaya, **Deliller**, s.28. Alangoya/Yıldırım/Deren Yıldırım'a göre Türk Hukuku gibi yazılılık ilkesinin ana yargılama usulü olarak kabul edildiği hukuk düzenlerinde bu ilkeye rastlanırken, yargılamaların belli aşamalara kesin olarak bölünmediği Almanya, Avusturya gibi ülkelerin hukuklarında bu ilkeye rastlanmamakta, bu esas yerini yargılamanın hızlandırılması gibi unsurlara bırakmaktadır. Sürüncemede kalmış yargılamaların tıpkı hatalı kararlar veren yargılamalar gibi yargıya güveni azaltacağını belirten yazar, kanun koyucunun ve hukukçuların en önemli görevinin yargılamanın hızlandırılması ile doğru karar verilmesi arasındaki dengeyi sağlamak olduğunu ifade etmektedir. (Alangoya/ Yıldırım/ Deren Yıldırım, **Esaslar**, s.186.)

³⁵ Tanrıver, **Usul**, s.362-363; Bilge/Önen, s.298

³⁶ Arslan/Yılmaz/Ayvaz, s.156; Pekcanitez/Atalay/Özekes, s.223.

Delillerin gösterilmesi yönünden teksif ilkesinin kabul edilmesiyle tarafların tüm delillerini belirli usul kesiti içerisinde dosyaya sunması gerekmektedir. Bu da yukarıda ifade ettiğimiz üzere dilekçelerin gösterilmesi aşaması olarak kabul edilmektedir. Kanunun ilgili düzenlemesi gereğince tarafların, dilekçelerin karşılıklı verilmesi aşamasında delillerini mahkemeye sunması gerekecektir. Yargılamanın hızlanmasına katkı sağlayacak olan bu durum, teksif ilkesinin deliller açısından en belirgin yansımasıdır. Ancak kanun, delillerin gösterilmesi açısından birtakım istisnalar da getirmiştir. Hukuk Muhakemeleri Kanunu m.145 düzenlemesi gereğince delillerin sonradan gösterilmesine imkan verilmesi bunlardan biridir. Teksif ilkesi ile her ne kadar yargılamanın hızlandırılması düşünülmüş ise de tarafların dilekçelerinde gösterdikleri ancak henüz mahkemeye sunmadıkları belgelerini mahkemeye sunmaları için iki haftalık kesin süre verileceğini düzenleyen Hukuk Muhakemeleri Kanunu m.140/5 hükmü de bu ilkeyi yumuşatan maddelerden birisidir.

Teksif ilkesinin hak arama özgürlüğüne aykırı olduğunu düşünmek veya hukuki dinlenilme hakkına aykırı olduğunu kabul etmek de doğru değildir. Hak arama özgürlüğü, tarafların sınırsız biçimde haklarını kullanacağı ya da hiçbir sınırlamaya tabi tutulmayacağı anlamına gelmemelidir. Hukuki dinlenilme hakkı da tarafların her düşündükleri şeyi söylemeleri olmamalıdır. Yargılamanın uzayıp gitmemesi için tarafların usul kurallarına uygun hareket etmesi gerekir.³⁷ Ancak sırf teksif ilkesinin varlığı sebebiyle de savunma hakkını bir tarafa bırakmamak gerekir. Tabii ki bir davada hem çabuk hem de gerçeğe uygun karar vermek temel hedeftir. Ancak bu ikisinin aynı anda gerçekleşmesi kolay değildir.³⁸ Teksif ilkesi uygulanırken tarafların sadece tecrübesizlikler sebebiyle davayı kaybetmelerine müsaade etmemek gerekir. Teksif ilkesi tarafların hukuki dinlenilme hakkını ihlal eder şekilde düzenlenmemelidir.³⁹ Yargıtay da özellikle savunma hakkının kısıtlanmaması amacıyla taraflara imkan tanınması yönünde karar vermektedir.

Teksif ilkesinin yargılamayı hızlandırma anlamında önemli bir fonksiyonu olduğunu belirttik. Ancak bu ilke uygulanırken çok katı kurallara tabi tutulmaması gerektiğini de belirttik. Bu ilkenin katı kurallarla uygulanmasının bir olumsuz tarafı da tarafların ellerindeki tüm delilleri “ilerde gösteremem” düşüncesi ile gerekli-gereksiz ayrımı yapmadan mahkemeye sunması, bunun sonucunda da istenen verimin

³⁷ Pekcanıtez/Atalay/Özekes, s.223

³⁸ Üstündağ, s.254; Akkaya, **Deliller**, s.30

³⁹ Akkaya, **Deliller**, s.30

alınamaması ile karşı karşıya kalınması demektir. Olaya en vakıf kişiler bile tüm iddia ve savunmalarını tek seferde ileri süremeyebilirler. Ancak karşı tarafın iddia ve savunmalarından sonra kendi iddialarında bulunmak isteyebilir. İşte tarafın elindeki bu imkanın elinden alınması da izah ettiğimiz üzere ilkedan istenen verimin alınamaması sonucunu doğurabilmektedir.⁴⁰ Bu sebeple yukarıda belirtilen, ilkeyi yumuşatan maddelerin de Kanunda yer alması olumlu kabul edilmelidir. Yargılamanın hızlı sonuçlandırılması ne kadar gerekliyse hakkaniyetli ve doğru bir karar verilmesi bir o kadar gereklidir. Bu sebeple doğru denge kurularak yargılama yapılması hukuk devletinde elzemdir.

1.1.2.4. Usul Ekonomisi İlkesi Açısından Delillerin Gösterilmesi

Günümüz hukukunda yargının en önemli sorunlarından birisi davaların uzun sürmesidir. Bunun birçok nedeni bulunmaktadır. Uyuşmazlıkların karmaşık olması bunlardan biriyken bunun dışında mahkemelerdeki teknik yetersizlikler, tarafların davayı uzatma yönündeki yaklaşımları, gereksiz duruşmalar yapılması gibi nedenler de sayılabilir. Ancak davaların uzamasının en önemli sebeplerinden biri kuşkusuz ki hem hakimnin hem de tarafların usul kurallarını gereğince uygulamamalarıdır. Davaların uzun sürmesi sebebiyle taraflar haklarına geç kavuşmakta, bu da birçok gereksiz masraf yapılması ve adalete olan güvenin sarsılması sonucunu doğurmaktadır.⁴¹

Anayasanın 141. maddesi yargıya, davaların en az giderle ve mümkün olan en hızlı şekilde sonuçlandırılması ödevini yüklemiştir. Anayasa'nın bu hükmünün dayanağını ise Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6. maddesi oluşturmaktadır. Sözleşme mahkemelerin makul süre içerisinde karar vermesini düzenlemektedir. Bu düzenlemelere paralel olarak Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 30'da⁴² usul ekonomisi ilkesine⁴³ yer verilmiştir. Maddeye göre hakimnin yargılamayı makul süre içerisinde, gereksiz masraf yapmadan ve düzenli biçimde yönetmesi gerekir. Görüldüğü üzere usul ekonomisi ilkesi temelini adil yargılanma hakkından almaktadır.⁴⁴

⁴⁰ Alangoya/ Yıldırım/ Deren Yıldırım, **Esaslar**, s.186; Ansay, s.157-158; Bilge/Önen, s.299.

⁴¹ Pekcanitez/Atalay/Özekes, s.233; Rüzgaresen, s.39.

⁴² Madde gerekçesi usul ekonomisi ilkesinin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 6. maddesindeki adil yargılanma hakkı ile doğrudan ilgili olduğunu vurgulamıştır.

⁴³ Rüzgaresen, madde başlığının usul ekonomisi olan adını eleştirmekte, maddenin içeriğine göre ‘‘mahkeme ekonomisi ilkesi’’ ifadesini daha uygun bulmaktadır. (Rüzgaresen, s.42.)

⁴⁴ Bolayır, Nur, Hukuk Yargılamasında Delillerin Toplanması ve Tarafların ve Hakimnin Rolü, İstanbul, 2014, s.187; Rüzgaresen, s.41-42; Yılmaz, Ejder, **Hukuk Muhakemeleri Şerhi**, Ankara, 2013, s. 334(Şerh); Pekcanitez/Atalay/Özekes, s.233; Tanrıver, **Usul**, s.379; Ermenek, İbrahim, ‘‘**Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun Yürürlüğe Girmesinden Sonra Yargılama Giderlerine İlişkin Olarak**

Usul ekonomisi ilkesi, kanunlardaki düzenlemeler çerçevesinde yargılamanın kolaylaştırılmasını, yargılama için öngörülen sürelerin aşılmasını, gereksiz masraf yapılmamasını düzenler ve bu konuda görevi hakime yükler.⁴⁵ Yani usul ekonomisi ilkesi boş yere dava açılmasını, gereksiz masraf yapılmasını ve yargılamada zor yöntemlerin tercih edilmesini önleyerek emekten, masraftan ve zamandan tasarruf edilmesini sağlar.⁴⁶ Bu açıklamalara göre usul ekonomisi ilkesinin unsurlarının basitlik, çabukluk ve ucuzluk olduğunu söyleyebiliriz.⁴⁷ Usul ekonomisi ilkesinin çabukluk unsuru sebebiyle aceleci davranıp hatalı kararlar verilmesinden kaçınılmalıdır. Zira önemli olan yargılamanın hızlı yapılması değil, gerekli ve makul süre içerisinde yapılmasıdır.⁴⁸

Usul ekonomisi ilkesinin deliller ile olan ilişkisi de bu unsurlara göre değerlendirilebilir. Çabukluk unsuru ile tanık delilinin gösterilmesine ilişkin Hukuk Muhakemeleri Kanunu m.240/2 hükmünde belirtilen ikinci tanık listesi verilmesi yasağı birlikte düşünülebilir. Madde gerekçesinde ikinci tanık listesi verilememesinin yargılamanın makul sürede bitirilmesi için usul ekonomisi ile doğrudan ilgili olduğu vurgulanmıştır. Yine Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 240/3 hükmü de çabukluk unsuruyla doğrudan bağlantılıdır. Maddeye göre tanık listesinde adres gösterilmezse veya gösterilen adreste tanık bulunmazsa, hakim tarafa adres göstermesi için kesin süre verecektir. Süreye rağmen adres gösterilmez veya gösterilen adres hatalı ise o delile başvurmadan vazgeçilmiş sayılacaktır. Bu madde ile de usul ekonomisi ilkesi gözetilerek yargılamanın tanık adresi sebebiyle gecikmesinin önüne geçilmesi amaçlanmıştır.⁴⁹ Bunların dışında Hukuk Muhakemeleri Kanunu m.119-1/f hükmünde ve yine m.129-1/e hükmünde delillerin dava ve cevap dilekçesi ile birlikte mahkemeye verilmesi gerektiğinin belirtilmesi⁵⁰, Hukuk Muhakemeleri Kanunu m.145’de tarafların

Ortaya Çıkan Bazı Güncel Sorunlar Ve Usul Ekonomisi İlkesi’’, SDÜ Hukuk Fakültesi Dergisi MİHBİR Özel Sayısı, C.4, S.2, Y.2014, s.219.(İlke)

⁴⁵ Yılmaz, Ejder, “**Usul Ekonomisi**” AÜHFİD, S.1, C. LVII, Y.2008, s.245 (Usul); Bolayır, s.187.

⁴⁶ Deren Yıldırım, Nevhis, **Türk, İsviçre ve Alman Medeni Usul Hukukunda Kesin Hükümün Subjektif Sınırları**, İstanbul, 1996, s.44; Bolayır, s.188; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz, s.155-156.

⁴⁷ Yılmaz, **Usul**, s.243; Bolayır, s.188; Rüzgaresen, s.43; Tanrıver, **Usul**, s.379; Pekcanitez/Atalay/Özekes, s.233. Bu unsurlara ilişkin detaylı açıklamalar için bkz: Yılmaz, **Usul**, s.251-266.

⁴⁸ Yılmaz, **Şerh**, s. 336; Bolayır, s.189; Pekcanitez/Atalay/Özekes, s.233. Madde gerekçesi de durumu şu şekilde ifade etmektedir. “*Yargılamanın hızlandırılmasının sıkı şekilde uygulanması hayat olayının mükemmelleştirilmesini sınırlar ve böylece hükmün temellerinin mükemmelliği ve doğruluğunu olumsuz yönde etkiler. Bir usul kanunu, elverdiği ölçüde hem bir hayat olayının mükemmel bir şekilde tespitine hem de yargılamanın hızla yapılmasını sağlayacak bir dengeleyici sistem sunuyorsa, bu daha da önem kazanmaktadır.*”

⁴⁹ Bolayır, s.189-190; Pekcanitez/Atalay/Özekes, s.234.

⁵⁰ Akkaya, **Deliller**, s.33; Bolayır, s.190.

kural olarak belirtilen sürelerden sonra delil gösterememesi usul ekonomisi ilkesinin yargılamayı çabuklaştırma unsuru ile doğrudan ilgilidir.⁵¹

Usul ekonomisi ilkesinin ucuzluk unsuru da delillerin gösterilmesinde ve mahkemece toplanmasında önem arz etmektedir. Hakimin gerek olmadığı halde delil toplamaya girişmesi, tarafların yargılama giderlerini artıracığı gibi yargılamayı da uzatacaktır. Bu sebeple hakim gerek yokken tanık⁵² dinlememelidir. Gereksiz ise keşif yapmamalı, bir kez yapılan keşif yeterli ise ikinciye yapmamalıdır. Bilirkişi incelemesi yaptırılacak ise işin ehli bilirkişi seçilmeli, hakimin hukuki bilgisi yeterli ise bilirkişiye başvurulmamalıdır. Özellikle bilirkişinin doğru seçilmemesi ve yeniden keşif yapılması durumlarında yargılama giderleri fazlasıyla artmakta, bu durum da usul ekonomisi ilkesine bariz şekilde aykırılık oluşturmaktadır.⁵³ Usul ekonomisi ilkesine uygun davranmak bu açıdan birinci derecede mahkemenin görevi olmakla, taraflar da bu hususlara azami dikkat göstermeli, ilkeye aykırı olacak şekilde gereksiz yere keşif deliline ya da bilirkişiye başvurulmasını istememelidir.⁵⁴

Bunların dışında tarafların davranışlarını düzenleyen birtakım maddelerde de usul ekonomisi ilkesi ile ilişki bulunmaktadır. Hukuk Muhakemeleri Kanunu m.327 hükmünde gereksiz yere gider yapılmasına ya da davanın uzamasına sebebiyet veren tarafın, davada lehine karar verilmiş olması halinde dahi yargılama giderlerinin tamamından veya bir kısmından sorumlu tutulacağına ilişkin düzenleme usul ilkesinin tezahürünü oluşturmaktadır.⁵⁵

Özetle ifade etmek gerekir ki usul ekonomisi ilkesi medeni yargılamanın olmazsa olmaz ilkelerinden biridir. Zira Anayasada düzenlenen adil yargılamanın unsurlarından biri de yargılamaların süresinde bitirilmesidir. Yargılama sonucunda verilecek olan hüküm doğru, gecikmemiş ve kendisinden beklenen etkiyi yaratacak nitelikte olmalıdır. Bu ilkenin medeni yargılamadaki karşılığını da usul ekonomisi ilkesi oluşturmaktadır.⁵⁶ Anayasa Mahkemesi kararlarında usul ekonomisi ilkesinin ihlalini Anayasanın bütünlüğü çerçevesinde değerlendirmekte, bu ilkenin ihlalinin adil

⁵¹ Bolayır, s.190.

⁵² Aynı olaya ilişkin iki-üç tanık ifadesi uyumsuzluğu aydınlatmak için yeterliyken hakimin dördüncü, beşinci tanıkları dinlemesi hem gereksiz masraf hem de zaman kaybına sebebiyet verecektir. Ancak dinlenen tanıkların anlatımlarından olay aydınlanmıyorsa hakimin muhakkak gösterilen diğer tanıkları da dinlemesi gerekir. Aksinin kabulünü Yargıtay bozma sebebi olarak değerlendirmektedir. Yargıtay HGK. T: 04.04.2018, E: 2017/2-801, K: 2018/671 (www.kazancı.com; E.T. 22.02.2019)

⁵³ Yılmaz, Şerh, s. 349-350; Bolayır, s.191-192; Pekcanitez/Atalay/Özekes, s.234; Rüzgaresen, s.139.

⁵⁴ Pekcanitez/Atalay/Özekes, s.234.

⁵⁵ Akkaya, Deliller, s.33

⁵⁶ Meriç, Nedim: “**Hakimin Davayı Aydınlatma Yükümlülüğü**” DEÜHFD, C.11, Y.2009, Prof. Dr. Bilge UMAR’a Armağan, s. 389 (Davayı Aydınlatma)

yargılanma hakkının da ihlal edildiği anlamına geldiğini söylemektedir⁵⁷. Geç gelen adaletin adalet olmayacağı görüşü herkes tarafından kabul edilmişken, hem yargılamanın uzamaması hem de en az masrafla bitirilmesi için usul ekonomisi ilkesine Hukuk Muhakemesi Kanununda da yer verilmiş olması önemlidir. Yargılamanın tüm süjelerinin bu ilkeye dikkat ederek hareket etmesi yargılamadan maksimum faydanın alınmasını sağlayacaktır.

1.1.3. Medeni Usul Hukukunda Delillerin Gösterilme Sınırı

1.1.3.1. Hakimin Davayı Aydınlatma Ödevi

Hukuk Muhakemesi Kanunu'nun 31. maddesinde düzenleme bulan hakimin davayı aydınlatma ödevi⁵⁸ uyuşmazlığın aydınlatılmasının zorunlu olduğu durumlarda hakimin, maddi veya hukuki olarak çelişkili gördüğü hususlar hakkında taraflara açıklama yaptırabileceği, soru sorabileceği, delil göstermelerini isteyebileceğini içermektedir. Bu ilke bir nevi dava malzemesinin taraflarca getirilme ilkesinin yarattığı katılık karşısında onu yumuşatabilmek, tarafların yargılamada sahip oldukları hakları daha etkin kullanmalarını temin etmek amacıyla düzenlenmiştir.⁵⁹

Kanunun ifade ediş biçiminden hakimin davayı aydınlatma ödevinin takdiri olarak kullanılabilecek olduğu anlaşılabilmektedir. Oysa davayı aydınlatma hakim için bir görevdir.⁶⁰ Madde metni “isteyebilir” ifadesi ile bittiğinden sanki burada hakimin görevden değil de kendisine tanınmış imkandan dolayı yetkili olduğu, bu imkanı kullanıp kullanmamakta serbest olduğu anlamı çıkabilmektedir. Oysa ki devletin yargı organlarına başvurulması neticesinde tarafların haklarının korunması için verilen güvence, hakim için de bağlayıcıdır. Bu sebeple hakimin aydınlatma ödevini yerine getirmesi onun için mecburiyettir.⁶¹ Hakimin davayı aydınlatma ödevinin kapsamını

⁵⁷ Ermenek, **İlke**, s.219.

⁵⁸ Becker-Eberhard “aydınlatma ödevi” ifadesi yerine “işaret etme ödevi” ifadesinin daha doğru olacağını söylemektedir. Bunun sebebinin, asıl olmadığı halde hayat olayının açıklanmasında mahkemeye aktif bir rol biçilmesi şeklinde anlaşılabileceğini ifade etmektedir. **BECKER**-Eberhard, s.31. Aynı yönde bkz: Schilken, s.54. Umar ise “aydınlatma ödevi” yerine “aydınlatma görevi” ifadesini kullanmaktadır. Umar, **Şerh**, s.139

⁵⁹ Tanrıver, **Usul**, s.356; Bilgiç, s.43

⁶⁰ Meriç, **Davayı Aydınlatma**, s.389; Alangoya/Yıldırım/Deren Yıldırım, **Esaslar**, s.285; Umar, **Şerh**, s.144-145; Alangoya, s.139; Tanrıver, **Usul**, s.357; Bolayır, s.139; Karaaslan, Varol: “**Hakimin Tarafsızlığı İlkesi İle Hakimin Davayı Aydınlatma Ödevi Arasındaki İlişki**” SDÜHFD MİHBİR Özel Sayısı, C.4, S.2, Y.2014, s.102 (Aydınlatma Ödevi) HMK m.31 düzenlemesinde madde başlığı olarak “hakimin davayı aydınlatma ödevi” ifadesi kullanılmış ve HUMK m. 75 hükmünden farklı olarak ödev olduğu vurgulanmıştır. (Bolayır, s.139-140)

⁶¹ Meriç, **Davayı Aydınlatma**, s.389-390.

talep sonucu, hukuki sebepler ve deliller olarak ayırabiliriz. Talep sonucu ve hukuki sebepler çalışmamızın konusuna girmediğinden üzerinde durmayacağız⁶².

Taraflarca ileri sürülmüş olan iddiaların belirsiz olması veya çelişkili olması halinde davayı aydınlatma ödevi çerçevesinde hakim taraflara soru sorarak belirsiz olan iddiaları aydınlatacaktır.⁶³ Burada hakim belirsizlikleri ve eksiklikleri gidermek isterken taraflara yaptırdığı açıklamalarda, tarafların iddia ve savunmanın genişletilmesi veya değiştirilmesi yasağını aşmamasına dikkat etmelidir. Tarafların iddia ettiği vakıalara zımnen dahil olan vakıaların getirilmesi, hakim tarafından istenebilir. Bu durum iddia veya savunmanın değiştirilip genişletildiği anlamına gelmez. Ancak tarafın hiç söylemediği bir vakıanın sorulması ve bu şekilde davaya getirilmesi yasak kapsamına girecektir. Ayrıca bu durum Hukuk Muhakemeleri Kanunu m.36/1-a uyarınca hakim reddi sebebini dahi oluşturacaktır.⁶⁴ Hakim, aydınlatma ödevi çerçevesinde belirsizlikleri gidermek için taraflardan açıklama yapmalarını isteyecektir. Taraflar bu isteğe rağmen gerekli açıklamaları yapmazsa bu durumda hakim mevcut delil durumu ve dosya kapsamına göre karar vermesi gerekecektir. Bu da çoğunlukla açıklama yapmayan tarafın iddia ettiği vakıayı ispat edememesi, dolayısıyla davanın aleyhine bitmesiyle sonuçlanacaktır.⁶⁵

Hakimin davayı aydınlatma ödevi çerçevesinde, dosyaya sunulan bir vakıaya ilişkin olan delilden, taraflarca ileri sürülmeyen başka bir vakıanın gerçekleşip gerçekleşmediği sorununun ortaya çıkması halinde ne olacağı konusunda doktrinde tartışma bulunmaktadır. Umar'a göre⁶⁶ hakim, iddia edilmemiş bir vakıanın gerçekleştiğine dair dosyaya usulüne uygun olarak bir delil girdiği takdirde bu delili dikkate almalıdır. Bolayır'a göre⁶⁷ ise, taraflarca iddia edilmemiş vakıaların dosyaya giren bir delilden anlaşılması ve bu vakıanın da hükümde dikkate alınması, hakim davayı aydınlatma ödevinin sınırlarını aşmaktadır. Bu durum iddia ve savunmanın değiştirilmesi ve genişletilmesi yasağının ihlali anlamı taşıyacaktır ve yasağın dolanılması anlamına gelmektedir. Kanaatimizce de Umar'ın konu hakkındaki görüşleri isabetlidir. Davalıdan alacaklı olduğunu iddia eden davacıya cevap veren davalının,

⁶² Bu konuda detaylı bilgi için bkz: Meriç, **Davayı Aydınlatma**, s.390-400.

⁶³ Alangoya, s.146; Meriç, **Davayı Aydınlatma**, s.397; Pekcanitez/Atalay/Özekes, s.225

⁶⁴ Pekcanitez/Atalay/Özekes, 226; Meriç, **Davayı Aydınlatma**, s.399; Tanrıver, **Usul**, s.357-358; Karaaslan, **Aydınlatma Ödevi**, s.104; Bolayır, s.142.

⁶⁵ Schilken, s.54-55; Umar, **Şerh**, s.135; Bolayır, s.142.

⁶⁶ Umar, **Şerh**, s.144

⁶⁷ Bolayır, s.143.

borcu olmadığı iddiasıyla birlikte mahkemeye sunduğu belgelerde aslında borcu ödemiş olduğunun anlaşılması halinde hakimın bu hususu dikkate alması gerekir.

Davayı aydınlatma yükümlülüğünün belirli sınırları olmak durumundadır. Bunun sınırlar özellikle deliller açısından önem arz eder. Hakim, davayı aydınlatma ödevi çerçevesinde daha önce gösterilmemiş delillerin getirilmesini isteyemez. Çünkü delillerin hangi aşamalarda gösterileceği kanunda açıkça düzenlenmiştir. Özellikle tahkikat aşamasında yeni delillerin getirilmesinde hakimın titiz davranması gerekmektedir. Hakimın aydınlatma ödevi, ispat amacına yönelik değildir.⁶⁸ Hakimın gösterilmesi için işaret edebileceği deliller, dosyadan anlaşılabilen ve tarafların ileri sürdükleri iddia ve savunmalarına ilişkin vakıaların ispatı bakımından gerekli delillerdir.⁶⁹ Bu nedenle hakim istediği her delilin getirilmesini taraflardan isteyemez.⁷⁰ Hakimın delil getirilmesini isteyebilmesi için belirli delillere işaret eden ve usulüne uygun olarak yargılamaya girmiş olan dayanak noktalarının bulunması gerekir. O halde hakim her istediği delili değil, dosyadan anlaşılan, tarafların iddia sınırları içerisinde kalan ve uyuşmazlığın çözümü için gerekli olan delillerin gösterilmesini isteyebilir.⁷¹ Aksinin kabulü taraflarca getirilme ilkesine ve teksif ilkesine ters düşecektir.

Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 31 hükmünde delillere ilişkin aydınlatma ödevi çerçevesinde hakimının yükümlülüğü sadece delillerin getirilmesi için değildir. Hakim, mevcut delillerde eksiklik, belirsizlik veya çelişki bulunması halinde gerektiğinde delilleri tekrar inceleyerek çelişkilerin ve belirsizliklerin giderilmesi için taraflardan açıklama yapmalarını isteyebilecektir.⁷² Yine hakim açık olmayan delillerin anlaşılabilmesi için resmi veya özel kurumlardan bilgi talep edebilecek, bu sayede tarafların iddialarını ve savunmalarını açıklığa kavuşturacaktır.⁷³

Delillerin aydınlatılması yönündeki hakimın ödevi sadece çelişkilerin ve belirsizliklerin giderilmesi ile sınırlı da değildir. Hakim, uyuşmazlığın aydınlatılmasının zorunlu kıldığı hallerde gösterilmesi gereken delil türüne işaret de edebilir.⁷⁴ Örneğin

⁶⁸ Simil, Cemil, “**Hâkimin Davayı Aydınlatma Ödevinin Sınırları**”, DEÜHFD, C. 16, Y. 2014, s.1365; Tercan, Erdal, “**Hâkimin Davayı Aydınlatma Yükümlülüğü Kapsamında Tarafların Dinlenmesi**”, MİHDER, C. 7, S. 18, Y. 2011, s. 11.

⁶⁹ Alangoya, s.157; Bolayır, s.146; Simil, s.1365.

⁷⁰ Simil, s.1365.

⁷¹ Bolayır, s.146; Alangoya, s.175. Örneğin senedin sahteliğinin iddia edildiği davada, hâkim senette imzası bulunan kişileri re’sen tanık olarak dinleyebilecektir. Tabi bunun için tarafın dilekçesinde tanık deliline dayanmış olması da gerekir.

⁷² Meriç, **Davayı Aydınlatma**, s.401, Simil, s.1365; Bolayır, s.144. Örneğin hakim, tanık anlatımlarında belirsizlik olması halinde dinlediği tanığı tekrar dinleyebilecektir.

⁷³ Bolayır, s.144; Umar, **Şerh**, s.145

⁷⁴ Alangoya, s.154; Meriç, **Davayı Aydınlatma**, s.401; Bolayır, s. 145; Simil, s.1376

tarafından biri dava veya cevap dilekçesinde yemin deliline dayanmışsa uyuşmazlığın diğer delillerle ispat edilememesi halinde hakimın tarafa yemin delilini hatırlatması gerekir. Yine taraflarca dilekçelerinde tanık deliline dayanılması halinde de hakimın bu delili taraflara hatırlatmadan davayı reddetmemesi gerekir. Yargıtay'ın görüşü⁷⁵ de bu yöndedir.

1.1.3.2.Adil Yargılanma Hakkı

Adil yargılanma hakkı Anayasa'nın 36. maddesinde düzenleme bulmuştur. Hak arama hürriyeti başlıklı Anayasa maddesi, herkesin adil yargılanma hakkına sahip olduğunu söylemektedir. Adil yargılanma hakkı, ülkemizin taraf olduğu Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6. maddesinde de düzenlenmiştir.

Adil yargılanma hakkı, tarafların yargılamada kendi haklarını koruyabilmelerine ve yargılama sonucuna etki edebilmelerine imkan tanır. Aynı zamanda yargılamanın kanuna ve hakkaniyete uygun yapılmasını, tarafların adil bir sonuç elde etmesini sağlayan usul ilkesidir.⁷⁶ Yani adil yargılanma, sadece kararın adil olması değil, yargılama sürecinin de adil olması anlamına gelmektedir.⁷⁷ Adil yargılanma hakkının ihlali demek, temel hak ve hürriyetlerden olan kişi özgürlüğünün ihlali de demektir.⁷⁸

Adil yargılanmanın dört temel unsuru olduğu kabul edilmektedir. Bunlar; kanuni, bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından yargılanma, makul süre içerisinde yargılanma, aleni surette yargılanma ve hakkaniyete uygun olarak yargılanmadır.⁷⁹ Bunların dışında bir de hukuki dinlenilme hakkı bulunmaktadır. Adil yargılanma hakkı, hukuki dinlenilme hakkından daha geniştir ve onu içine almaktadır. Ancak ikisi de

⁷⁵ “Öte yandan; 6100 Sayılı HMK'nın 31. maddesinde yer alan “Hakimin davayı aydınlatma ödevi” kapsamında taraflara senet tanıklarının dinletme talepleri olup olmadığının hatırlatılması gerekliliği de düşünülmemiştir. Bu şekilde eksik araştırma ve inceleme ile karar verilemez.” Yargıtay 16. HD T:16.04.2018 E:2015/21049, K:2018/2661

“Somut olayda; ispat yükü üzerinde olan davacı taraf, iddiasını yazılı deliller ile ispat edememiştir. Ne var ki, davacının dava dilekçesinde belirttiği delilleri arasında “yemin “ delilinin de yer aldığı anlaşılmakla, davacıya iddiasını ispat noktasında yemin teklif etme hakkı hatırlatılmadan hüküm tesisi doğru görülmemiştir.” Yargıtay 3. HD T:14.11.2018 E:2017/10743, K:2018/11523

⁷⁶ Arslan, Aziz Serkan, **Medeni Usul Hukukunda Delillerin Toplanması ve Doğrudanlık İlkesi**, Ankara, 2012, s.167; Akkaya, **Deliller**, s.40. Başkaca adil yargılanma nitelendirmeleri için bkz: **PEKCANİTEZ**, Hakan, **Medeni Yargılamada Adil Yargılanma**, Makaleler C.I, İstanbul, 2016 (Adil Yargılanma), s.389; Rechberg, Walter H, **Avusturya Medeni Yargılamasında Adil Yargılanmaya İlişkin Yeni Sorular**, İstanbul, 2006, s.60 (Türkçeye Çeviren: Prof. Dr. M. Kamil YILDIRIM)

⁷⁷ Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz, s.143.

⁷⁸ Pekcanitez/Atalay/Özekes, s.228

⁷⁹ Bolayır, s.176; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz, s.143; Arslan, Aziz Serkan, s.169; Pekcanitez, **Adil Yargılanma**, s.390; Akkaya, **Deliller**, s.40.

hukuk devletlerinde olmazsa olmazdır.⁸⁰ Çalışmamızda özellikle makul sürede yargılanma, hakkaniyete uygun olarak yargılanma ve hukuki dinlenilme hakları üzerinde durulacaktır.

Günümüz yargılama sisteminde karşılaşılan en önemli sorunların başında yargılamaların uzun sürmesi gelmektedir. Gerçekten de taraflar, hakkını elde etmek için başvurdukları yargı mercilerinden, beklediklerinden çok uzun süreler sonra sonuç elde ediyorlar ve bu durum yargıya olan güveni azaltıyor. Bunun önüne geçmek amacıyla Anayasa'nın 141. maddesinde davaların makul süre içerisinde bitirilmesi gerekliliği açıkça düzenlenmiştir. Yine buna paralel olarak yukarıda anlatmış olduğumuz usul ekonomisi ilkesi de yargılamanın makul süreler içerisinde yapılması gerektiğini vurgulamaktadır.

Yargılama, makul süreler içerisinde yapılmalıdır. Ancak makul sürenin ne zaman aşıldığının tespiti oldukça zordur. Bu ancak belli kıstaslar belirlenerek ve somut olayın özelliği dikkate alınarak belirlenebilir.⁸¹ Burada çalışmamız açısından en önemli kıstas, tarafların tutumudur. Çünkü davada delil gösterme hakkı taraflardadır ve taraflar bu imkanlarını kötüye kullanmamalıdır. Yargılamanın konusu ile ilgili olmayan tanıkların gösterilmesi, toplanmasında tarafın hiçbir menfaati bulunmamasına rağmen birtakım delillerin getirtilmesinin istenmesi bunlara örnek olarak verilebilir. Taraflar bu durumda yargılamayı gereksiz yere uzatabilirler. Yine diğer bir kıstas da hakim tutumudur. Hakim de gösterilen delilleri değerlendirmeli ve yargılamanın makul sürede bitirilmesi için bu delilleri uygun olarak kullanmalıdır. Örneğin işin ehli olmayan bilirkişiye başvurmamalı, lüzumu olmadığı halde keşif yapmamalı, dinlenen tanık ifadeleri yeterli olmasına rağmen daha fazla tanık dinlememelidir.⁸²

Adil yargılanmanın olabilmesi için bir diğer unsur, yargılamanın hakkaniyete uygun olarak yapılmasıdır. Hakkaniyet gereğince taraflar arasında tam bir eşitlik olmalıdır. Bu eşitlik, silahların eşitliği olarak adlandırılır.⁸³ Taraflara iddia ve savunma hakkı tanımak, bu iddia ve savunmalarına ilişkin olarak delil gösterme imkanı sunmak ve bunu her iki taraf için de aynı ölçüde sağlamak adil yargılamada hakkaniyete uygunluğun deliller üzerindeki etkisini göstermektedir. Hakim, tahkikat boyunca

⁸⁰ Bolayır, s.176; Tanrıver, **Usul**, s.392; Pekcanitez/Atalay/Özekes, s.228; Akkaya, **Deliller**, s.40.

⁸¹ Bu kıstaslar dava konusunun niteliği, yargılama esnasında tarafların tutumu ve yargılamayı yapan mahkemenin tutumudur. Arslan, Aziz Serkan, s.169; Pekcanitez, **Adil Yargılanma**, s.393-394; Tanrıver, **Usul**, s.396; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz, s.145.

⁸² Bolayır, s.178; Akkaya, **Deliller**, s.41; Arslan, Aziz Serkan, s.170.

⁸³ Pekcanitez, **Adil Yargılanma**, s.399; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz, s.147; Tanrıver, **Usul**, s.398; Bolayır, s.183-184; Akkaya, **Deliller**, s.41. Silahların eşitliği hukuk devleti ve genel eşitlik ilkesinin bir sonucudur. Pekcanitez, **Adil Yargılanma**, s.399

tarafların iddia ettiği vakıaları ve bu vakıaların delillerini inceleyerek adil bir karar vermelidir.⁸⁴ Bunu sağlamak için de silahların eşitliği çerçevesinde taraflara delillerini göstermeleri için eşit imkan tanınmalı, bir tarafın gösterdiği delile karşı diğer tarafa itiraz edebilme ya da ona karşı delil gösterme imkanı tanınmalıdır. Bu hususlardan taraflardan hiçbirini diğerine oranla daha iyi şartlarda olmamalı, eşit olmalıdır. Bu sayede hakim, tarafların gösterdiği deliller ışığında en doğru kararı verebilecektir.⁸⁵

Adil yargılanma ile ilgili değerlendirme yapacağımız son unsur hukuki dinlenilme hakkıdır. Hukuk Muhakemeleri Kanunu m.27’de davanın taraflarının, müdahillerin ve yargılamanın diğer ilgililerinin kendi haklarıyla bağlantılı olarak hukuki dinlenilme hakkına sahip oldukları ifade edilmektedir.⁸⁶ Hukuki dinlenilme hakkında tarafların yalnızca duruşmada hazır olmaları ve dinlenmeleri değil, aynı zamanda yargılama süreci hakkında bilgi sahibi olmaları, açıklama yapma ve ispat hakkına sahip olmaları, delillerini göstermelerine olanak verilmesi gibi unsurlar da bulunmaktadır.⁸⁷

Hukuki dinlenilme hakkı sadece vakıalar ve iddialar ileri sürmek değil, delil göstermek açısından da önemlidir. Tarafların sadece iddiada bulunması ve bu iddialara karşı koyması tek başına yeterli değildir. Tarafların bu iddialara ilişkin delil sunması, bu delillerle iddiasını ispat etmesi gerekir. Eğer hukuki dinlenilme hakkı içerisinde delil gösterme olmasaydı, bu hakkın bir anlamı da olmazdı. Delil gösterme, hukuki dinlenme hakkının doğal sonucu olduğuna göre, hakim delilleri incelemeyen karar verirse, bu temel hakkı ihlal etmiş olur.⁸⁸

Taraflar, delillerini gösterirken birtakım usul kuralları ile bağlıdır. Kanun koyucu belirli aşamalara kadar delil gösterilmesine izin vermektedir. Bundan sonra delil gösterilmesi kural olarak yasaklanmıştır. Bu durum hukuki dinlenilme hakkının ihlali anlamına gelmemektedir. Zira kanun koyucu bir taraftan adil yargılanma hakkı çerçevesinde tarafların delillerini göstermelerine fırsat yaratırken diğer taraftan da yargılamanın makul sürelerde bitirilmesini ve usul ekonomisi ilkesini gözetmek zorundadır. Bu dengenin sağlanabilmesi açısından delil gösterilmesinin belirli usul

⁸⁴ Pekcanitez, **Adil Yargılanma**, s.399; Bolayır, s.186.

⁸⁵ Bolayır, s.184-186; Tanrıver, **Usul**, s.399, Akkaya, **Deliller**, s.41.

⁸⁶ Kanun maddesinin gerekçesinde hukuki dinlenilme hakkının, Anayasanın 36. maddesi ile AİHS ‘in 6. Maddesinde düzenlenen adil yargılanma hakkının en önemli unsuru olduğu vurgulanmıştır.

⁸⁷ Özekes, Muhammet, **Medeni Usul Hukukunda Hukuki Dinlenilme Hakkı**, Ankara, 2003, s.30(Eksiklik); Bolayır, s.152; Tanrıver, **Usul**, s.387.

⁸⁸ Pekcanitez, **Adil Yargılanma**, s.540.

kesitleri ile sınırlandırılması gerekmektedir.⁸⁹ Yine burada dahi mutlak bir sınırlandırmaya gidilmemektedir. Taraflara Hukuk Muhakemeleri Kanunu m.145 ile taraflara sonradan delil gösterme imkanı tanınmıştır. Kanun koyucunun, usul ekonomisi ve teksif ilkelerini gözetmesi, bununla birlikte taraflara sonradan delil gösterme imkanı dahi vermesi hukuki dinlenilme hakkının kullanılması için son derece önemli olup, yargılamanın amacı olarak belirttiğimiz maddi gerçeğe ulaşma açısından da bakıldığında hukuki dinlenilme hakkının kanun koyucu tarafından benimsenmiş olması son derece önemlidir.⁹⁰

1.2. Delillerin Gösterilmesi

1.2.1. Genel Olarak

Tarafların üzerinde anlaşamadıkları ve uyuşmazlığın çözümünde etkili olabilecek çekişmeli vakıaların ispatı için başvurulacak vasıtalar delil denir.⁹¹ Taraflar arasındaki uyuşmazlık zaman bakımından davadan önce gerçekleştiğinden, uyuşmazlığın çözümünden daha önce onu oluşturan olayların gerçekleşip gerçekleşmediğinin tespit edilmesi, yani davadan önce meydana gelen olayın davada adeta yeniden canlandırılması gerekir. Bu da deliller vasıtası ile olur.⁹²

Yargılama hukuku açısından delil, uyuşmazlık konusu vakıanın gerçekleşip gerçekleşmediği hususunda hakimde kanı oluşturmaya yarayan ispat aracıdır.⁹³ Bu tanımlara dayanarak delil gösterme işlemi ise tarafların hakimi ikna ederek kendi lehine sonuç alma yönünde bir usul işlemi olarak tanımlayabiliriz. Başka bir ifadeyle delil gösterme, tarafların kendi lehlerine olan vakıaların doğru olduğu, aleyhine olanların ise doğru olmadığı yolunda delillerle yaptıkları usul işlemidir.⁹⁴

Deliller, maddi vakıaların varlığını yansıtan ve kanıtlayan argümanlardır.⁹⁵ Dolayısıyla hakimi bir vakıanın doğru olduğuna ikna etmek delillerle mümkün

⁸⁹ Pekcanitez, **Adil Yargılanma**, s.541; Özekes, s.119; Tanrıver, Usul, s.388; Akkaya, **Deliller**, s.42

⁹⁰ Özekes, s.119-120.

⁹¹ Kuru, Baki, **İstinaf Sistemine Göre Yazılmış Medeni Usul Hukuku**, İstanbul, 2017, s.232 (İstinafa Göre)

⁹² Ertanhan, Mesut, **Medeni Yargılama Hukukunda Tanık ve Tanıklık**, Ankara, 2005, s.46; Kale, Serdar/ Keser, Salih, “**Medeni Yargılama Hukukunda Delil Sistemi**”, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, C.21, S.2, İstanbul, 2015, s.703-704.

⁹³ Tutumlu, Mehmet Akif, **Medeni Yargılama Hukukunda Delillerin İleri Sürülmesi**, Ankara, 2002, s.21 (Delil)

⁹⁴ Tutumlu, **Delil**, s.23; Umar, Bilge/ Yılmaz, Ejder, **İsbat Yükü**, İstanbul 1980, s.32; Atalay, Oğuz, **Medeni Usul Hukukunda Menfi Vakıaların İspatı**, İzmir, 2001, s.16.

⁹⁵ Postacıoğlu, İlhan/ Sümer, Altay, **Medeni Usul Hukuku Dersleri**, İstanbul, 2015, s. 417

olacaktır.⁹⁶ Yargılama faaliyeti için hayati öneme haiz olan delillerin gösterilme usulü de bu sebeple çok önemlidir. Yargılamanın safhalarında delillerin nasıl gösterileceği Hukuk Muhakemeleri Kanununda düzenlenmiştir ve aşağıda bu düzenlemeler ayrı ayrı ele alınacaktır.

1.2.2.Yazılı Yargılama Usulünde Delillerin Gösterilmesi

1.2.2.1.Dava Dilekçesinde Delillerin Gösterilmesi

1.2.2.1.1.Genel Olarak

Hukuk Muhakemeleri Kanununun 119. maddesi, dava dilekçesinde hangi hususlara yer verilmesi gerektiğini açıklamaktadır. Hukuk Muhakemeleri Kanunu madde 119/1-f iddia edilen her bir vakıanın hangi delillerle ispat edileceğinin gösterilmesi gerektiğini ifade etmektedir.

Taraflar, dayadıkları delilleri ve hangi delilin hangi vakıanın ispatı için gösterildiğini açıkça belirtmek zorundandır. Bunun da iki yolu vardır. Davacı dayandığı vakıanın ardından onu hangi delillerle ispat edeceğini yanına yazabilir veya vakıalar ile delilleri ayrı ayrı belirtip, daha sonra ayrı bir listeyle kaç numaralı vakıayı hangi delille ispat edeceğine ilişkin liste verebilir. Birinci durumun daha pratik olduğu düşünülmektedir. Böylelikle hakim hangi vakıanın hangi delille ispat edileceğini daha rahat görebilecek ve değerlendirecektir.⁹⁷

Madde metnine göre delillerin davacı tarafından genel ifadelerle bildirilmesi yeterli sayılmayacaktır. Davacının dayandığı delilleri açıkça bildirmesi gerekir.⁹⁸ Eski kanun döneminde⁹⁹ davacının dilekçesinde delillerini sayması ve sayılan delillerden sonra “vs. deliller, diğer bilcümle yasal deliller” gibi ibareler eklemesi davacının deliller kısmında hiç değinmediği, örneğin yemin deliline dayanabileceği sonucunu doğurabiliyordu. Dava dilekçesinde geçen sırf “diğer yasal deliller” ibaresi sayesinde delil listesinde belirtmediği delile dayanma imkanı bulan davacı, yargılamanın ilerleyen safhalarında bu delile dayanarak iddiasını ispat edebilme imkanı bulabiliyordu. Yargıtay¹⁰⁰ da bu değerlendirmeye “yemin” delili konusunda destek vermiş, tarafların

⁹⁶ Tutumlu, **Delil**, s.23

⁹⁷ Özkes, Muhammet, “**HMK Bakımından Dava Dilekçesinde Eksiklik Halinde Yapılması Gereken İşlemler**”, DEÜHFD, C. 16, Y. 2014, s.276. (Eksiklik)

⁹⁸ Pekcanitez/Atalay/Özkes, s.272

⁹⁹ Bkz: 1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu

¹⁰⁰ “*Hemen burada tarafların delillerini bildirmeleri ile ilgili yasal düzenlemeler üzerinde de durulmalıdır. Bu cümleden olarak; davacının iddiasının dayanağı olan bütün vakıaların sıra numarası*

dilekçelerinde “vs. deliller” gibi ifadelerle yer vermeleri halinde sonradan yemin deliline başvurabileceklerini kabul etmişti.¹⁰¹ 6100 sayılı Kanunla birlikte davacının bu imkanı ortadan kalkmıştır. Artık davacının “diğer yasal deliller” gibi ifadelerle tüm delillere dayanmış olduğunu iddia etmesi mümkün değildir. Hukuk Muhakemeleri Kanunu madde 119/f bu imkanı ortadan kaldırmaktadır. Zira madde metnine göre iddia edilen her bir vakıanın hangi delillerle ispat edileceğinin gösterilmesi gerekeceğinden, bir vakıa yemin ile ispat edilecekse yeminin, tanık ile ispat edilecekse tanığın dava dilekçesinde yazılması zorunludur.¹⁰² Davacının genel ifadeler kullanarak delil göstermesi yeterli değildir, hangi delile başvurduğunu dava dilekçesinde net olarak göstermesi gerekir.¹⁰³ Ayrıca mahkemenin de tarafların dayanmadıkları delili hatırlatması mümkün olmayacaktır.¹⁰⁴ Bu kanun değişikliği ile birlikte Yargıtay’ın da görüşü¹⁰⁵ değişmiştir. Yargıtay’ın artık yerleşik hale gelmiş içtihatları ile tarafların dilekçelerinde göstermediği delile sair deliller gibi ibarelerle başvurmalarının mümkün olmadığı kabul edilmektedir.

Peki dava dilekçesinde delillerin gösterilmemiş olması nasıl bir sonuç doğuracaktır? Davanın açılmamış sayılmasına sebebiyet verecek midir?

altında açık özetleri ve delillerin nelerden ibaret olduğunu belirtmesi gereği 1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu’nun 179/3’te belirtilmiş; 180. maddede de konuyla ilgili takip eden işlemler düzenleme altına alınmıştır... Yeri gelmişken belirtilmelidir ki, mahkemece yemin teklif etme hakkının hatırlatılması ancak ispat yükü kendisine düşen tarafın yemin deliline başvuru hakkının varlığı ile mümkündür. Yasal olarak kullanıma hakkı bulunmayan bir hakkın varlığının mahkemece hatırlatılması da düşünülemez. Yemin deliline dayanılabilmesi de ancak, ya tarafların delil listelerinde açıkça bu delile dayanmaları veya davacının dava dilekçesinde, davalının da cevap dilekçesinde yemin deliline dayanmaları veyahutta uygulamada kabul edildiği şekliyle sair deliller ifadesine yer vermeleri ile olanaklıdır.” Yargıtay HGK, T:24.1.2007, E: 2007/3-29, K: 2007/19 (www.kazancı.com; E.T. 25.02.2019)

¹⁰¹ Erdönmez, Güray, “**Hukuk Muhakemeleri Kanunu’na Göre Delillerin Gösterilmesi ve İbrazı**”, İstanbul Barosu Dergisi, C.87, S.5, İstanbul, 2013, s.18.

¹⁰² Umar, Bilge, **Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi**, Ankara, 2014, s.380-381(Şerh); Kuru, Baki/ Arslan, Ramazan/ Yılmaz, Ejder, **Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı**, Ankara, 2013, s.281.

¹⁰³ Erdönmez, s.18; Kuru/Arslan/Yılmaz, s.281.

¹⁰⁴ Özekes, **Eksiklik**, s.277.

¹⁰⁵ Bu hususta Yargıtay daireleri arasında görüş ayrılıkları yaşandığından, konu içtihatları birleştirme genel kuruluna taşınmış ve çoğunluk görüşü ile sair deliller ibaresiyle yemin deliline başvurulamayacağına karar verilmiştir. “*Hukuk Muhakemeleri Kanunu "dava dilekçesinin içeriği" başlıklı 119 uncu maddesinin 1 inci bendinin (e) alt bendinde davacıya, iddiasının dayanağı olan bütün vakıaların sıra numarası altında açık özetlerini ve (f) alt bendinde de iddia ettiği her bir vakıayı hangi delillerle ispat edeceğini göstermek yükümlülüğü getirmiş; bu ilkeyi "somutlaştırma yükü ve delillerin gösterilmesi" başlıklı 194 üncü maddenin 2 sayılı bendinde ve (basit yargılama usulü bakımından) "delillerin ikamesi" başlıklı 318 inci maddenin 1 inci bendinde de tekrarlamıştır....6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun yürürlüğe girmesinden sonra açılmış olan davalarda tarafların dava ve cevap dilekçeleri ile delil listelerinde "sair deliller, her türlü delil, ve sair deliller" gibi ibarelerin bulunması halinde tarafların yemin deliline başvurmuş sayılamayacakları ve bu kapsamda hâkimin ispat yükü kendisine düşen tarafa "yemin teklifinde bulunma hakkı"nı hatırlatamayacağına, 03.03.2017 günlü oturumda gerek önsorun gerek esas hakkında üçte ikiyi aşan oyçokluğu ile karar verilmiştir.” Yargıtay İBGK, T: 03.03.2017, E: 2015/2, K: 2017/1 (www.kazancı.com; E.T. 26.02.2019)*

Bir davayı takip etmemek ya da gerekli usulü işlemleri yerine getirmemek, usul hukuku yönünden birtakım sonuçlar doğuracaktır. Medeni yargılama hukukunda bu durum, davanın açılmamış sayılmaması olarak nitelendirilmektedir. Davanın açılmamış sayılması; davadan feragat (Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 307) veya davanın geri alınmasından (Hukuk Muhakemeleri Kanunu m.123) farklı olarak, tarafların kanunda düzenlenen usulü işlemleri yerine getirmemesi halinde kendiliğinden gerçekleşen bir sonuç olarak ortaya çıkar.¹⁰⁶ Davanın açılmamış sayılmasına sebebiyet verecek durumlar kanunda¹⁰⁷ sınırlı olarak belirtilmiştir. Hakim de ancak bu durumların ortaya çıkması halinde davanın açılmamış sayılması kararı verecektir.¹⁰⁸ Şayet taraflar, üzerine düşen usulü yükümlülüğü yerine getirmemezse davanın açılmamış sayılmasına karar verilecektir. Davanın açılmamış sayılması yönündeki karar, mahkemenin o dosyadan el çekmesi sonucunu doğuracaktır. Bu karar usule ilişkin nihai karar olacaktır. Mahkemenin bu kararı şekli anlamda kesin hüküm teşkil etse bile maddi anlamda kesin hüküm teşkil etmeyecektir. Çünkü taraflar arasındaki uyuşmazlığı esastan çözmeye kavuşturmamış olacaktır. Böylelikle davacı taraf aynı davayı tekrar açma imkanına sahip olabilecektir. Zira davanın açılmamış sayılması kararı uyuşmazlığı esastan çözümlememiş, usule ilişkin bir sonuç doğurmuş olacaktır.¹⁰⁹

Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 119/2’de; aynı maddenin birinci fıkrasının (a), (d), (e), (f) ve (g) bentleri dışında kalan hususlarının eksik olması halinde, davacıya eksikleri tamamlaması için bir haftalık kesin süre verilmesi gerektiği düzenlenmektedir. Bu sürede eksiklik tamamlanmaz ise davanın açılmamış sayılmasına karar verilecektir. Kanun metninden anlaşıldığı üzere deliller, yani Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun 119/1-f maddesi, dava dilekçesinin zorunlu unsuru olarak değerlendirilmemekte, delillerin dava dilekçesinde gösterilmemesi dava dilekçesinde eksiklik olarak nitelendirilmemektedir.¹¹⁰ Dolayısıyla dava dilekçesinde delillerin gösterilmemesi davanın açılmamış sayılmasına sebebiyet vermeyecektir.¹¹¹ Ancak, kanunda ifade edilen sürede delillerini göstermeyen taraf iddiasını veya savunmasını kanıtlamayacaktır. Yani buradan çıkan sonuca göre, delil göstermek taraflar açısından

¹⁰⁶ Özümucu, Seda, “**Davanın Açılmasına Bağlanan Hukuki Sonuçların Davanın Açılmamış Sayılması Halinde Değerlendirilmesi**”, İÜHFM, C.70, S.2, Y.2012, s.200 (Dava Açılması)

¹⁰⁷ Bkz: 6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu; m.20, m. 150, m. 54/3, m. 119/2, m. 320/4, m.77/1

¹⁰⁸ Elgün, Emel Şeyda, **Medeni Usul Hukukunda Davanın Açılmamış Sayılması ve Sonuçları**, Ankara, 2011, s.2.

¹⁰⁹ Özümucu, **Dava Açılması**, s.201.

¹¹⁰ Kuru, **İstinafa Göre**, s.166.

¹¹¹ Bilgiç, Hasan Basri, **Medeni Usul Hukukunda Delillerin İleri Sürülmesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2018, s.62.

usuli bir yükümlölük değil, ancak usuli bir yüktür. Bu yükün gereği yerine getirilmezse taraflar amaçladıkları hedefe ulaşamazlar.¹¹² Yani taraflar, yargılama sonunda aleyhlerine hüküm verilmesini engellemek istiyorlarsa delillerini de göstermek zorundadırlar. Yoksa aleyhteki sonuçlara katlanmak zorunda kalırlar.

Yılmaz'a göre¹¹³ dava dilekçesinde delillerin gösterilmemiş olması halinde Hukuk Muhakemeleri Kanunu madde 119/2'nin kıyasen uygulanması, davacıya delillerini göstermek üzere bir haftalık kesin süre verilmesi gerekir. Ancak yazar, bir haftalık sürede davacı delillerini bildirmezse davanın açılmamış sayılmasına karar verilmesinin ağır bir yaptırım olacağını belirtiyor. Kanun koyucunun Hukuk Muhakemeleri Kanunu madde 145'e göre davanın ilerleyen safhalarında dahi belirli şartlar altında davacıya delil gösterme imkanı sunduğunu (bu konu ikinci kısımda ele alınacaktır), dolayısı ile bu iki maddenin birbiri ile bağdaştığını değerlendiren yazar, hakim'in dilekçeleri aldıktan sonra (henüz ön inceleme yapılmadan) yapacağı incelemede, tarafların dilekçelerinde delillerini bildirmediğini tespit etmesinin hemen ardından süre vermesinin mümkün olduğunu, bu durumun ön inceleme aşamasının da uzamasına sebebiyet vermeyeceğini, Hukuk Muhakemeleri Kanunu madde 140/5 hükmünde¹¹⁴ nasıl ki taraflara bildirdikleri ancak henüz sunmadıkları delilleri bildirmek üzere iki haftalık kesin süre veriliyor ise burada da benzer bir uygulama yapılabileceğini belirtmektedir. Ancak bu eksiklik sebebiyle kesinlikle davanın açılmamış sayılmasına karar verilemeyeceği görüşündedir.

Pekcanitez'e göre¹¹⁵ de davacının dava dilekçesinde, davalının da cevap dilekçesinde delillerini göstermesi gerekir. Taraflar delillerini dilekçelerinde gösterdikten sonra ispat faaliyetini yürütür. Hatta mümkün ise (deliller hakimiyet alanlarında ise) delillerini dilekçelerinin ekine de eklemeleri gerekir. Yazara göre dilekçelerde delillerin gösterilmemesi durumunda ise, kanunda açıkça yer almasa da, taraflara süre verilmesi gerekir. Taraflar bu süre içerisinde de delillerini göstermezlerse aleyhe hükümle karşı karşıya kalma riski altında olacaklardır.

¹¹² Erdönmez, s.16-17

¹¹³ Yılmaz, Ejder, **Şerh**, s.823-827.

¹¹⁴ Bkz: 6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu madde 140/5 “Ön inceleme duruşmasında, taraflara dilekçelerinde gösterdikleri, ancak henüz sunmadıkları belgeleri mahkemeye sunmaları veya başka yerden getirtilecek belgelerin getirtilebilmesi amacıyla gereken açıklamayı yapmaları için iki haftalık kesin süre verilir. Bu hususların verilen kesin süre içinde tam olarak yerine getirilmemesi halinde, o delile dayanmaktan vazgeçilmiş sayılmasına karar verilir.”

¹¹⁵ Pekcanitez, Hakan, **Pekcanitez Usul Medeni Usul Hukuku**, C.II, İstanbul, 2017, s.1757 (Usul)

Çiftçi'ye göre¹¹⁶ de dilekçelerde delillerin gösterilmemesi halinde taraflara süre verilmesi gerekir. Yazara göre bu durum hakimin davayı aydınlatma ödevinin de bir gereğidir. Taraflar bu sürede de delillerini göstermez ise aleyhe sonuçla karşı karşıya kalma ihtimalleri mevcuttur.

Yargıtay¹¹⁷ ise dava dilekçesinde delillerin gösterilmesinin şeklen gerekli olduğunu, ancak delil gösterilmesinin zorunlu unsur olmadığını ifade etmiştir. Bu durumda davanın reddi veya açılmamış sayılmasına karar verilmesi gibi bir müeyyide uygulanmamalıdır. Dava dilekçesinde delil göstermeyen taraf, yargılamada bunun dezavantajını iddiasını ispat etmede zorluk çekme olarak görecektir.

Kanaatimize göre de taraflar dilekçelerinde delillerini göstermemiş ise onlara uygun bir süre verilerek bu sürede delillerini göstermelerini istemek doğru bir yaklaşım olacaktır. Taraflar dava açarken ya da davaya cevap verirken tecrübesizlikleri veya başka sebeplerden ötürü delillerini gösterememiş olabilir. Henüz tahkikat aşamasına geçilmeden hakimin delil toplama faaliyetini sürdürmesinde ise kanuni bir engel bulunmamaktadır. Ön inceleme aşaması tamamlanıncaya kadar taraflara verilecek son bir süre ile delillerini göstermelerini istemek daha sağlıklı bir yargılama yapılmasını sağlayacağı gibi usul hukukunun amacı olan maddi gerçeğe ulaşma amacına da hizmet edecektir. Bu amaçla dava dilekçesinde ya da cevap dilekçesinde tarafın delil bildirilmediğini gören hakimin, kesin süre vererek taraflardan delillerini bildirmesini istemesi kanaatimizce doğru olacaktır.

¹¹⁶ Çiftçi, Pınar, “Boşanma Davalarında Delillerin Gösterilmesine ve İbrahimine İlişkin Güncel Yargıtay Hukuk Genel Kurulu Kararlarının (Önemli Bir İçtihat Değişikliğinin) Değerlendirilmesi” DEÜHFD, C.20, S.1, Y.2018, s.28.

¹¹⁷ “6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun "Dava dilekçesinin içeriği" başlıklı 119. maddesinin birinci fıkrasında dava dilekçesinde bulunması gereken hususlar açıklanmış; 2.fıkrasında ise dava dilekçesinde bulunması gereken hususların eksik olması halinde mahkemece nasıl bir işlem yapılacağı hükme bağlanmıştır. Bu hüküm gereğince davacı, dava dilekçesinde iddia edilen her bir vakianın hangi delillerle ispat edileceğini bildirmelidir. (HMK 119/1-f) Ancak HMK 119/2 madde ise; birinci fıkranın (a), (d), (e), (f) ve (g) bentleri dışında kalan hususların eksik olması halinde, hâkimin davacıya eksikliği tamamlaması için bir haftalık kesin süre vereceği, bu süre içinde eksikliğin tamamlanmaması halinde davanın açılmamış sayılacağı hükme bağlanmıştır. Bir başka anlatımla, bu hüküm gereğince a, d, e, f ve g bentlerinin eksikliği durumunda madde metninde belirtilen söz konusu işlemlerin yapılmasına gerek yoktur ve yapılmamalıdır. Deliller, davacının talep sonucunu haklı göstermek için dava dilekçesinde bildirmiş olduğu vakıaların ispat aracıdır. Her ne kadar davacının dava dilekçesinde dayandığı delilleri bildirmesi şeklen gerekse de delillerin bildirilmesi dava dilekçesinin zorunlu unsuru değildir. Kaldı ki, dava dilekçesinde iddia edilen vakıaları ispat edecek delillerin gösterilmemiş olmasının davanın reddi veya açılmamış sayılması vb. bir müeyyidesi de yoktur. İddiasını somutlaştıramayan veya delillerle ispatlayamayan davacı davasını kaybedecektir. Ancak mahkemece bu neticeye, yapılacak yargılamanın tahkikat aşamasında varılacaktır.” Yargıtay 21. HD. T:01.10.2015, E: 2015/16017, K: 2015/17528 (www.kazancı.com.tr; E.T. 26.02.2019)

1.2.2.1.2. Delillerin Gösterilmesi ve Somutlaştırma Yükü

Hukuk Muhakemeleri Kanunu madde 119/1-f ile Hukuk Muhakemeleri Kanunu madde 194'ün birlikte değerlendirilmesinde fayda vardır. Madde 194, somutlaştırma yükü ve delillerin gösterilmesi başlıklıdır ve madde metnine göre taraflar, dayandıkları vakıaları ispata elverişli şekilde somutlaştırmalıdır. Nitekim, somutlaştırma yükünü düzenleyen 194. madde, sadece vakıaları değil, delilleri de ilgilendirmektedir.¹¹⁸ Davacı taraf için Hukuk Muhakemeleri Kanunu m.119, davalı taraf içinse m. 129 ve m. 194 hükümleriyle öngörülmüş olan esaslar gereği taraflar aynı zamanda somutlaştırma yükü altındadır.¹¹⁹

Bir davada haklı çıkmak için iddiayı yalnızca genel hatlarıyla ortaya koymak yeterli değildir. Bu iddianın içinin de doldurulması gerekir. Yani o iddiayı ispata elverişli hale getirmek gerekir. İşte bunun için kanun koyucu somutlaştırma yükünü düzenlemiştir.¹²⁰ Bu madde ile kanun, ispat faaliyetinin yürütülebilmesini, mahkemenin uyuşmazlığı doğru tespit ederek yargılama yapabilmesini ve özellikle de karşı tarafında iddia edileni doğru anlayarak kendini savunabilmesine olanak sağlamayı amaçlamıştır.¹²¹

Somitlaştırma yükü dolayısıyla, davacı iddia ettiği her bir vakıayı hangi delille ispat edeceğini dava dilekçesinde gösterecektir. Bu da özellikle ispat yönünden usul ekonomisiyle bağdaşarak davaların daha kısa sürede ve en az masrafla bitirilmesini sağlayacaktır.¹²² Madde gerekçesi¹²³ de ifade edilen usul ekonomisi ile delillerin

¹¹⁸ Özkes, **Eksiklik**, s.276.

¹¹⁹ Kiraz, Taylan Özgür, **6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu ile Getirilen Yenilikler**, Ankara, 2012, s.39-40.

¹²⁰ Pekcanitez/Atalay/Özkes, s.380.

¹²¹ Yılmaz, Ejder, **Şerh**, s.1072; Pekcanitez/Atalay/Özkes, s.380.

¹²² Kuru, Baki, **Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı**, İstanbul, 2015, s.158.(Ders Kitabı)

¹²³ *Bu madde yeni bir düzenlemedir. Maddenin amacı, bir yandan ispatın genel hükümleri çerçevesinde temel bir kavrama yer vermek iken, diğer yandan da uygulamada genel geçer ifadelerle somut vakıalara dayanmadan davaların açılıp yürütülmesinin önüne geçmektir. Birinci fıkrada somutlaştırma yükü düzenlenmiştir. Bir davada ispat faaliyetinin tam olarak yürütülebilmesi, mahkemenin uyuşmazlığı doğru tespit ederek yargılama yapabilmesi, karşı tarafın ileri sürülen vakıalara karşı kendini savunabilmesi için, iddia edilen vakıaların açık ve somut olarak ortaya konulabilmesi gerekir. Genel geçer ifadelerle, somut bir şekilde ortaya koymadan iddia ve savunma amacıyla vakıaların ileri sürülmesi durumunda, yargılamanın sağlıklı bir şekilde yürütmesi mümkün olmayacağı gibi, vakıaların anlaşılabilmesi için ayrıca bir araştırma yapılması ve zaman kaybedilmesi söz konusu olacaktır. Taraflar, haklarını dayandırdıkları hukuk kuralının aradığı koşul vakıalara uygun, somut vakıaları açıkça ortaya koymalıdır. Bu vakıaların somut olarak ileri sürülmesi, ilgili taraf için bir yüküdür; bu yükü yerine getirmeyen sonuçlarına katlanacaktır. İkinci fıkrada, somutlaştırma yükünün delillerle ilişkisi ortaya konulmuştur. Dava açılırken ve cevap dilekçesi verilirken taraflar, dayandıkları vakıaların hangi delillerle ispat edileceğini de belirtmek zorundadırlar. Delil bir ispat aracı olarak, ileri sürülen bir vakıanın doğruluğunu ispat etmeye yarar. Dolayısıyla her bir vakıa bakımından o vakıayı ispata yarayan ispat araçlarının da belirtilmesi önemlidir. Uygulamada, tarafların iddia veya savunmada bulunurken yeterli araştırma yapmadan vakıalar ileri sürdükleri veya bunların delillerini ortaya koymadan dilekçeler*

sunulma zamanı ilişkisini doğrulamaktadır. Bu gerekçeyi Yılmaz¹²⁴ adeta bir tepki gerekçesi olarak tanımlamaktadır. Zira yazara göre, tarafların yargılamaya yeterince hazırlanmaması sebebiyle uzadığını düşünen yasa koyucu, bunun önüne geçmek için böyle bir düzenlemeye gitmiştir. Gerçekten de uygulamada, tarafların iddia ve savunmalarında yeterli- gerekli araştırmalara girişmeden vakıalar ileri sürdükleri, bunları ispata yarayacak deliller ortaya koymadıkları görülmektedir. Özellikle taraflarca getirilme ilkesinin hakim olduğu yargılamalarda, tarafların delillerini süresinde ve karmaşaya sebebiyet vermeyecek şekilde ortaya koyması, yargılamanın sağlıklı bir şekilde yürümesi için hayati öneme haiz görünmektedir.¹²⁵

Hukuk Muhakemeleri Kanunu madde 194 gereği somutlaştırma yükü dava dilekçesinde yerine getirilmemiş ise ne olacaktır? Bu sorunun cevabı kanunda verilmiş değildir. Özmumcu'ya göre¹²⁶ de dava dilekçesinin olmazsa olmazı olarak kabul edilmeyen unsurların dava dilekçesinde yer almaması o dilekçenin reddi sonucunu doğurmamalıdır. Neticede hakimin dava dosyası ile asıl münasebeti dilekçeler teatisi tamamlandıktan sonra ön inceleme aşamasında olmaktadır. Bu aşamada dava dilekçesinde somut hale getirilmemiş olan vakıa-delil ilişkisinin tamamlanması için hakimin aydınlatma görevi gereği davacıya süre vermesi gerekir. Ancak bu sürenin kesin süre olması gerektiğinin de altı çizilmektedir. Ancak kesin süreye uyulmaması halinde davanın açılmamış sayılmasına karar verilmesi gerekmektedir. Pekcanitez/Atalay/Özekes'e göre¹²⁷ ise somutlaştırma yüküne aykırı hareket edilmesi, adeta ispat yüküne de aykırı hareket edilmesi sonucunu doğurmaktadır. Somutlaştırma yükü üzerinde bulunan taraf bu yükünü yerine getirmeyen talebi esastan reddedilecektir. Çünkü taraf iddia ettiği olayı ispata elverişli şekilde ortaya koymak zorundadır. İspat edilemeyen iddia da esastan reddedilmek durumundadır. Alangoya/Yıldırım/Deren Yıldırım'a göre¹²⁸ ise madde gerekçesinde belirtilen “bu yükü yerine getirmeyen sonuçlarına katlanacaktır” ifadesinden müeyyidenin ne olduğu

verdikleri görülmektedir. Özellikle taraflarca hazırlama ilkesinin geçerli olduğu davalarda, mahkemenin yargılamayı doğru yürütebilmesi ve makul bir sürede karar verebilmesi için, delillerin vakıalarla bağlantısı kurularak mahkeme önüne getirilmiş olması gerekir. Bu da tarafların dayandıkları delilleri ve her bir delilin hangi vakıanın ispatı için kullanılacağını belirtmelerıyla mümkündür.

(www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem23/yil01/ss393.pdf; E.T. 15.01.2019)

¹²⁴ Yılmaz, Ejder, *Şerh*, s.1074

¹²⁵ Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz, s.316.

¹²⁶ Özmumcu, Seda, “**1086 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu İle 6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun Delillerin İkamesi Hakkındaki Hükümlerine Mukayeseli Bir Bakış**”, Kazancı Hukuk Araştırmaları Dergisi, S.101, Y.2013, s.56. (Mukayese)

¹²⁷ Pekcanitez/Atalay/Özekes, s.381.

¹²⁸ Alangoya/ Yıldırım/ Deren Yıldırım, Tasarı, s.117.

anlaşılamamaktadır. Madde metninde geçen “açıkça belirtmeleri zorunludur” ifadesi gerekçeyle birlikte değerlendirildiğinde herhangi bir işleve sahip görünmediği vurgusu yapılmaktadır. Bir başka görüşe¹²⁹ göre de yargılamaların uzamasına karşı tedbir almak amacıyla gerek davacı gerekse davalı açısından iddia olunan vakıaların, gösterilen delillerin somutlaştırılmasının işlevi değerlendirilme dışı bırakılmasa da Anayasal bir hak olan hak arama hürriyetinin sınırlandırılması ancak anayasaya uygun olarak, hakkın özüne dokunulmadan gerçekleşebileceğinden; açılan bir davada davacı tarafından delillerin sırf açıkça göstermemiş olması sebebiyle davasının reddedilmesi ağır bir yaptırım olacaktır.

Görüşümüze göre de somutlaştırma yüküne aykırı davranılması durumunda hakimin davayı aydınlatma ödevi çerçevesinde tarafa gerekli açıklamayı yapmak üzere süre vermesi, bu süre içerisinde gerekli açıklama yapılmaz ise davayı reddetmesi gerekmektedir. Zira taraflar iddia ettiği her bir olayı açık ve anlaşılır bir biçimde ortaya koymak zorundadır. Bu yükü yerine getirmeyen tarafın talebinin reddedilmesi de en doğal sonuç olmalıdır.

1.2.2.1.3. Tanık Delilinin Dava Dilekçesinde Gösterilmesi

Tanıklık, davanın tarafları dışındaki kişilerin dava konusu vakıalar hakkında edinmiş oldukları bilgileri mahkemeye aktarma faaliyetleridir. Tanıklık yapan kişiye de tanık denir.¹³⁰

Tanık deliline ilişkin düzenleme Hukuk Muhakemeleri Kanunu madde 240’da yapılmıştır. Anılan maddenin birinci fıkrası, davanın tarafı olmayan kişilerin tanık olarak dinlenebileceğini, ikinci fıkrası ise tanıkların hangi vakıaya ilişkin dinletileceğini ve tanıkların adları, soyadları ile adreslerini içeren listenin mahkemeye sunulacağını, bu listede belirtilmeyen kişilerin tanık olarak dinletilemeyeceği gibi ikinci bir tanık listesi de verilemeyeceğini belirtmektedir. Son fıkrada ise tanıkların adreslerinin gösterilmemiş veya gösterilmişse de tanığa adreste ulaşamamış ise tarafa adres göstermesi için süre verileceğini, bu süre içerisinde de adres bildirilmezse veya bildirilen adres o kişiye ait değilse, tanığın dinlenilmesinden vazgeçileceği hususlarını düzenlemiştir.

¹²⁹ Erdönmez, s.21; Görkem, Zeynep Ezgi, “6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanununa Göre Delil İbraz ve İkamesi”, TAAD, S.21, Y.2015, s. 673.

¹³⁰ Belgesay, M. Reşit, **Hukuk ve Ceza Usulü Muhakemelerinde Delil**, İstanbul, 1940, s.100; Kuru, **İstinafa Göre**, s.293; Ertanhan, s.48; Bilgiç, s.128; Karamercan, Fatih, “**Medenî Usûl Hukukunda Tanık ve Tanıklık**”, Ankara Barosu Dergisi (Hakemli), S.3, Y.2018, s.154. (Usul)

Kanun maddesinden anlaşıldığı üzere tarafların tanık delili ileri sürebilmesi için dilekçelerinde tanık deliline dayanmış olmaları gerekir. Tanıklarının dinletmek istedikleri vakıalar ile tanıkların ad ve soyadlarını, tebliğe elverişli adreslerinin de bulunduğu listeye mahkemeye sunmaları gerekir. Bu listeye tanık listesi denir. Tanık listesinde gösterilmemiş kişiler tanık olarak dinlenemezler.¹³¹ Ancak bu kuralın da istisnası mevcuttur. Hukuk Muhakemeleri Kanunu m.243 fıkra 3 hükmü gereğince tanık listesi için kesin süre verilmiş ve dinlenme günü belirlenmiş ise de, tanık o duruşmada hazır bulundurulursa dinlenir.

Tanıkların liste halinde mahkemeye sunulması gerektiğini belirttik. Peki bu liste hangi aşamada mahkemeye sunulmalıdır? Tanıkların adları ve adresleri dava dilekçesi ile birlikte mahkemeye sunulmak zorunda mıdır?

Davacı, Hukuk Muhakemeleri Kanunu madde 121 gereği yazılı delillerini dava dilekçesinde belirtmek ve bu delillerini dava dilekçesi ile birlikte mahkemeye sunmak zorundadır. Davacının başka yerden getirtilecek delili var ise bunu da dava dilekçesinde belirtme ve bulunmasını sağlayacak açıklamaları yapma yükümlülüğü vardır.¹³² İşte burada yazılı delil ifadesi önem arz etmektedir. Bu sayede davacı, yazılı delil niteliğinde olmayan tanık delilini dava dilekçesinde gösterme zorunluluğundan kurtulacaktır. Zira tanık, yazılı delil olarak kabul edilmeyecektir. Davacının yalnızca dava dilekçesinin deliller kısmına “tanık” yazması yeterli olacaktır. Davacı, tanıklarının kimler olduğunu isim listeleriyle yargılamanın sonraki safhalarında kendine tanınacak sürelerde sunma imkanına kavuşabilecektir.¹³³ Yargıtay’ın da konu hakkındaki içtihatları¹³⁴ bu doğrultudadır. Yargıtay, tarafların dilekçelerinde tanık deliline başvurmaları halinde şayet tanık listesi vermemişler ise kesin süre verilerek bu eksikliğin tamamlanması gerektiğini, buna rağmen tanık listesi sunulmaz ise tanık deliline dayanılamayacağını ifade etmektedir.

¹³¹ Bilgiç, s.128; Karamercan, **Usul**, s.161-162.

¹³² Kuru, **Ders Kitabı**, s.158; Postacıoğlu/ Sümer, s. 416

¹³³ Pekcanitez/Atalay/Özekes, s.272; Kuru, **Ders Kitabı**, s.163; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz, s.317; Karahacıoğlu, Ali Haydar/ Parlar, Aynur, **Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi**, İstanbul, 2014, s.560; Özekes, **Eksiklik**, s.277.

¹³⁴ “Somut olayda, davalı tarafın cevap dilekçesinde tanık deliline dayandığı; ancak Mahkemece duruşmada tanık listesi bildirme talebinin reddine karar verilerek tanık listesi sunulması yönünde ara karar kurulmadığı ve tanıkların dinlenmediği anlaşılmaktadır. Mahkeme tarafından davalı tarafa tanık listesi sunması ve tanık delili ikame etmesi için gereken avansı yatırmak üzere usulüne uygun kesin süre verilerek sonucuna göre yargılamaya devam edilmesi ve tanık anlatımları tüm delillerle birlikte değerlendirmeye tabi tutularak bir karar verilmesi gerekirken, eksik inceleme yanlıgılı değerlendirmeye davanın kısmen kabulüne, kısmen reddine karar verilmesi hatalıdır.” Yargıtay 22. HD. T: 18.04.2018, E: 2015/29179, K: 2018/9022

Taraflar tanık bildirirken temkinli olmak durumundadırlar. Çünkü Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 240/2 uyarınca ikinci bir tanık listesi vermeleri kural olarak¹³⁵ mümkün değildir. Bu kural, yani ikinci tanık listesi verme yasağı kamu düzenine ilişkindir. Davanın karşı tarafı ikinci tanık listesi verilmesine onay verse dahi, mahkeme ikinci listedeki tanıkları dinleyemez. Yine aynı şekilde ıslahla dahi ikinci tanık listesi verilmesi mümkün değildir.¹³⁶

Tarafların tanık listesini dava dilekçesi ile birlikte vermek zorunda olmadığını ifade etmiştik. Böyle bir zorunluluğu olmamasına rağmen davacı, tanık listesini dava dilekçesi ile birlikte verirse ön inceleme veya tahkikat aşamasında delil listesi sunma imkanını kaybedecek midir? Bu durumda ikinci tanık listesi verme yasağıyla karşılaşacak mıdır?

Bu konuda doktrinde zıt görüşler mevcuttur. Bir görüşe göre¹³⁷ tanık listesini daha sonra verme imkanı bulunmasına rağmen önceden veren taraf, ikinci tanık listesi verme yasağı ile karşı karşıya kalacaktır. Bu aşamadan sonra artık o tarafın bir kez daha tanık listesi vermesi mümkün olmayacaktır. Tanık listesinin dilekçeler teatisi aşamasında sunulmasına bir engel yoktur. O halde tanık listesini verme süresinin başlangıcı, ön inceleme veya tahkikat aşamasında hakim verdiği süre olmamalıdır. Ancak dilekçeler teatisi aşamasında tanık listesi verilmemişse hakim taraflara süre vermelidir. Tanık listesi zaten sunulmuşsa tekrar tanık listesi sunulması için süre verilmemelidir.

Diğer görüşe göre¹³⁸ ise tanık listesi sunma süresi tahkikat aşamasında hakim tarafından verilecek olan süreyle başlayacağından, tarafı tanık listesini sırf önceden verdiği gerekçesiyle, tahkikatta hâkim tarafından verilen kesin süre içinde yeni bir tanık listesi ibraz edip yeni tanıklar göstermekten mahrum etmek, ispat hakkıyla hiçbir şekilde bağdaşmaz. Bu nedenle taraf yeni bir liste verebilmeli ve vermiş olduğu her iki

¹³⁵ Bu kuralın istisnalarını Kuru şöyle açıklıyor: 1) Tanık listesinde yazılı tanıkların hepsi (henüz dinlenmeden önce) ölürse, taraf ikinci bir tanık listesi verebilir. 2) Tanık listesinde yazılı tanıkların hepsinin (veya önemli bir bölümünün) tanıklıktan çekinme haklarını kullanmaları (HMK m. 247-250) ve bu nedenle dinlenememeleri halinde taraf, ikinci tanık listesi verebilir. 3) Tanık listesinde gösterilen kişilerin tanık olarak dinlenilmesi yasak ise, tanık listesi geçersizdir. Bu nedenle taraf, davada dinletilmeleri mümkün olan tanıkları içerir ikinci tanık listesi verebilir. Buraya kadarki açıklamalar taraflarca getirilme ilkesinin uygulandığı davalar içindir. Resen araştırma ilkesinin uygulandığı davalarda (mesela babalık davası ve boşanma davası) ikinci bir tanık listesi verilebilir. İkinci tanık listesi verme yasağı, sadece tanık listesinde gösterilen tanıklarla ispat edilmek istenen belirli bir (veya birkaç) vakia içindir. Buna karşılık taraf, ispat etmek istediği başka bir vakia hakkında (iddia veya savunmanın genişletilmesi veya değiştirilmesi yasağı sınırları içinde) yeni bir tanık listesi verebilir. Bkz: KURU, İstinafa Göre, s.296-297.

¹³⁶ Kuru, **İstinafa Göre**, s.296; Pekcanitez/Atalay/Özekes, s.440; Yılmaz, Ejder, **Şerh**, s.1194-1195

¹³⁷ Erdönmez, s.38; Ertanhan, s.186; Bilgiç, s. 131-132.

¹³⁸ Bolayır, s. 409.

listede yer alan tanıkların dinlenilmeleri mümkün olmalıdır. Yargıtay da ön inceleme aşamasından önce dilekçelerle birlikte tanık listesi verilmesine rağmen, ön inceleme tamamlanıp uyuşmazlık noktaları tespit edildikten sonra tanık listesi verilebilmesine izin vermekte; verilen bu listenin ikinci tanık listesi sayılamayacağını içtihat etmektedir.¹³⁹

Tanık deliline ilişkin bir diğer husus da davacının, dava dilekçesinde tanık bildirmiş ancak bu tanıkların hangi maddi vakıalar için tanıklık edeceğini bildirmemiş olması durumunda ne olacaktır.

Her bir tanığın ayrı ayrı hangi vakıa için dinletileceğinin açıklanmasının istenmesi somutlaştırılma yükü açısından tartışılabilir. Hukuk Muhakemeleri Kanunu madde 194/2 hükmü gereğince tarafların dayandıkları delilleri hangi vakıaların ispatı için gösterdiklerini açıklama zorunluluğu bulunduğunu söylemiştik. Tanık da bir delil olduğuna göre taraflar her bir tanığı tek tek dilekçelerinde geçen hangi vakıa için gösterdiklerini belirtmeli midir? Böyle bir yükün taraflar açısından çok ağır olacağı, somutlaştırma yükünün amacını aşacağı, iddiasını ispat etmek isteyen tarafın savunma hakkını kısıtlayacağı tarafımızca değerlendirilmektedir. Bir örnek üzerinden açıklayacak olursak; kıdem tazminatı, ihbar tazminatı ve fazla çalışma alacağı olan bir işçinin bu alacaklarının ispatı için tanık deliline başvurmuş olması halinde her bir alacak açısından hangi tanığın dinletileceğinin gösterilmemiş olunması sebebiyle tarafı tanık deliline başvurmamış kabul etmek belki de sadece tanık delili ile ispat edilebilecek davada o tarafın ispat hakkını elinden almak anlamına gelecektir. Kanuna uygun olarak tanık deliline başvurmuş, dava dilekçesinde göstermiş ve delil listesini de bildirmiş olan tarafın bu hakkı elinden alınmış olacaktır. Yargıtay'ın konuya ilişkin içtihatları¹⁴⁰ da bu

¹³⁹ “6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanununda tanıkların ne zaman gösterileceği belirtilmemiştir. Ön inceleme duruşmasında taraflar arasındaki uyuşmazlık konusu belirlendikten sonra taraflara delillerini bildirmeleri için süre verilir. Davacı dava dilekçesinde tanık deliline dayanmış bir tanık ismi bildirmiştir. Ön inceleme duruşmasından önce de delil listesiyle diğer tanıklarının isimlerini bildirdiğinden bu liste ikinci tanık listesi olarak kabul edilemez. Davacı açıkça tanıklarının dinlenmesinden de vazgeçmemiştir. Mahkemece davacı tanıklarının 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanununun 243 ve devamı maddeleri gereğince usulen celp edilip dinlenmesi ve tüm delillerin birlikte değerlendirilerek sonucuna göre karar verilmesi gerekirken, eksik inceleme ile yazılı şekilde karar verilmesi usul ve yasaya aykırı olup bozmayı gerektirmiştir.” Yargıtay 2. HD, T: 21.01.2014, E: 2013/19835 K. 2014/1007 (www.kazancı.com; E.T.18.11.2018)

¹⁴⁰ “Somutlaştırma yükü, dava açılırken veya cevap dilekçesi verilirken iddia ve savunmanın dayandırıldığı vakıaların ve hangi vakıanın hangi delillerle ispat edileceğinin belirtilmemiş olması halinde söz konusudur. Vakıalar belirli ve hangi delillerle ispat edileceği belirtilmiş ise, artık somutlaştırma yükümlülüğüne ihtiyaç yoktur. Davalı-davacı (kadın) birleştirilen boşanma davasında; iddiasını dayandırdığı vakıaları göstermiş ve bu vakıaları hangi delillerle kanıtlayacağını da, diğer bir ifade ile dayandığı delilleri belirtmiş, ön inceleme duruşmasından önce de (9.5.2012 tarihinde) tanıklarının isim ve adreslerini gösteren listeyi mahkemeye vermiştir. Bu durumda gösterilen tanıkların, dava dilekçesinde yer alan vakıalar konusunda dinletilmek istendiği açıktır. Hal böyleyken davalı-davacı

yöndedir. Yargıtay böyle bir durumda gösterilen tanıkların tamamının her bir vakıa için gösterildiğini kabul etmenin en doğru yaklaşım olacağına değinmiştir. Tanıkların her bir vakıa için ayrı ayrı dinlenilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Yargıtay görüşünün bu açıdan doğru olduğu kanaatindeyiz.

1.2.2.1.4. Bilirkişi ve Keşif Delilinin Dava Dilekçesinde Gösterilmesi

Hakimin görevi, önüne gelen uyuşmazlığı çözmektir. Ancak hakimin, her konuda bilgi sahibi olması mümkün değildir. Özellikle uzmanlık alanlarının her geçen gün daha fazla genişlediği ve derinleştiği günümüzde, hakimin sağlıklı ve doğru bir karar verebilmesi için üçüncü kişilerin yardımına ihtiyaç duyması kaçınılmazdır.¹⁴¹ İşte bir davada, çözümü hakimin hukuk bilgisi dışında özel veya teknik bilgi gerektiren durumlarda kendisine başvurulmuş kişiye bilirkişi denir.¹⁴² Bilirkişi delilinde bilirkişinin kendisi delil değildir. Burada delil niteliğinde olan, bilirkişinin inceleme neticesinde elde ettiği bilgiler ışığındaki oy ve görüşleridir. Bu yönüyle bilirkişi incelemesi, o konuda uzman olan kişi tarafından gerçekleştirilen bir delil elde etme aracıdır.¹⁴³

Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 266. maddesine göre; çözümü hakimin hukuk bilgisi dışında özel veya teknik bilgi gerektiren durumlarda, mahkeme taraflardan birinin talep etmesi halinde veya kendiliğinden bilirkişiye başvurabilir. Bu maddenin ifadesinden anlaşıldığı kadarıyla hakimin hukuki konularda bilirkişiye başvurmaması gerekir. Nitekim hakim, mesleği gereği hukuki konularda uzman kişidir. Hukuki konularda bilirkişiye başvurulması ve bilirkişinin değerlendirmesinin hükme esas alınması, hakimin yargılama görevini bilirkişiye devri anlamına gelir ve hakim bu görevini kimseye devredemez. Ancak özel veya teknik bilgiyi gerektiren hallerde hakimin bilgisi ve tecrübesi yetersiz kalacağından, bu durumda da bilirkişiye

(kadın) vekilinden, gerekmediği halde, Hukuk Muhakemeleri Kanununun 194. maddesi gereğince "hangi tanığın hangi vakıanın ispatı için gösterildiğini belirtmesinin" istenmesi ve bu yönde açıklamada bulunması için süre verilmesi hukuki sonuç doğurmaz. Bu bakımdan, davalı-davacı (kadın) vekilinin gösterdiği tanıklar usulünce dinlenmeli ve tüm delilleri birlikte değerlendirilerek tarafların kusurları saptanmalı ve tazminat talepleri buna göre sonuca bağlanmalıdır. Bu yapılmadan tazminatlar hakkında eksik inceleme ile hüküm kurulması doğru bulunmamıştır." Yargıtay 2. HD T: 12.04.2018, E:2016/15479, K:2018/4893; Yargıtay HGK, E:2014/691, K:2016/499 (www.hukukmedeniyeti.org; www.kazancı.com) Aynı yönde karar için bkz: Yargıtay 2. HD T: 13.05.2013, E:2013/730, K:2013/13537 (www.karamercanhukuk.com; E.T.21.03.2019)

¹⁴¹ Tanrıver, Süha, **Bilirkişinin Hukuki Statüsü, Yükümlülükleri, Yetkileri ve Sorumluluğu**, Ankara, 2002, s.29 (Bilirkişi); Deryal, Yahya, **Türk Hukukunda Bilirkişinin Nitelikleri ve Avukatın Bilirkişilik Yapması**, İstanbul, 2001, s.643.

¹⁴² Tanrıver, Süha, **Bilirkişi**, s.29; Kuru, **İstinafa Göre**, s.301; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz, s.444. Benzer tanımlamalar için bkz: Alangoya/Yıldırım/Deren Yıldırım, **Esaslar**, s.358; Pekcanitez/Atalay/Özekes, s.449.

¹⁴³ Bilgiç, s.137.

başvurulmaması hatalı olacaktır.¹⁴⁴ Burada özel bilgi ifadesiyle kastedilen, hukuk bilimi dışında başka bilim dallarının araştırarak ortaya koyduğu sonuçlardır. Uygulamada yer yer hukukun spesifik alanlarındaki bilgilerin de bilirkişi marifetiyle ortaya konulması yönündeki eğilim karşısında kanun koyucu özellikle ve açıkça “hukuk dışında” ibaresine yer vermiştir. Teknik bilgiden kastedilen ise matematik, fizik, biyoloji gibi pozitif bilimlerdir.¹⁴⁵

Hukuki konularda gereksiz yere bilirkişiye başvurulması gerek Anayasa m. 141’e (bu madde davaların mümkün olduğunca hızlı sonuçlandırılması ve en az giderle sonuçlandırılmasını düzenlemektedir), gerekse Hukuk Muhakemeleri Kanunu m.30’da belirtilen usul ekonomisi ilkesine aykırıdır. Çünkü lüzumsuz yere bilirkişiye başvurulması zaman, emek ve maddi kayba yol açacağı gibi, yargı yetkisinin başkasına devredilemeyeceğine ilişkin Anayasa kurallarına açıkça aykırılık oluşturacaktır.¹⁴⁶

Çözümü hakim tarafından bilinmeyen, özel veya teknik bilgiye ihtiyaç duyulan durumlarda bilirkişiye başvurulur. Ancak özel veya teknik bilgiye ihtiyaç duyulup duyulmadığına hakim karar verir.¹⁴⁷ Şayet taraflar da belirli vakıaların aydınlatılması ve tespit edilmesini istiyorlarsa, dilekçelerinde bilirkişi deliline başvurmaları gerekir. Kanun, hakime bilirkişiye başvurup başvurmama konusunda takdir yetkisi tanımıştır. Eğer hakim teknik bir konu hakkında bilgisinin yetersiz olduğunu düşünüyorsa ve bu bilginin, karar verilmesi bakımından davayı aydınlatacak bir bilgi olduğu görüşündeyse, taraflar dilekçelerinde bildirmeseler dahi resen bilirkişi deliline başvurabilir.¹⁴⁸ Bazı hallerde ise Kanun bilirkişiye başvurmayı zorunlu kılmıştır¹⁴⁹. Bu hallerin varlığında da kanuni zorunluluk sebebiyle hakim bilirkişiye başvurmak zorundadır.¹⁵⁰

Taraflar, iddia veya savunmalarını ispat edebilmek amacıyla mahkemeden bilirkişi incelemesi yapmasını talep edebilir. Bu durumda tarafların, hangi vakıalar için bilirkişi incelemesi talep ettiklerini açıkça belirtmesi gerekir. Tarafların bilirkişi

¹⁴⁴ Pekcanitez/Atalay/Özekes, s.450.

¹⁴⁵ Yılmaz, Ejder, **Şerh**, s.123.

¹⁴⁶ Pekcanitez/Atalay/Özekes, s.450.

¹⁴⁷ Arslan, Hatice Seval, **Medenî Usul Hukukunda Bilirkişi Raporu ve Bağlayıcılığı**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2002, s.12.

¹⁴⁸ Akkaya, **Deliller**, s.97.

¹⁴⁹ Akıl hastalığı veya akıl zayıflığı nedeniyle kısıtlılık kararı ancak bilirkişi raporu üzerine verilir. (TMK m.409); Akıl hastalığı veya akıl zayıflığı nedeniyle verilmiş olan kısıtlılık kararının kaldırılması, kısıtlılık için bir neden kalmadığını gösteren bilirkişi raporuna bağlıdır. (TMK m. 474); Hayvan alım satımlarında hayvanın ayıplı olduğunun bilirkişi raporuyla tespiti gerekir (TBK m.224); Yayım sözleşmesinde yazarlık ücretinin miktarı, bilirkişinin görüşü alındıktan sonra hakim tarafından takdir olunur (TBK m.496/2); Kamulaştırma bedelinin tespitinde taşınmazın kıymet takdiri bilirkişiler vasıtasıyla yapılır (Kamulaştırma Kanunu m.15) Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz, s.444.

¹⁵⁰ Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz, s.444-445.

incelemesi yapılmasını istedikleri hususlar hukuki sorun ise hakim, bilirkişi incelemesi talebini reddeder. Tarafın bilirkişi incelemesi yapılmasını istediği husus hukuki sorun olmamakla birlikte hakim, o hususta kendi özel veya teknik bilgisinin yeterli olduğu kanısında ise bilirkişiye gitmeden de karar verebilir.¹⁵¹ Ancak bu hususta aksi görüşler de vardır. Alangoya/Yıldırım/Deren Yıldırım'a göre¹⁵² hakim kendi teknik bilgisini yeterli görmesi durumunda çok dikkatli davranması gerekir. Hakimin hobi bilgilerini ya da daha önce eğitimini görmüş olsa dahi eskimiş olma ihtimali kuvvetli bilgilerini bilirkişiye gitmemek için yeterli sayması sakıncalıdır. Yazara göre böyle bir durumda hakimin, bilgisi hakkında tarafları açıkça ve detaylı olarak bilgilendirmesi gerekir. Ayrıca bu durumun kararda da açıklanması gerekir ki karar denetime elverişli olabilsin. Bu hususta bizim kanaatimiz; hakim kendi teknik bilgisini, eğitimini dahi almış olsa kullanmaması yönündedir. Zira hakimin bu bilgilerinin güncel olduğu kesin değildir. Bunun denetimi de güçtür. Bilirkişiye gitmeden daha hızlı, masraf yapmadan karar vermek istenebilir. Ancak bu uğurda yanlış karar verilmesi, tarafları çok daha zor durumda bırakacaktır. Bu sebeple teknik bilgiyi gerektiren durumlarda hakimin bilirkişiye başvurmasının daha doğru olacağı kanaatindeyiz.

Taraflar bilirkişi deliline dilekçelerinde başvurmamış olsalar dahi sonradan bilirkişi deliline gidilmesi mümkündür. Zira kanun koyucu burada hakime takdir yetkisi vermiştir. Hakim resen bilirkişiye gidebileceği gibi taraflar da sonradan bilirkişi incelemesi talep ederlerse ve bu talep hakim tarafından da davanın aydınlatılması için gerekli görülürse, sırf dava veya cevap dilekçesinde bilirkişi deliline başvurulmadığı gerekçesiyle bu talep reddedilmez, bilirkişi incelemesi yapılabilir.¹⁵³ Yani bilirkişi delili için tarafların dilekçelerinde bu delile başvurmaları zorunlu bir unsur değildir. Taraflar dava veya cevap dilekçesinde bu delile başvurmamış olsa dahi hakim bilirkişiye başvurulmasına karar verebilir.

Burada dikkat edilmesi gereken bir husus, davacının bilirkişi deliline başvurusu halinde bilirkişi avansını yatırması gerekliliğidir. Hakim, davacının bilirkişi incelemesi talebini kabul ederse, davacıya delil avansını yatırmak üzere süre verecektir (Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 324/1). Bu süre içerisinde avans yatırılmaz ise davacı bilirkişiye başvurmadan vazgeçilmiş sayılacaktır (Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 324/2). Bilirkişi incelemesi talebinden vazgeçmiş sayılma nedeniyle dava ispat

¹⁵¹ Kuru, **İstinafa Göre**, s.304; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz, s.445.

¹⁵² Alangoya/Yıldırım/Deren-Yıldırım, **Esaslar**, s.361.

¹⁵³ Akkaya, **Deliller**, s.97.

edilemez ve reddedilirse, bu ret kararı usule ilişkin değil, esasa ilişkin olacaktır ve maddi anlamda kesin hüküm teşkil edecektir.¹⁵⁴ Bu nedenle delil avansı, tarafın bilirkişi deliline başvurusu açısından önem arz etmektedir ve bu konu üzerinde de durulmalıdır.

Hakimin kendiliğinden de bilirkişi incelemesi yaptırabileceğinden bahsettik. Bu durumda bilirkişi giderlerinin ödenmesi meselesi nasıl olacaktır ? Burada Kuru¹⁵⁵, ikili bir ayırım yapıyor. Yazara göre taraflarca getirilme ilkesinin hakim olduğu davalarda hakim, bilirkişi giderlerinin ilgili tarafça (genellikle ispat yükü üzerine düşen taraf) ödenmesine karar vermelidir. İspat yükü üzerine düşen taraf veya karşı taraf bilirkişi giderlerini yatırmazsa, hakim bu durumda bilirkişi giderlerinin hazine bütçesinden ödenmesine karar veremez. Yani Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 325¹⁵⁶ hükmünü uygulayamaz. Kendiliğinden araştırma ilkesinin hakim olduğu davalarda ise gerekli giderin yatırılması için tarafa veya taraflara süre verilir. Belirlenen süre kesiti içerisinde taraflar delil avansını yatırmaz ise bu durumda hakim ileride haklı çıkacak taraf durumuna göre avansın hazineden karşılanmasına karar verir. Yani avansın sonradan haksız çıkan tarafça ödenmesi üzere hazinden karşılanması yoluna ancak kendiliğinden araştırma ilkesine tabi davalarda, bilirkişi deliline resen başvurulması halinde gidilebilir. Bu husus da tarafın bilirkişi deliline dayanması açısından önem arz etmektedir.

Keşif ise mahkemenin dava konusu olaylar ya da şahıslar üzerinde doğrudan bilgi sahibi olması, onları algılamasıdır.¹⁵⁷ Keşif sayesinde hakim, dava konusu olan şeyi bizzat görerek bilgi sahibi olur ve bu sayede edindiği kanaatlere göre daha doğru karar verir. Keşfi sadece delil olarak değerlendirmemek gerekir. Keşif aynı zamanda gözlemlene ve bilgi edinme aracıdır.¹⁵⁸

Keşif kararı, sözlü yargılama aşamasına kadar tarafların talebi üzerine veya hakim tarafından re'sen alınır. (HMK m.288) Hakimin keşif kararı alması, yalnızca kendiliğinden araştırma ilkesinin geçerli olduğu davalarda değil, taraflarca getirilme

¹⁵⁴ Kuru, **İstinafa Göre**, s.304; Akkaya, **Deliller**, s.97-98.

¹⁵⁵ Kuru, **İstinafa Göre**, s.304-305.

¹⁵⁶ Bkz: 6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu madde 325 “*Tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edemeyeceği dava ve işlerde, hâkim tarafından resen başvurulmuş deliller için gereken giderlerin, bir haftalık süre içinde taraflardan birisi veya belirtilecek oranda her ikisi tarafından ödenmesine karar verilir. Belirlenen süre içinde bu işlemlere ait giderleri karşılayacak miktarda avans yatırılmazsa, ileride bu gideri ödemesi gereken taraftan alınmak üzere Hazineden ödenmesine hükmedilir.*”

¹⁵⁷ Pekcanitez, **Usul**, s.1949; Tanrıver, **Usul**, s.960; Alangoya/Yıldırım/Deren Yıldırım, **Esaslar**, s.370; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz, s.456.

¹⁵⁸ Pekcanitez, **Usul**, s.1949.

ilkesinin olduğu davalarda da mümkündür.¹⁵⁹ Özellikle hakimın davayı aydınlatma ödevi çerçevesinde keşif yapılması gerekiyse, keşif kararı verilmelidir.¹⁶⁰

1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu’nda keşif, sadece çekişmeli taşınmazlar için düzenlenmişti. Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nda ise taşınmazlar dışında kalan örneğin taşınırılar veya şahıslar da keşfin konusunu oluşturabilir duruma getirilmiştir. Keşif vasıtasıyla taşınmazın durumuna bakılabildiği gibi, DNA analizi yapılması, insan vücudunun muayene edilmesi, ayıplı malın incelenmesi gibi durumlar da mümkün olabilmektedir.¹⁶¹

Keşif yeri ve saati mahkemece kararlaştırılır. Taraflar hazır ise keşif tarafların huzurunda yapılır. Hazır değil iseler yokluklarında yapılır. (HMK m.290 f.1) Mahkeme keşif esnasında tanık ve bilirkişi de dinleyebilir. (HMK m.290 f.2)

1.2.2.1.5. Belge ve Senet Delilinin Dava Dilekçesinde Gösterilmesi

Hukuk Muhakemeleri Kanunu 199. maddesinde belgenin ne olduğunu anlatmaktadır. Buna göre belge bir bilgi taşıyıcısıdır. Ancak her bilgi taşıyıcısını delil olarak kabul etmemek gerekir. Uyuşmazlık konusu vakıaları ispata yarayanlar dışındaki bilgi taşıyıcıları delil vasfında değildir. Madde metninde de belge bu şekilde tanımlanmış, örnekler verilerek sayılmıştır. Ancak ileride meydana gelecek teknolojik gelişmeler de göz önünde bulundurularak sınırlı sayımdan kaçınılmıştır.¹⁶²

Kanunda belge, senedi de kapsayan biçimde düzenlenmiştir. Ancak senet, nitelikli bir belgedir.¹⁶³ Senet, onu düzenleyen aleyhine delil teşkil eden, kesin delil kuvvetine haiz, yazılı bir belgedir.¹⁶⁴ Ancak senedin mutlaka onu düzenleyen kişinin kendi aleyhine delil teşkil etmesi iradesiyle oluşturulmasına gerek yoktur. Çünkü senedi oluşturan kişi, o senedin kendi aleyhine kullanılacağını düşünmediği durumlarda da yazılı belge senet sayılacaktır. Örneğin bir tarafın diğer tarafa yazdığı imzalı mektup, senet vasfındadır ve aleyhe olma amacıyla yazılmamıştır.¹⁶⁵ Ayrıca senedin nasıl yazıldığı da önemli değildir. Kurşun kalem, mürekkep, el yazısı, matbu bir metin senedi

¹⁵⁹ Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz, s.456; Pekcanitez, **Usul**, s.1949; Tanrıver, **Usul**, s.961.

¹⁶⁰ Pekcanitez, **Usul**, s.1949

¹⁶¹ Tanrıver, **Usul**, s.961; Pekcanitez, **Usul**, s.1949.

¹⁶² Bilgiç, s.140

¹⁶³ Tok, Ozan/Koltaş, Harika, “Senetle İspat Kuralının Tesis Ediliş Amacı Bakımından Bazı Vakıaların İspatına İlişkin Değerlendirmeler” Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, C.22, S.3, Y.2016 (Cevdet Yavuz’a Armağan), s.2668.

¹⁶⁴ Kuru, **İstinafa Göre**, s.252; Tok/Koltaş, s.2668; Pekcanitez/Atalay/Özekes, s.411.

¹⁶⁵ Kuru, **İstinafa Göre**, s.252

oluşturabilir. Burada önemli olan senet metninin sadır olduğu kişiye aidiyetidir. Kural olarak¹⁶⁶ bu aidiyet imzayla belirlenir.¹⁶⁷

Öğretide bir belgenin senet olarak nitelendirilebilmesi için birtakım şartları taşıması gerektiği belirtilmiştir. Buna göre senedin; hukuki işleme veya vakıaya ilişkin irade beyanını içermesi, dış dünyada varlık kazanmış olması, yazılı olması ve imzalanmış olması gerekmektedir.¹⁶⁸ Tarafların, maddi hukuka ilişkin geçerlilik şekline uygun olması amacıyla yazılı veya resmi şekilde yaptıkları hukuki işlemlerdeki metinler, senedin diğer unsurlarını da ihtiva ediyorsa, yargılamada senet olarak kullanılabilir.¹⁶⁹ Bu unsurlar tam olarak mevcut değilse, o belge yargılama hukuku açısından senet olarak kabul edilmemelidir.¹⁷⁰

Kanun koyucu Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 205/2. maddesi ile elektronik verilere de senet vasfı yüklemiştir. Kanun metnine göre usulüne uygun olarak güvenli elektronik imza ile oluşturulmuş elektronik veriler, senet hükmündedir. Elektronik veriler bir araya gelerek hukuken anlamlı bir bütün oluşturduklarında bu verilerin elektronik belge sayesinde görülmesi mümkün olacaktır. Belgenin bir gerçekliğe tanıklık etmesi durumundan yola çıkarak elektronik veriler böyle bir bütün oluşturduklarında, elektronik ortamda bulunan bu veriler bütününe elektronik belge denilebilecektir. Yani elektronik belge, elektronik verilerden oluşan hukuken anlamlı bir bütünün taşıyıcısıdır. Nasıl ki kağıt belgeler üzerinde bulunan harf ve rakamların taşıyıcısıysa elektronik belgeler de elektronik verilerin taşıyıcısıdır.¹⁷¹ Gelişen teknolojik durum karşısında kanun koyucunun elektronik verilere senet vasfı yüklemesi de kanımızca isabetli olmuştur.

Hukuk Muhakemeleri Kanunu madde 219 gereğince taraflar, gerek kendilerinin gerek karşı tarafın dayandığı delillerden elinde olanları mahkemeye ibraz etme zorundadırlar. Bir tarafın kendi elinde olan belgeyi mahkemeye ibrazı hem ispat hakkının bir parçası hem de delil ikame yükünün gereğidir.¹⁷²

¹⁶⁶ Hukuk Muhakemeleri Kanunu madde 206 ile imza atamayanlar için mühür, alet veya parmak izi kullanılmak suretiyle hukuki işlem içeren belgelere senet niteliği kazandırma imkanı verilmiştir.

¹⁶⁷ Alangoya/Yıldırım/Deren Yıldırım, **Esaslar**, s.325-326.

¹⁶⁸ Kuru, **İstinafa Göre**, s.252; Pekcanitez/Atalay/Özekes, s.411-412; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz; s.395-396.

¹⁶⁹ Tok/Koltaş, s.2668.

¹⁷⁰ Pekcanitez/Atalay/Özekes, s.412.

¹⁷¹ Erturgut, Mine, **Medeni Usul Hukukunda Elektronik İmzalı Belgelerin Delil Olarak Değerlendirilmesi**, Ankara, 2004, s.30.

¹⁷² Bilgiç, s.141.

Delilleri eksiksiz göstermek tarafların sorumluluğudur.¹⁷³ Bir belge, ona dayanan tarafın elinde ise o belgeyi kendisi mahkemeye vermek zorundandır. Şayet vermezse, iddiasını ispat edememe durumuyla karşı karşıya kalabilir. Ayrıca karşı taraf, o belgenin mahkemeye ibrazını istemediği müddetçe, belgenin ibrazı zorunlu değildir.¹⁷⁴

İddiasını üçüncü kişinin elinde olan bir belgeyle veya karşı tarafın elinde olan bir belgeyle ispatlamak isteyen taraf, o belge hakkında mahkemeye bilgi vermek zorundadır. Tarafın belge hakkında vereceği bilgi, o belgeye delil olarak dayanılıp dayanılamayacağının tespiti, belgenin delil değeri ile ileride verilecek olan karara ne ölçüde etki edeceğinin tespiti açısından önemlidir.¹⁷⁵ Şayet hakim, o belgenin davanın ispatı açısından önemli olmadığı kanısına varırsa o zaman belgenin mahkemeye verilmesine gerek kalmayacaktır.

Şayet hakim, o belgenin, davanın ispatı açısından önem arz ettiğine inanırsa o zaman belgenin mahkemeye ibrazını karşı taraftan isteyecektir. Karşı taraf, belgenin elinde olduğunu ikrar eder veya susarsa yahut belgenin elinde var olduğu resmi kayıtlardan anlaşılırsa veyahut başka bir belgede ikrar olunursa, mahkeme o belgeyi vermesi için karşı tarafa kesin süre verir.(Hukuk Muhakemeleri Kanunu m.220/1) Şayet taraf bu süre içerisinde o belgeyi mahkemeye ibraz etmezse ve ibraz etmeme sebebini aynı süre içerisinde geçerli bir nedene dayandırmazsa veya belgenin kendisinde bulunduğunu inkar ederse; mahkeme karşı tarafın o belgeye ilişkin beyanlarına itibar edebilir. Örneğin mahkeme, diğer tarafın vermiş olduğu fotokopi şeklindeki belgenin aslına uygun olduğunu kabul edebilir.¹⁷⁶ Ancak burada kanun koyucu, belge elinde olmadığı iddiasında bulunan tarafa yemin tekli edilmesi koşulunu getirmiştir. Buna göre belgeleri elinde bulundurduğunu inkar eden tarafa, belgeyi elinde bulundurmadığına ya da özenle aramasına rağmen bulamadığına dair yemin teklif edilir. (Hukuk Muhakemeleri Kanunu m.220/2) İşte bu koşulda yemin teklifi kabul edilmezse, hakim karşı tarafın beyanlarına itibar edebilir. (Hukuk Muhakemeleri Kanunu m.220/3)

Taraflardan biri karşı tarafın elindeki belgenin ibrazını istiyor ise ibrazını istediği belgeyi yeteri derecede tanımlamalı ve hangi belgeyi istediğini açıkça belirtmelidir. Bu husus, daha önce açıkladığımız somutlaştırma yüküyle de yakından ilgilidir. Ancak şunu ifade etmek gerekir ki somutlaştırma yükü o tarafın sahip olduğu

¹⁷³ Erdönmez, s.19; Bilgiç, s.141.

¹⁷⁴ Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz, s.409.

¹⁷⁵ Bilgiç, s.141; Erdönmez, s.19; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz, s.409.

¹⁷⁶ Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz, s.409-410.

bilgiyle sınırlı kalacaktır. Karşı taraftaki belgenin mahkemeye sunulması istendiğinde bu belgenin somutlaştırılması güç olacaktır. Zira, belgenin mahkemeye sunulmasını isteyen tarafın elinde bu belgenin sureti çoğunlukla bulunmamaktadır. Bu sebeple belgenin eksiksiz biçimde tanımlanması mümkün olmayacaktır. Bu bağlamda, belgenin tüm detaylarıyla anlatılması gerekmemekte, sadece ayırt edici unsurlarının belirtilmesi yeterli olmaktadır.¹⁷⁷

Tarafların delillerini dilekçeler teatisi aşamasında göstereceğini söylemiştik. Peki delillerin dava veya cevap dilekçesinde gösterilmesi ancak mahkemeye sunulmaması halinde nasıl bir yol izlenecektir ? İşte bu hususta Hukuk Muhakemeleri Kanunu m.140/5 hükmü, belge delili açısından özellik ortaya koymaktadır. Madde içeriğine göre dilekçeler teatisi aşamasında dilekçelerde sözü edilip de henüz mahkemeye ibraz edilmemiş olan belgelerin mahkemeye sunulması veya başka yerden getirtilecek ise gerekli açıklamanın yapılması için taraflara ön inceleme aşamasında iki haftalık kesin süre verilecektir. Bu kesin süre içerisinde de eksiklik giderilmezse o delile dayanmaktan vazgeçilmiş sayılmasına karar verilecektir. Böylelikle taraflara, belge niteliğinde olan delillerini göstermiş ancak henüz mahkemeye sunmamışlar ise sunmak, başka yerden getirtilecek ise açıklama yapmak üzere imkan tanınmıştır.¹⁷⁸ Bu imkanın yalnızca belge niteliğindeki deliller için olduğu doktrinde genel kabul edilen görüştür. Bu hususa ilişkin detaylı açıklamalar ön inceleme aşamasında delil gösterilmesi başlığı altında yapılacaktır.

Hukuk Muhakemeleri Kanunu madde 222’de, ticari defterlerin delil olması yönünde de düzenleme yapılmıştır. Mahkeme, kendiliğinden veya tarafların talepleri üzerine ticari defterlere gidebilir. (Hukuk Muhakemeleri Kanunu m.222/1) Ticari defterlerin delil olması için kanuna göre eksiksiz olarak tutulmuş olması gerekir. Ayrıca açılış ve kapanış onaylarının yaptırılmış olması, yine defterlerdeki kayıtların birbirini doğrulamış olması gerekir. (Hukuk Muhakemeleri Kanunu m.222/2) Kanunun ikinci fıkrasında belirtilen kurallara uygun olarak tutulmuş olan defterlerin sahibi veya halefleri lehine delil olarak kabul edilmesi için de karşı tarafın aynı usullere göre tutulmuş defterlerindeki kayıtların bu kayıtlarla çelişmemesi veya hiç kayıt tutulmamış olması gerekir. Veyahut defter kayıtlarının aksinin senet veya diğer kesin delillerle ispatlanmamış olması gerekir. Bu şartlara uygun olarak tutulan defterlerdeki kayıtların, sahibi lehine veya aleyhine olan kısımları birbirinden ayıramaz. (Hukuk Muhakemeleri

¹⁷⁷ Erdönmez, s.19; Bilgiç, s.141.

¹⁷⁸ Tanrıver, **Usul**, s.810; Erdönmez, s.32.

Kanunu m. 222/3) Ticari defterlerin açılış veya kapanış onayları yapılmadıysa veya defter içeriğindeki kayıtlar birbirini tutmuyorsa bu kayıtlar sahibi aleyhine delil olur. (Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 222/4) Davadaki taraflardan birisi tacir değilse ancak tacir olan tarafın defterlerindeki kayıtları kabul edeceğini belirtirse ve bu durumda tacir olan taraf defterlerini ibraz etmezse, defterlerin ibrazını isteyen taraf iddiasını ispat etmiş sayılır. (Hukuk Muhakemeleri Kanunu m.222/5) Ticari defterlerin ibrazında ticari defterlerin bütünü ile değil, sadece uyuşmazlıkla ilgili kısımların mahkemeye sunulması yeterlidir. Hukuk Muhakemeleri Kanunu m.219/2’de de ticari defterler gibi sürekli kullanılan belgelerin sadece onaylı örneklerinin mahkemeye sunulması yeterli kabul edilmiştir. Ticari defterler gibi hacimli belgelerin sadece belirli sayfaları uyuşmazlıkla ilgili olabilir. Bu gibi durumlarda defterlerin tamamını dosyaya sunmak hem taraf için güç olacaktır hem de mahkeme dosyasında gereksiz yer işgal edecektir. Bu açıdan yalnızca gerekli sayfalarla yetinmek yeterli olacaktır.¹⁷⁹

Delillerin gösterilmesi hususundaki bir diğer konu da elektronik delillerin nasıl gösterileceği meselesidir. Bu konuda kanun hükmü şu şekildedir: Elektronik belgeler, belgenin bir çıktısı alınıp veya talep edilmesi halinde incelemeye olanak verecek şekilde elektronik ortama kaydedilirler ve bu haliyle mahkemeye sunulurlar. (Hukuk Muhakemeleri Kanunu m.219/1) Kural olarak mahkemeye senet asıllarının sunulması gerekir. Ancak mahkemeye senet aslı değil de sureti sunulmuşsa, mahkeme her aşamada resen veya tarafların talebi doğrultusunda senet aslının ibraz edilmesini isteyebilir. (Hukuk Muhakemeleri Kanunu m.216/1). Görüldüğü gibi mahkeme, senet suretini de yeterli kabul edebilmektedir.¹⁸⁰

Medeni usul hukukunda elektronik belgelerin ibrazı, diğer belgelerin ibrazından farklılık gösterir.¹⁸¹ Elektronik deliller kanun metnine göre iki temel şekilde sunulabilirler. Bunlar elektronik ortam ve bilgisayar çıktısıdır. Mahkemelerin suret ile yetinebildiğini belirtmiştik. İşte bu bilgisayar çıktıları belgenin kendisi olmadığından suret niteliğinde olacaktır. Şayet mahkeme belgenin aslını isterse bu çıktı ile yetinmeyecektir.¹⁸² Bu halde incelemeye elverişli şekilde elektronik ortamda sunulması gerekecektir. Kanunda geçen incelenmeye elverişli seklin nasıl olacağı, o zamanın

¹⁷⁹ Topal, Önder, **Ticari Defterleri Delil Niteliği**, Ankara, 2015, s.180-181.

¹⁸⁰ Erturgut, s.296

¹⁸¹ Yılmaz, Mustafa, “**Elektronik İmzalı Belgelerin Karşılaştırmalı Hukukta Ve İdarî Yargılama Hukukunda Delil Niteliği**”, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, C.22, S.3, Y.2016, s. 3475

¹⁸² Göksu, Mustafa, **Hukuk Yargılamasında Elektronik Delil**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2010, s.120.

teknolojik koşullarına göre farklılık gösterecektir. Nitelikleri dolayısıyla elektronik belgelerin veya kayıtların elle tutulur olarak incelenmesi mümkün olmadığından, bu belgeler ancak elektronik ortamda incelenerek tespit edilebileceklerdir. Bu inceleme ya hakim tarafından bizzat yapılacak ya da bilirkişi marifetiyle yapılacaktır. Bu da adeta bir elektronik keşif olacaktır. Bu nedenle, taraflar elektronik bir veriyi delil olarak gösterdiğinde, bu delili; mikro film, disket, cd ve benzeri veri taşıyıcılarına aktarmaları veya sertifika hizmet sağlayıcılarının sertifikaları ile mahkemeye sunmaları, bu kayıtlara erişmek için ve kayıtları okunabilir hale getirmek için gerekli tüm bilgi ile şifreleri mahkemeye bildirilmeleri gerekecektir.¹⁸³

1.2.2.1.6. Yemin Delilinin Dava Dilekçesinde Gösterilmesi

Bir vakıayı ispat yükü kendisine düşen taraf, o vakıayı başka deliller ile ispat etme imkanı kalmazsa, davayı ispat yükü üzerine düşmeyen tarafa yemin teklif edebilir.¹⁸⁴ Yani yemin ile bir kimse, davasının halline etkili olan bir olayın ispatı için diğerine bir doğrulatma beyanı teklif edebilir.¹⁸⁵ Bu beyan tarafın; namusu, şerefi ve kutsal saydığı tüm değerler üzerine gerçekleştirdiği bir açıklamadır.¹⁸⁶

Yemin, ancak davanın taraflarından birisince karşı tarafa teklif edilebilir. Dolayısıyla davada taraf olmayan birinin yemin teklif etmesi mümkün değildir.¹⁸⁷ HUMK döneminde hakim tarafından teklif edilen tamamlatıcı yemine Hukuk Muhakemeleri Kanunu döneminde yer verilmemiştir.¹⁸⁸ Ayrıca Yargıtay¹⁸⁹ kararlarında da ifade bulunduğu üzere HUMK döneminde, takdiri delillerle ispatın mümkün olduğu hallerde hakimin kanaatini güçlendirmek üzere yemin deliline başvurusu mümkün olabilmekteydi. Yani iddia kesin delillerle ispat edilmemişse ve takdiri deliller de hakimde hüküm verecek kadar kanaat uyandırmamışsa bu durumda hakim taraflara resen yemin teklif edebilmekteydi. Ancak Hukuk Muhakemeleri Kanunu ile birlikte hakimin resen teklif edeceği yemin düzenlemesine yer verilmemiştir.

Hukuk Muhakemeleri Kanununun 225. maddesi, yeminin konusunu düzenlemektedir. Madde metnine göre yeminin konusu, kişinin kendinden kaynaklanan vakıalarla ilgili olmalıdır. Ayrıca yemine, davanın çözümü bakımından önem taşıyan,

¹⁸³ Yılmaz, Mustafa, s.3476.

¹⁸⁴ Kuru, **İstinafa Göre**, s.285; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz, s.428;

¹⁸⁵ Pekcanitez/Atalay/Özekes, s.436.

¹⁸⁶ Kuru, **İstinafa Göre**, s.284.

¹⁸⁷ Yılmaz, Ejder, **Medeni Yargılama Hukukunda Yemin**, Ankara, 1989, s.59. (Yemin)

¹⁸⁸ Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz, s.428; Bilgiç, s.144.

¹⁸⁹ Yargıtay HGK T:03.03.2017 E:2015/2, K:2017/1

çekişmeli vakıalar için başvurulmalıdır. Bir kişinin bir olayı bilmesi, o olayın kendisinden kaynaklanan vakıa olduğunun kabulünü gerektirir.

Buna göre bir vakıanın yemine konu yapılabilmesi için birkaç koşulu bir arada bulundurması gerekir. Öncelikle olgu çekişmeli olmalıdır. İkinci olarak olgu, taraf olan kişinin kendisinden kaynaklanmış bulunmalıdır ve son olarak olgu, davanın çözümü bakımından önem taşımalıdır.¹⁹⁰

Bazı vakıalar ise yeminin konusunu teşkil edemezler. Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 226. maddesinde ifade edilen bu vakıalar şunlardır: Tarafların serbestçe üzerinde tasarruf edemeyeceği vakıalar¹⁹¹(Örneğin boşanma veya ayrılık davaları¹⁹²); yemin edecek olan kişinin haysiyet ve şerefini ilgilendiren veya onu ceza soruşturması ya da kovuşturması ile karşı karşıya bırakacak vakıalar (Örneğin, bir kimseye cinsel tacizde bulunduğu iddiası¹⁹³); bir durumun geçerli olabilmesi için iki tarafın irade açıklamasının yeterli olmadığı durumlar (Örneğin geçerliliği şekil şartına bağlı olan bir sözleşmenin geçerli olduğu iddiası için karşı tarafa yemin teklif edilemez.)

Ayrıca bunların dışında hukuki sebepler ile kanun hükümleri de yeminin konusu yapılamaz. Çünkü Hukuk Muhakemeleri Kanunu m.33 gereğince hukuki sebepleri hakim resen araştırır.¹⁹⁴ Yeminin konusu, uyuşmazlığın çözümü açısından önemli olan, çekişmeli ve o kişiden kaynaklanan olaylardır. (Hukuk Muhakemeleri Kanunu m.225). Uyuşmazlığın konusunu teşkil eden vakıa kişinin kendisinden kaynaklanmıyorsa, o kişiye yemin teklif edilemez. Yemin edecek olan kişinin bilmediği bir konu hakkında yemin etmesi zaten beklenemez.¹⁹⁵

Tarafların yemin deliline dayanabilmeleri için bunu dilekçelerinde göstermeleri zorunludur. Daha önceki bölümlerde ifade ettiğimiz üzere eski kanun döneminde taraflar dilekçelerinde yemin deliline dayanmasalar dahi “vs. yasal deliller, diğer tüm deliller” gibi ibarelere dilekçelerinde yer vermişler ise yemin deliline de başvurulmuş sayılacağını Yargıtay kabul etmekte idi. Ancak Hukuk Muhakemeleri Kanunu ile birlikte bu durum ortadan kalkmıştır. Artık taraflar açıkça dilekçelerinde yemin deliline başvurmamışlarsa yemin teklif etmeleri mümkün olmayacaktır. Kanun değişikliğinden

¹⁹⁰ Türkmen, Ali, “**Türk Özel Hukuk Yargı Sisteminde Yemin Müessesesi**” (Hakemli Makale), International Journal Of Legal Progress, C.1, S.2, Y.2015, s.122.

¹⁹¹ Umar'a göre burada ifade yanlışlığı vardır. Yazara göre vakıalar üzerinde zaten tasarruf edilmez. Doğru ifade ise şöyle olmalıydı: “Tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edemeyeceği hukuksal ilişkileri kuran, değiştiren veya ortadan kaldıran vakıalar.” Umar, **Şerh**, s.737.

¹⁹² Yılmaz, Ejder, **Yemin**, s.93

¹⁹³ Türkmen, s.122.

¹⁹⁴ Türkmen, s.122.

¹⁹⁵ Bilgiç, s.144.

sonra ise taraflar dilekçelerinde yemin deliline açıkça dayanmışlarsa, hakim karar vermeden önce taraflara yemin teklif etme hakkını hatırlatmak zorundadır.¹⁹⁶

Yemin, en son olarak başvurulacak çaredir ve kural olarak taraf, iddiasını başka delillerle ispat edemezse yemin deliline başvuracaktır. Bununla birlikte, davasını ispat için yemin delilinden başka delili olduğunu bildiren tarafın, diğer delillere kısmen veya tamamen başvurmadan da yemin deliline başvurması mümkündür. Bu durumda kendisine yemin teklif edilen taraf bu teklifi kabul ederse, yemin teklif eden taraf artık bu teklifinden geri dönemez, başka delil gösteremez. (Hukuk Muhakemeleri Kanunu. m.227) Yani ispat yükü üzerine düşen taraf, dilekçesinde göstermiş olduğu delillerinin hiçbirini incelenmeden de yemin teklif edebilecektir. Karşı taraf da yemin teklif etmeye hazır olduğunu bildirirse yemin teklifinden vazgeçip bildirdiği diğer delillerin incelenmesini talep edemeyecektir. Hatta öyle ki Hukuk Muhakemeleri Kanunu m.145 anlamında yeni bir delil dahi ileri süremeyecektir. Ayrıca bu hükümde ifade edilenin mefhumu muhalifinden kendisine yemin teklif olunanın bu teklifi kabul edinceye kadar teklif edenin teklifinden geri dönebileceği de anlaşılmaktadır.¹⁹⁷

Diğer deliller incelenip değerlendirilmeden yemin teklif edilirse öncelikle diğer delillerin değerlendirileceği, yemin teklifinin sonuç doğurmayacağı ve henüz yemin teklif edilmemiş sayılacağına ilişkin HUMK düzenlemesi Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nda yer almamıştır. Bu durumu Umar¹⁹⁸ eleştirmekte ve adeta mahkemenin iş yükünü azaltmak maksadıyla adalete aykırı sonuçlar doğuracak düzenleme yapılmasını hakkaniyete aykırı bulmaktadır.

1.2.2.2. Cevap Dilekçesinde Delillerin Gösterilmesi

Hukuk Muhakemeleri Kanunu, tıpkı dava dilekçesinde olduğu gibi cevap dilekçesinde de savunmanın dayanağı olan delillerin her bir vakıa için gösterilmesini aramıştır. Kanunda, dava dilekçesi içeriğinde bulunması gerekenler 119. maddede sayılmışken cevap dilekçesi içeriğinde bulunması gerekenler 129. maddede sayılmaktadır. Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 127. maddesi uyarınca davalı, dava dilekçesinin kendisine tebliğinden itibaren iki haftalık süre içerisinde cevap dilekçesini vermelidir. Davalı bu cevap dilekçesinde, savunmasına dayanak yaptığı tüm vakıaları

¹⁹⁶ Kuru, **İstinafa Göre**, s.286.

¹⁹⁷ Yılmaz, Ejder, **Şerh**, s.1171-1172; Pekcanitez/Atalay/Özekes, s.437; Bilgiç, s.146.

¹⁹⁸ Bu yöndeki eleştiri için bkz: Umar, **Şerh**, s.739

hangi delillerle ispat edeceğini de gösterilmelidir. (Hukuk Muhakemeleri Kanunu m.129-e)

Davalı, cevap dilekçesinde savunma olarak belirttiği vakıaları hangi delillerle ispat edeceğini göstermemişse bu durum tıpkı dava dilekçesinde olduğu gibi eksiklik olarak kabul edilmemiştir. Hukuk Muhakemeleri Kanunu madde 130 gereği cevap dilekçesinde 129. maddenin (a), (b), (c), (ç), (ğ) bentlerinde sayılan hususların eksik olması halinde davalıya bu eksikliği tamamlamak üzere bir haftalık süre verilir. Eksiklik bu sürede tamamlanmazsa cevap dilekçesi verilmemiş kabul edilir. Ancak görüldüğü üzere cevap dilekçesinde delillerin gösterilmesini düzenleyen (e) bendi 130. maddede sayılmamıştır. Dolayısıyla bu eksikliğin yaptırımı, madde 130 hükmü olmamalıdır.¹⁹⁹ Ancak davalının sağlıklı bir savunma yapabilmesi açısından ve aleyhe bir sonuçla karşılaşmaması açısından delillerini cevap dilekçesinde ileri sürmesi önemlidir. Çünkü delillerin eksikliği, davalının savunmasını gereği gibi yapamaması sonucunu doğurabilir.²⁰⁰ Ayrıca davacının cevaba cevap dilekçesi vermeme ihtimali bulunduğundan böyle bir durumda dilekçeler teatisi aşaması tamamlanmış olacaktır ve davalı da ikinci cevap dilekçesi veremeyecektir. Bu durumda da delillerini göstermeyen davalının ispat yükü kendisine düştüğü durumda davayı kaybetme sonucuyla karşı karşıya kalması olası bir sonuç olacaktır.²⁰¹

Yılmaz'a göre²⁰² davalı, savunmasının dayanağını oluşturan her bir vakıayı hangi delillerle ispat edeceğini göstermemişse, ilerde de ele alacağımız Hukuk Muhakemeleri Kanunu madde 145 hükmü uyarınca koşulların gerçekleşmesi halinde sonradan delil gösterebilecektir. Yılmaz, 145. maddenin, 129/1-e maddesindeki delil gösterme zorunluluğunun önemini azalttığı kanısındadır. Yazar, 145. madde uygulamasının alanının daraltılabilmesi açısından hakimin ön inceleme aşamasında davalıya cevap dilekçesinde göstermediği delillerini göstermesi için süre vermesinin (madde 130'a kıyasen) uygun olacağı görüşündedir.

Umar'a göre²⁰³ ise (e) bendindeki kurala uyulmamasının yaptırımının yasada gösterilmemesi doğru bir yaklaşımdır. Çünkü cevap dilekçesinin verilmesiyle tarafların hangi vakıaları iddia ettiği, bunlardan hangilerinde aynı doğrultuda düşünüp hangilerinde ters düşükleri henüz belli değildir. Daha taraflar cevaba cevap ve ikinci

¹⁹⁹ Kuru, **İstinafa Göre**, s.183.

²⁰⁰ Pekcanitez/Atalay/Özekes, s.302; Bilgiç, s.65.

²⁰¹ Bilgiç, s.65.

²⁰² Yılmaz, Ejder, **Şerh**, s.864.

²⁰³ Umar, s.391.

cevap dilekçelerini sunacaklar ve hatta tahkikata geçmeden, ön inceleme aşamasında (hasmın rızası ile) yeni iddialar ileri sürme imkanları bulunacaktır. Taraf iddialarının tümüyle ortaya çıkması, bunlardan hangilerinde anlaşıldığı hangilerinde ise ters düşüldüğü ancak bu aşamadan sonra belli olacaktır. İkinci olarak, hakim yargılamanın ilerleyen safhalarında dahi belli bir vakıa için ispat yükünü taşıyan taraftan o vakıa için yeni delil isteyebilir (Hukuk Muhakemeleri Kanunu madde 31 son cümle) hatta taraflar dahi Hukuk Muhakemeleri Kanunu madde 145 çerçevesinde sonradan delil sunmak isteyebilirler. Bu açıdan bakıldığında cevap dilekçesi verilirken delillerin tümünün sunulmayabileceği görüldüğünden, yazar cevap dilekçesinde delil gösterilmemesine yaptırım uygulanmamasını doğru bulmaktadır.

Bundan başka, Hukuk Muhakemeleri Kanunu madde 129/2 hükmü madde 121'e atıf yapmaktadır. Yani davalının yazılı delillerini cevap dilekçesinde göstermesi ve bu yazılı delillerini cevap dilekçesi ekinde mahkemeye sunması gerekmektedir. Ayrıca başka yerlerden getirilecek delilleri var ise (tapu veya nüfus müdürlüğü gibi) bunların bulunabilmesini sağlayacak açıklamaları da yapması gerekmektedir. Tıpkı dava dilekçesinde davacı için geçerli olduğu gibi cevap dilekçesinde de davalının iddiasını tanık ile ispat etmesi açısından cevap dilekçesinde tanık deliline başvurduğunu göstermesi yeterlidir. Yoksa tanıkların liste olarak cevap dilekçesiyle birlikte sunması zorunlu değildir.²⁰⁴

Bir diğer husus ise davalının cevap dilekçesi vermemesi halinde delillerini gösterip gösteremeyeceğidir. Cevap süresi içerisinde cevap dilekçesi vermeyen davalı, davacının dava dilekçesinde iddia ettiği vakıaların tamamını inkar etmiş sayılmaktadır. (Hukuk Muhakemeleri Kanunu madde 128) Cevap dilekçesi vermeyen davalı, davayı inkâr etmiş sayılır. Dolayısıyla ancak inkâr sınırlarında kalarak savunma yapabilir. Bu şekilde yapılan savunma, savunmanın genişletilmesi veya değiştirilmesi anlamına da gelmeyecektir. Bu açıdan, davalının davayı inkar etmesinin ne anlama geldiğini de açıklamak gerekir. Bunun anlamı; dava konusu olayların davacının iddia ettiği gibi olmadığı, başka şekilde gerçekleştiği veya doğru olmadığı, buna bağlı olarak da davacının iddiasının gerçek olmadığıdır. Yani davalının adeta bu şekilde savunma yaptığı, vakıaları inkar ettiği kabul edilir.²⁰⁵ Hukuk Muhakemeleri Kanunu madde 128 incelendiğinde kanunda yer alan bu düzenlemeyle, Türk hukukunda susmanın ikrar

²⁰⁴ Kuru, *İstinafa Göre*, s.183.

²⁰⁵ Aras, Aslı, *Cevap Dilekçesi Verilmemesinin Hukuki Sonuçları*, DEÜ Hukuk Fakültesi Dergisi, C.19, Özel Sayı, İzmir, 2017, s.1937; Yılmaz, Ejder, *Şerh*, s.859.

olarak kabul edilmediği, aksine susmanın inkâr olarak kabul edildiği anlaşılmaktadır.²⁰⁶ Bu inkar ile davalı ispat yükünü de üzerine almamaktadır.²⁰⁷

Öğretideki görüşler²⁰⁸, cevap dilekçesi vermeyen davalının inkar sınırlarında kalmak kaydıyla delil sunma hakkı olduğu yönündedir. Gerçekten de davayı inkar etmiş kabul edilen davalının, dava dilekçesinde gösterilen olayların gerçekleşmediğini veya doğru olmadığını kanıtlamak maksadıyla inkar sınırları içerisinde kalarak karşı delil gösterilmesi engellenmiş değildir. Davalının, savunmasını üzerine kurduğu vakıaların delillerini cevap dilekçesinde bildirmesi gerekse de davalının davaya hiç cevap vermemesi durumunda da ileri sürülen iddiaların doğru olmadığını ispat etmek için delil ileri sürmesi mümkün olmalıdır. Zira cevap dilekçesi vermeyerek sadece inkarla yetinen davalının artık sırf bu sebeple delil gösteremeyeceğini söylemek, hem hukuki dinlenilme ve ispat hakkına hem de gerçeğin ortaya çıkarılmasına aykırılık teşkil edecektir.²⁰⁹ Kanaatimizce de cevap dilekçesi vermeyen davalının inkar sınırlarında kalmak kaydıyla delil bildirmesi mümkün olmalıdır. Hatta burada bir kanun değişikliği ile davalıya bu imkanın açıkça verilmesi gerektiği fikrindeyiz. Zira bu hususta mevzuatta bir düzenleme bulunmamakta, bu sebeple cevap dilekçesi vermemiş olan davalının delil gösterip gösteremeyeceği tartışma konusu olmaktadır. Buna göre kanunda yapılacak düzenlemeyle; davalının cevap dilekçesi vermemesi ile dilekçeler teatisi aşamasının tamamlandığını anlayan hakim, taraflara göndereceği ön incelemeye davet tebligatında, cevap dilekçesi vermeyen davalıya inkar sınırında kalmak şartıyla delillerini bildirmesi için bir haftalık kesin süre verebilir. Bu veya benzer yönde yapılacak yasal düzenleme ile davalının cevap dilekçesi vermemesi halinde delil göstermesi konusunda nasıl bir yöntem izleneceği de açıklığa kavuşmuş olacaktır.

Bu hususta Yargıtay görüşünün de incelenmesinde yarar vardır. Yargıtay 2. Hukuk Dairesi bir kararında²¹⁰ davalının cevap dilekçesi vermemesinin, ön incelemede

²⁰⁶ Eroğlu, Orhan, “**Medeni Usul Hukukunda Davaya Cevap ve Cevap Dilekçesi Vermemenin Sonuçları**”, Ankara Barosu Dergisi(Hakemli), C.1, S.2, Y.2018, s.52.

²⁰⁷ Berkin, Necmettin M, **Medeni Usul Hukuku Esasları**, İstanbul 1969, s. 136- 137; Alangoya/Yıldırım/Deren Yıldırım, Esaslar, s.263.

²⁰⁸ Postacıoğlu/Altay, s.470-471; Arslan/Yılmaz/Ayvaz, s.338; Kuru, **İstinafa Göre**, s.187; Yılmaz, Ejder, Şerh, s.859.

²⁰⁹ Aras, s.1938.

²¹⁰ “*Davalının, davaya cevap vermemiş olması, ön incelemede uyumsuzluk konularının belirlenmesinden sonra bu konulara ilişkin delil gösterme ve sunma hakkını ortadan kaldırmaz. Davaya süresinde cevap vermemiş olan davalı, davacının dava dilekçesinde ileri sürdüğü vakıaların tamamını inkar etmiş sayılır. (HMK.md.128) Durum böyle olmakla birlikte, süresinde davaya cevap vermeyen davalı, diğer tarafın kusurlu olduğuna yönelik bir vakıa ileri süremez ise de, kötüye kullanılmadıkça onun ileri sürdüğü vakıaları çürütmeye yönelik delil bildirebilir. Bu bakımdan davalıya açıklanan çerçevede kanunda belirtilen süre içinde olmak şartıyla delil gösterme hakkı tanınmalıdır. Aksinin kabulü, cevap süresini bir*

uyuşmazlık konuları belirlendikten sonra delil gösterme hakkının ortadan kalktığı anlamına gelmediğini belirtmektedir. Cevap dilekçesi vermeyen davalının, davacının ileri sürdüğü vakıaları inkâr etmiş sayılacağına değinen daire, inkâr sınırında kalmak kaydıyla ve kötüye kullanmamak şartıyla ileri sürülen vakıaları çürütmek maksadıyla davalının delil sunulabileceğini belirtmiştir. Aksinin kabulünün hukuki dinlenilme hakkına aykırılık teşkil edeceğini söyleyen daire, davalının savunmasını ispat etme hakkının elinden alınmaması gerektiği görüşündedir.

Söz konusu daire kararı, yerel mahkemenin direnme kararı neticesinde Hukuk Genel Kurulu'na da gelmiştir. Genel Kurul'un kararı²¹¹ ise özel daire kararından farklı yönde olmuştur. Tarafların dava ve cevap dilekçeleri ile delillerini bildirmesi gerektiğini, buna rağmen tarafların bu konuda yapmaları gereken işlemleri eksik bırakmaları halinde, Hukuk Muhakemeleri Kanunu madde 140/5 hükmü gereği tahkikata başlamadan önce, taraflara son kez kısa bir süre verilerek bu eksiklikleri tamamlamaları yönünde imkan verildiğini hatırlatan Genel Kurul, taraflar bu imkanlarını da kullanamazlarsa, bundan sonra tahkikatın mevcut delillerle

kez kaçırmış veya davaya süresinde cevap vermemiş olan davalıya savunmasını ispat etme hakkını tanımamak olur. Bu ise usul hukukunun vazgeçilmez bir ilkesi olan "hukuki dinlenilme hakkını" (HMK.md.27) ortadan kaldırır. Öyleyse, davalıya yukarıda belirtilen çerçevede delil göstermesi için süre verilmesi, gösterdiği taktirde delillerin toplanması ve tüm deliller birlikte değerlendirilerek hasıl olacak sonucuna göre karar verilmesi gerekirken eksik inceleme ile hüküm kurulması doğru bulunmamıştır.'' Yargıtay 2. HD. 27.06.2013, E:2013/5480, K:2013/18157

²¹¹ "6100 sayılı HMK'nın 140. maddesinin gerekçesinde belirtildiği üzere taraflar, delil olarak dayandıkları belgeleri dilekçelerine ekleyerek vermek ya da başka yerden getirecekse, bunu belirtmek zorundadırlar. Şayet taraflar, bu konuda yapmaları gereken işlemleri eksik bırakmışlarsa, tahkikata başlamadan önce, taraflara son kez kısa bir süre verilerek bu eksiklikleri tamamlamaları düşünülmüştür. Taraflar bu şanslarını da doğru kullanamazlarsa, artık tahkikat mevcut delillerle yürütülecek ve tarafların o delile dayanmaktan vazgeçtikleri kabul edilecektir. Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun sisteminde, ön inceleme duruşmasında tayin edilen kesin süreye uyulmaması, vazgeçme yaptırımına bağlanarak, davayı uzatıcı bu kötü niyetli davranışlar engellenmeye çalışılmıştır. Zira, dilekçelere eklenip sunulmamış, daha sonra ön incelemede ek olarak bildirilen süre içinde de verilmemiş delillere, tahkikat içinde kural olarak (m. 145, c. 1) dayanılamaz. Tahkikatın amacı, kural olarak delil toplamak değil, delilleri incelemek ve değerlendirmektir; aksi halde tahkikat tamamlanamaz ve yargılama uzar. Bu sebeple, 145. maddede belirtilen ve tarafın etki alanı dışında kalan çok özel durumlar dışında, sonradan delil sunulması halinde bu deliller dikkate alınmamalıdır Görüldüğü üzere, 6100 sayılı HMK'nın sistematigi içinde; tahkikat aşamasına geçilmezden evvel tarafların uyuşmazlık konularının ve bu uyuşmazlıkların çözümünü için ileri sürdükleri delillerin daha işin en başında belirlenerek tahkikatın etkin bir şekilde yapılmasının hedeflendiği anlaşılmaktadır. Bu açıklamalar ışında somut olay incelendiğinde; davalının cevap dilekçesi vermediği hususunda bir tartışma bulunmamaktadır. Dava dilekçesinin usule uygun ihtar içerir şekilde tebliğinden sonra iki haftalık süre içerisinde delillerini bildirmeyen davalının sonradan delil gösterebilmesi için HMK'nın 145. maddesinde belirtilen istisnai hallerin mevcudiyeti de somut olayda ileri sürülmüş değildir. İddia ve savunmanın genişletilmesi veya değiştirilmesini düzenleyen 141. madde koşulları da oluşmamıştır. Kaldı ki somut olayda davalı, cevap ve delil bildirmek için mehil talebini 18.09.2012 tarihli ön inceleme duruşmasından sonra tahkikat aşamasında 02.11.2012 tarihli duruşmada ileri sürmüştür. Bu durumda; dava dilekçesinin davalıya 31.05.2012 tarihinde usulüne uygun bir şekilde tebliğ edilmesinden sonra süresi içerisinde cevap dilekçesi verilmediğinden savunmanın dayanağı olarak süresinde ileri sürülen bir delil (HMK. M. 129/1-e) bulunmadığının yerel mahkemenin davalıya delil göstermesi için süre vermesine yasal olarak imkân bulunmadığının kabulü gerekir.'' Yargıtay HGK T:20.4.2016, E: 2014/2-695, K: 2016/522

yürütüleceğini ve tarafların o delile dayanmaktan vazgeçtiklerinin kabul edileceğini belirtmiştir. Cevap dilekçesi vermeyen davalının dolayısı ile “cevap dilekçesinde gösterdiği” delilleri de bulunmayacağı belirtilmiştir. Konuyu AİHS ve Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun yargılamanın makul sürelerde bitirilmesi yönündeki maddeleri uyarınca da değerlendiren Genel Kurul, süresinden sonra delil gösterilmesinin ancak Hukuk Muhakemeleri Kanunu madde 145 çerçevesinde tanınan imkan ile ya da Hukuk Muhakemeleri Kanunu madde 141 gereği davanın veya savunmanın genişletilmesi için karşı tarafın muvafakatinin alınması hallerinde mümkün olabileceğini belirtmiştir.

Hukuk Genel Kurulunun, davalının savunma vasıtalarının elinden alınmasına olanak sağlayan bu kararını doğru bulmuyoruz. Zira davalının cevap dilekçesi vermemesi, davanın reddi yönünde ispat hakkını kullanmak istememesi anlamına gelmemektedir. Davalı cevap dilekçesi vermeyerek davacının tüm iddialarını inkar etmiştir. Pek tabiidir ki davalı, inkar ettiği vakıaları da ispat faaliyetinde bulunmak isteyecektir. Yukarıdaki kararlarda görülen boşanma davasında, davaya cevap vermeyen davalının örneğin davacının kusurlu olduğu yönünde iddialara ilişkin delil bildirmesi mümkün olamayacaktır. Zira davalının inkar sınırını aşan bu iddiasının delil ile desteklenmesi de mümkün değildir. Ancak davalının inkar sınırında kalan delillerini bildirmesi, onun savunma hakkının bir gereğidir. Hakimin ön inceleme aşamasında delillerini bildirmek üzere taraflara verdiği süre, cevap dilekçesi vermeyen davalıya da verilmelidir. Davalı da bu aşamada var ise inkar sınırını aşmayan delillerini bildirmeli veya başka yerden getirtilecek delillerini de mahkemeye açıklamalıdır. Aksinin kabulü yalnızca makul sürede yargılama davalının savunma imkanının elinden alınması sonucunu doğuracaktır. Yargılamanın makul sürede bitirilmesi gerekliliği sebebiyle de davalının bu imkanının elinden alınması doğru bulunmamaktadır.

Ayrıca mahkemece ön inceleme duruşması için gün verilerek, davalıya delillerini bildirmesi için ihtar yapılmışsa ve davalı da tanık listesi bildirmişse, davalı süresi içerisinde cevap dilekçesi vermemiş olsa dahi inkâr kapsamında bildirmiş olduğu tanıkların dinlenmesi gerekmektedir. Çünkü uyuşmazlık ön inceleme duruşması ile tespit edilecektir ve taraflardan uyuşmazlık konusu tespit edilmeden tanık listesi sunmasının beklenmesi mümkün değildir. Ayrıca hukuki dinlenilme hakkı gereği de davalıya tanık dinletme imkânının tanınması gerekmektedir.²¹²

²¹² Eroğlu, s.56.

1.2.2.3. Cevaba Cevap ve İkinci Cevap Dilekçesinde Delillerin Gösterilmesi

Davacı, mahkemeye dava dilekçesini sunduktan sonra artık kanunda belirtilen istisnalar dışında yeni bir delil gösterememektedir. Davalı ise, cevap dilekçesini verdikten sonra bahsi geçen istisnalar haricinde yeni bir delil gösterememektedir. Dolayısıyla delillerin gösterilmesi dilekçeler teatisi aşamasına kadar mümkündür. Ancak davacının dava dilekçesini, davalının da cevap dilekçesini mahkemeye sunmasıyla, dilekçeler teatisi sona ermemektedir. Davacı, cevap dilekçesinin kendisine tebliğinden itibaren iki haftalık süre içinde cevaba cevap dilekçesi verebilir. Aynı şekilde davalı da cevaba cevap dilekçesinin kendisine tebliğinden itibaren iki haftalık süre içinde ikinci cevap dilekçesini verebilir. (Hukuk Muhakemeleri Kanunu m.136/1) Davacının cevaba cevap, davalının da ikinci cevap dilekçelerinde, dava ve cevap dilekçelerine uygulanan hükümler niteliğine aykırı düşmediği sürece burada da uygulanır. (Hukuk Muhakemeleri Kanunu m.136/2)²¹³

Burada tartışılması gereken konu, tarafların cevaba cevap ve ikinci cevap dilekçeleri ile birlikte yeni delil gösterip gösteremeyecekleri olmalıdır. Bu açıdan doktrinde farklı görüşler mevcuttur.

Tanrıver'e göre²¹⁴ dava ve cevap dilekçelerinde delilleri gösterilmiş olan maddi vakıalara ilişkin olarak, cevaba cevap ve ikinci cevap dilekçelerinde, bu vakıalar yani dava sebepleri ile ilgili henüz davanın ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı başlamamış olduğundan bahisle, dava ve cevap dilekçelerinde gösterilmiş bulunan delillere eklemeler yapılamaz, yeni deliller gösterilemez. Ancak taraflar, dava ve cevap dilekçelerindeki iddialarla bağlı kalmaksızın cevaba cevap ve ikinci cevap dilekçelerinde yeni vakıalar ileri sürüyorlarsa veya ileri sürmüş oldukları vakıaları tamamıyla değiştiriyorlarsa, yeni vakıa ileri sürmenin ya da mevcut vakıaları değiştirmenin anlamlı hale gelip amacına hizmet edebilmesi için yeni delil gösterilmesine olanak tanımak gereklidir.

Bolayır'a göre²¹⁵ burada lafzi yorum yerine amaçsal yorum yapılması gerekmektedir. Yeni vakıaların ve istemlerin dilekçeler değişimi aşamasının bitimine kadar getirilmesine olanak verip, delil ileri sürülmesini sadece dava ve cevap dilekçeleriyle sınırlandırarak ikinci dilekçelerde salt yeni vakıalar hakkında delillerin ileri sürülmesine izin vermenin hakkaniyete aykırı bir yorum olacağı kanaatindedir.

²¹³ Görkem, s.675.

²¹⁴ Tanrıver, **Usul**, s.808.

²¹⁵ Bolayır, s.227-228.

Yazara göre aksinin kabulü ispat hakkının ve dolayısıyla hukuki dinlenilme hakkının ihlali anlamına gelecektir.

Erdönmez'e göre²¹⁶ ise kanunda tarafların cevaba cevap ve ikinci cevap dilekçelerinde yeni delil gösterip gösteremeyecekleri açıkça düzenlenmemiştir. Dolayısıyla Hukuk Muhakemeleri Kanunu m.136/2'deki açık atfa dayanarak vakıalarla deliller arasında ayırım yapmamak gerekmektedir. Hukuk Muhakemeleri Kanunu m.141'de dava ve savunmanın değiştirip genişletilmesi yasağının ikinci dilekçeler aşaması sonuna ertelenmiş olması da bu görüşü desteklemektedir. Davacı cevaba cevap dilekçesinde, davalı da ikinci cevap dilekçesinde yeni vakıalar gösterebileceğine göre bu yeni vakıaların delillerini de gösterebilmelidirler. İddianın veya savunmanın değiştirilip genişletilmesine olanak sağlanması da ancak tarafların ikinci dilekçelerinde gösterdikleri yeni vakıaları ispatlamak maksadıyla gösterdikleri takdirde mümkün olabilmelidir. Bunun yanında yazara göre tarafların dava ve cevap dilekçelerinde gösterdikleri vakıalara ilişkin ikinci dilekçeleri ile birlikte yeni delil gösterebilecekleri izahtan varestedir.

Kuru'ya göre²¹⁷ davacı, cevaba cevap dilekçesinde davasının haklı olduğuna ilişkin (varsa) yeni vakıalara ve delillere yer verebilir. Davalı da ikinci cevap dilekçesinde şayet varsa yeni (unuttuğu) delillere yer verebilir.

Bilgiç'e göre²¹⁸ ise tarafların ikinci cevap dilekçelerinde dava veya savunmanın değiştirilip genişletildiği dikkate alınmadan yeni delil sunmasına olanak verilmelidir. Tarafların iki dilekçesini bir bütünün parçası olarak gören yazara göre aksi takdirde tarafların ilk dilekçelerinde gözden kaçırdıkları delilleri ileri sürememeleri veya varlığından ilk dilekçeler verdikten sonra ancak ikinci dilekçelerini vermeden önce haberdar oldukları delillerini ancak Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 145'e göre sunabilmeleri sonucu doğacaktır ki bu da yargılamanın uzaması, hem taraflar hem de mahkeme için gereksiz zaman ve emek kaybı anlamına gelecektir.

Kanaatimize göre tarafların cevaba cevap veya ikinci cevap dilekçelerinde yeni delil gösterebilmeleri ancak bu dilekçelerle birlikte yeni bir vakıa ortaya konulması durumunda mümkün olabilmelidir. Zira cevaba cevap ve ikinci cevap dilekçelerinin verilmesindeki amaç, davalının cevap dilekçesi ile ortaya koyduğu vakıalara davacının cevap verebilmesi, davacının cevaba cevap dilekçesinde ortaya koyduğu vakıalara ise

²¹⁶ Erdönmez, s.22-23.

²¹⁷ Kuru, **İstinafa Göre**, s.239.

²¹⁸ Bilgiç, s.72.

davalının cevap verebilmesidir. Bu itibarla ikinci dilekçelerde yeni bir delil gösterilebilmesi için tarafların yeni bir iddiada bulunması gerekir. Yeni bir iddia varsa bu iddiaya da yeni bir iddiayla cevap verilebilir ve bunun için yeni bir delil gösterilebilir. Ayrıca şu hususa da dikkat çekmek gerekir; şayet davalı taraf cevap dilekçesi vermezse, davacı tarafın da ikinci cevap dilekçesi verme imkanı olmayacaktır.²¹⁹ Yine aynı şekilde davacı taraf cevaba cevap dilekçesi vermezse davalı tarafın ikinci cevap dilekçesi verme imkanı olmayacaktır. Bu halde de tarafların dava veya cevap dilekçesinde göstermedikleri delillerini göstermeleri için ayrıca süre verilmeyecektir. Dolayısı ile tarafların dava dilekçesinde gösterdiği vakıalar için dava dilekçesinde, cevap dilekçesinde gösterdikleri vakıalar için de cevap dilekçesinde delil bildirmeleri hem kanun sistematığı hem de tarafların olası bir hak kaybına maruz kalmamaları açısından önem taşımaktadır.

1.2.2.4. Ön İnceleme Aşamasında Delillerin Gösterilmesi

Ön inceleme aşaması, 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu ile getirilen yeniliklerden biridir. Ön inceleme Kanunda, dilekçeler teatisi aşamasından hemen sonra, tahkikat aşamasından hemen önce düzenlenmiştir. Ön incelemeyle daha davanın en başında taraflar ciddi bir hazırlık yapacaklar, hakim de dosyaya vakıf olacaktır. Ayrıca, ön inceleme aşamasında hakime, tarafları sulhe ve arabuluculuğa teşvik etmek gibi bir görev de yüklenmiştir. Ayrıca bu aşamada yargılamanın gereksiz uzaması da önlenmeye çalışılmıştır. Bu açıdan değerlendirildiğinde tahkikatın başarılı olması, ön inceleme safhasının başarılı olmasına bağlanmıştır.²²⁰ Kanun koyucu, ön inceleme aşaması doğru şekilde yürütülmeden ve bu aşamada yapılması gerekenler tamamlanmadan tahkikat aşamasına geçilmesini kesinlikle yasaklamıştır. (Hukuk Muhakemeleri Kanunu m.137/2) Kanunun bu hükmüne aykırı davranılması halinde hakimin sorumluluğu da doğabilmektedir. Ön incelemeyi hiç yapmayan veya yapıp da gereğine uygun biçimde yapmayan hakim, usul kurallarına aykırı hareket etmiş olacaktır ve gereksiz yere yargılamayı uzatmış sayılacaktır.²²¹

²¹⁹ Genel kabul gören görüş cevap dilekçesi verilmemesi halinde ikinci dilekçeler aşamasına geçilemeyeceğine ilişkin olsa da aksi görüş için bkz: Ferendeci –Özkaya, Özden, “**Davalının Cevap Dilekçesi Vermemesi Halinde M. 128’in Uygulanması ve Ortaya Çıkan Sorunlara İlişkin Çözüm Arayışları**”, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, C.24, S.1, Y.2018, s.263 vd.

²²⁰ Ermenek, İbrahim, “**Hukuk Muhakemeleri Kanuna Göre Ön İnceleme, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**”, C.2, S.1, Y.2011, s.139.(Ön İnceleme)

²²¹ Pekcanitez/Atalay/Özekes, s.315.

Ön inceleme safhasında yapılacakları düzenleyen Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 137/1 hükmünde mahkemenin deliller açısından da birtakım işlemler yapması gerektiği düzenlenmiştir. Buna göre mahkeme ön inceleme aşamasında henüz sunulmamış olan deliller açısından taraflardan delillerini sunmalarını isteyecek ve delillerin toplanması için gerekli işlemleri yapacaktır.²²² Taraflar da dilekçeler teatisi aşamasında ellerindeki delilleri mahkemeye sunacaklardır. Şayet taraflar bu gerekliliklerini yerine getirmemişlerse kanun koyucu ön inceleme aşamasında taraflara adeta son bir şans vermektedir. Hukuk Muhakemeleri Kanunu m.140/5 hükmü gereğince taraflara, dilekçelerinde gösterdikleri ancak mahkemeye sunmadıkları belgelerini sunmaları veya bu belgeler başka yerden getirtilecek ise bu amaçla gerekli açıklamayı yapmaları için iki haftalık kesin süre verilecektir.²²³ Bu süreye uyulmaması halinde ise o delile dayanmaktan vazgeçilmiş kabul edilecektir.

Ön inceleme aşamasında delillerin toplanacağını söyledik, peki bu aşamada toplanan delillerin incelenmesi gibi bir durum söz konusu olabilecek midir?

Yılmaz'a göre²²⁴ ön inceleme safhası bir bütündür ve burada yapılacak işlemler tamamlanmadan tahkikat aşamasına geçilemez ve tahkikat günü verilemez. Kanunun bu hükmünün gerekçesine göre de bu fıkra ön inceleme aşamasının işlevini yerine getirmesi ve beklenen sonucun gerçekleşmesi için açık bir emir içermektedir. Bu aşamada tanık dinlenmesi, belgelerin incelenmesi, bilirkişiden görüş alınması, keşif yapılması veya yemin teklif edilmesi gibi tahkikat işlemleri yapılamaz.

Ermenek'e göre²²⁵ ise kural olarak ön incelemede delillerin incelenmesi söz konusu olmamalıdır. Bu aşamada delillerin toplanması önemlidir. Ancak bu durum, ön inceleme aşamasında delillerin hiç incelenmeyeceği anlamına da gelmemektedir. Özellikle tarafların ilk itirazlar veya dava şartlarına ilişkin itirazları varsa, bunları destekleyecek nitelikteki delillerin, hak düşürücü süreler ile zamanaşımın geçtiğine ilişkin itirazları destekleyecek delillerin bu aşamada mahkeme tarafından incelenmesi gerekecektir. Ayrıca, bu aşamada hakime verilen en önemli görevlerden biri tarafları sulhe teşvik etmek olduğundan (sulhe teşvik etmek için çaba göstermek

²²² Bilgiç, s.75.

²²³ “Bu son kanun hükmünün Hukuk Muhakemeleri Kanunu 121. maddesinde yer alan “belgelerin dilekçe ile birlikte verilmesi zorunluluğu ”nu etkisiz hale getirdiği ve kesin süreye uyulmamasının kendiliğinden ortaya çıkartacağı hak düşürücü etkiyi (HMK. m. 94) hâkimin ayrıca karar vermesine bağlı kıldığı için, belgelerin dilekçelerle birlikte sunulması zorunluluğuna gereğinden fazla esneklik getirdiği söylenebilir.” Kuru, Baki/ Budak, Ali Cem, “**Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun Getirdiği Başlıca Yenilikler**”, İstanbul Barosu Dergisi, C. 85, S. 5, Y.2011, s. 15.

²²⁴ Yılmaz, Ejder, **Şerh**, s.881.

²²⁵ Ermenek, **Ön İnceleme**, s.159.

gerekeceğinden) bu beklentinin gerçekleşmesi için hakim özellikle senet gibi yazılı delilleri inceleyebilmelidir. Delillerin incelenmesi açısından, mahkemenin ön incelemenin amacı ile sınırlı olarak delil incelemesinin mümkün olduğunu kabul eden yazar, ön inceleme safhası da duruşmalı olarak yapılacağından Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 152 gereği tarafların veya hakimlerin tanıklara, bilirkişilere ve duruşmaya çağrılan diğer kişilere soru sorulabileceğine ilişkin hükümlerin burada da uygulanması gerektiğine işaret etmektedir.

Çelikoğlu'na göre²²⁶ dava şartları ve ilk itirazlar bakımından kanun tarafların ön inceleme duruşmasında dinlenilmelerine olanak sağlamaktadır. Madde gerekçesinde ön inceleme aşamasında tahkikatta yapılabilecek işlemlerin yapılamayacağı, yani belge de dahil olmak üzere delil incelemesi yapılamayacağı belirtilmektedir. Yazara göre ise dava şartları veya ilk itirazlar bakımından delil incelemesi gerekebilir. Örneğin dava ehliyetinin varlığının tespiti için bilirkişi incelemesi yapılması gerekebilir. Yine, ilk itirazlar açısından, örneğin, tarafların yetki anlaşması yaparak genel yetkili mahkemeden başka bir mahkemeyi yetkili kıldıkları durumda, bu yetki belgesindeki imza inkarında, ortada geçerli bir anlaşma olmadığı yönündeki itirazda, mahkemenin bilirkişi incelemesine gitmesi gerekebilir. Dava şartları ve ilk itirazlar ön incelemede karar bağlanacağından, gerektiğinde bunlarla sınırlı olarak davanın esasına da yönelik olmamak üzere delil incelemesi yapılabileceğini kabul etmek gerekir.

Bu konudaki görüşümüz şu doğrultudadır; hakim elbette ki ilk itirazlar ve dava şartları yönünden delilleri inceleyecektir. Ancak bunu aşar şekilde özellikle tarafları sulhe davet etme açısından delilleri inceleyerek adeta tahkikat yapar gibi bilirkişi incelemesi yapması, bu bilirkişilere veya tanıklara ön inceleme aşamasında sorular sorması, ön inceleme aşamasının niteliği ile bağdaşmayacaktır. Bu yönde bir inceleme ancak tahkikat aşamasında gerçekleşebilmelidir. Zira tanıkların duruşmaya daveti de ön inceleme aşamasında uyuşmazlık konusu belirlendikten ve tahkikat aşamasına geçildikten sonra olacağı gibi yine bilirkişi incelemesi de bu aşamada yapılacağından ön incelemede böyle bir imkan söz konusu olmamalıdır. Bu sebeple ön incelemenin niteliğini aşar şekilde delil incelemesi yapılması tarafımızca doğru bulunmamaktadır. Ancak özellikle ilk itirazlar ve dava şartları açısından delillerin incelenmesi gerekli olduğu takdirde salt ön inceleme aşamasında delil incelenmeyeceğinden bahisle deliller değerlendirilmeden karar verilmesi hatalı olacaktır.

²²⁶ Çelikoğlu, Cengiz Topel, “**Hukuk Muhakemeleri Kanunu Yargılama Modelinde Ön İnceleme Safhası**”, e-akademi (Hukuk, Ekonomi ve Siyasal Bilimler Aylık İnternet Dergisi), S. 125, Y.2012, s.34.

Ön inceleme safhası ile ilgili bir diğer sorun da ön incelemede yeni delil gösterilip gösterilemeyeceğidir. Yani tarafların dava ve cevap dilekçeleri ile ikinci dilekçelerinde göstermedikleri delillerini ön inceleme aşamasında göstermeleri imkanı bulunmakta mıdır?

Umar'a göre ²²⁷ Hukuk Muhakemeleri Kanunu m.140/5 fıkrası, taraflara dilekçelerinde gösterdikleri ancak mahkemeye sunmadıkları belgelerini mahkemeye sunmak üzere kesin süre vermektedir. Oysa ki kuralın amacına ulaşması için taraflara dava dilekçesi ve cevap dilekçesi ile bunu izleyen safhalarda ikinci dilekçelerinde gösterilmiş olsun olmasın, tüm delillerini göstermeleri için kesin süre verilmesi gerekmektedir. Yazara göre her ne kadar dava ve cevap dilekçesinde tarafların dayandıkları vakıaları açıklamak için hangi delile başvurduğunu göstermesi gerekmekte ise de bu zorunluluğu belirten kurallar (Hukuk Muhakemeleri Kanunu m.119/1-f, Hukuk Muhakemeleri Kanunu m.129/1-e) dilekçelerde belirtilmemiş bir delilin daha sonra sunulmasına engel değildir.

Yılmaz'a göre ²²⁸ bu hükmün lafzına bakıldığında, tarafların dilekçelerinde gösterip de sunmadıkları belgeleri sunması için olanak tanınmaktadır. Nitekim hükmün gerekçesinin ²²⁹ de bunu pekiştirdiğini belirtmektedir. Yazar, bu duruma özellikle Hukuk Muhakemeleri Kanunu m.145 hükmünün verdiği olanak sebebiyle katılmamakta, hakimın taraflara dilekçelerinde gösterip göstermediğine bakmaksızın tüm delillerini göstermesi için iki haftalık süre vermesi gerektiğine işaret etmektedir.

Tanrıver'e göre ²³⁰ Hukuk Muhakemeleri Kanunu m.140/5 hükmü, mahkemece taraflara iki haftalık kesin süre verilmesi, ancak dilekçeler teatisi aşamasında dilekçelerde sözü edilip de henüz mahkemeye ibraz edilmemiş olan belgeler, yani yazılı deliller bakımından işlerlik kazanır. Dolayısıyla bu hükmün uygulama alanı, kanuni düzenlemenin yorum gerektirmeyecek kadar açık olan ve emredici nitelik taşıyan metni karşısında, dilekçeler teatisi aşamasında bildirilmemiş olan tüm delillerin bildirilmesine

²²⁷ Umar, **Şerh**, s.433.

²²⁸ Yılmaz, Ejder, **Şerh**, s.891.

²²⁹ Taraflar, delil olarak dayandıkları belgeleri dilekçelerine ekleyerek vermek ya da başka yerden getirilecekse, bunu belirtmek zorundadırlar. Şayet taraflar, bu konuda yapmaları gereken işlemleri eksik bırakmışlarsa, tahkikata başlamadan önce, taraflara son kez kısa bir süre verilerek bu eksiklikleri tamamlamaları düşünülmüştür. Taraflar bu şanslarını da doğru kullanamazlarsa, artık tahkikat mevcut delillerle yürütülecek ve tarafların o delile dayanmaktan vazgeçtikleri kabul edilecektir. Yargılamanın uzaması sebeplerinin başında, tarafların ellerinde bulunan delilleri sunmamaları ya da başka yerden getirilecekse gerekli açıklamaları yaparak masrafını vermemeleri gelmektedir. Zaman zaman tarafların bu konuda kötü niyetli olarak yargılamayı uzatıcı işlemler yaptıkları da görülmektedir. Beşinci fıkra ile bu sorun çözümlenmiş olacaktır. (www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem23/yil01/ss393.pdf; E.T.07.11.2018)

²³⁰ Tanrıver, **Usul**, s.810.

olanak sağlayıcı şekilde genişletilemez. Bu durumda hakim ancak dilekçeler teatisi aşamasında dilekçelerde gösterilmiş ancak henüz mahkemeye ibraz edilmemiş delillerin getirilmesi için iki haftalık kesin süre verecektir. Bu kesin süre içerisinde de eksiklik giderilmezse o delile başvurulmamış sayılmasına karar verecektir.

Erdönmez'e göre²³¹ Hukuk Muhakemeleri Kanunu.m.140/5 hükmünde taraflara sadece dilekçelerinde göstermelerine rağmen mahkemeye sunmadıkları delillerini sunmaları amacıyla kesin süre verileceği düzenlenmiştir. Yazara göre aksinin kabulü halinde taraflara, dilekçeler teatisi aşamasında göstermedikleri delillerini daha sonra sunma konusunda kanunda bulunmayan bir tercih hakkı sağlanmış olacaktır. Bu durumda taraflar, kendilerine ön inceleme aşamasında nasıl olsa ilave süre verileceği düşüncesiyle bazı delillerini dilekçelerinde göstermekten kaçınabilirler. Halbuki Kanunun delillerin gösterilmesine ilişkin hükümleri değerlendirildiğinde, kanun koyucunun bilinçli bir tercih yaptığı ve ön incelemede delil ikamesine kasten izin vermediği anlaşılmaktadır. Delillerin mahkemeye ibrazının davanın başlangıcında gerçekleştirilmesinin, iddianın ve savunmanın değiştirilip genişletilmesi yasağı ile de bağdaştığını değerlendiren yazara göre, Hukuk Muhakemeleri Kanunu sistemine göre tarafların iddia ve savunmalarını da delillerini de dilekçeler teatisi bitmeden göstermeleri zorunludur. Şayet tarafların ön inceleme safhasında yeni delil gösterilmesi kabul edilirse, kanunun iddia ve savunmaların dilekçeler teatisi aşaması sonuna kadar değiştirilmesi ile delillerin yine bu aşamanın sonuna kadar bildirilmesi ile oluşturmak istediği düzeni de bozulmuş olacaktır. Ayrıca ön inceleme aşamasında delillerin bir kısmı hala gösterilmediğinden, hakim ilk itirazlar ve dava şartları açısından da doğru bir değerlendirme yapamayacaktır. Yine bu durumda ön inceleme aşamasının amaçlarından olan tarafların sulh olması da zorlaşacaktır.

Mevcut düzenleme bu yönde olmakla birlikte Hukuk Muhakemeleri Kanununda değişiklik yapılmasına dair kanun taslağında²³² Hukuk Muhakemeleri Kanunu m.140/5 hükmünün kaldırılması planlanmaktadır. Bunun yerine ön inceleme duruşmasına davet başlıklı 139. maddeye ekleme yapılması planlanmaktadır. Yeni metne göre; taraflara ön inceleme davetiyesinin tebliğiyle birlikte iki haftalık kesin süre verilecektir. Bu iki haftalık süre içerisinde taraflar, dava veya cevap dilekçelerinde gösterdikleri ancak henüz sunmadıkları delillerini veya başka yerden getirtilecek delilleri varsa bunların getirtilmesi için gerekli açıklamayı yapmak zorunda olacaklardır. Şayet taraflar verilen

²³¹ Erdönmez, s.32.

²³² Kanun taslağı metni için bkz: www.adalet.gov.tr/Tasarilar/HMK-TASARI-IKILI-TABLO.pdf

süre içerisinde bu zorunluluklarını yerine getirmezlerse o delile dayanmaktan vazgeçmiş sayılacaklardır. Bu durum da ön inceleme davetiyesinde taraflara ihtar edilecektir.

Tüm bu açıklamalar birlikte değerlendirildiğinde Hukuk Muhakemeleri Kanunu madde 140/5'in açık hükmü karşısında ön inceleme safhasında yeni delil sunulamayacağının kabul edilmesi gerektiği görüşündeyiz. Zira maddenin konuluş amacının tarafların dilekçeler teatisi aşamasında gösterdikleri ancak henüz sunmadıkları delilleri getirebilmeleri açısından son bir imkan olduğu düşünülmektedir. Öyle ki madde içeriği de bu hususu doğrulamaktadır. Madde metninde geçen gerek “gosterdikleri ancak henüz sunmadıkları” ibaresi, gerekse “o delile dayanmaktan vazgeçmiş sayılır” ibareleri, açıkça dilekçeler teatisi aşamasında belirtilen delillerin sunulması yönünde imkan tanındığını göstermektedir. Ayrıca ön inceleme safhasında yeni delil gösterilmesine izin verilmesinin yargılamayı uzatacağı ve usul ekonomisi ile de bağdaşmayacağı tarafımızca değerlendirilmektedir. Zira yukarıda da açıkladığımız üzere ön incelemede özellikle ilk itirazlar ve dava şartları konusunda mevcut delillerle değerlendirme yapacak olan hakimin, bu aşamada yeni delillerle karşı karşıya kalması da yargılamanın uzamasına sebebiyet verecektir. Burada ancak Hukuk Muhakemeleri Kanunu m.145'in imkan verdiği koşullarda ilk itirazlar ve dava şartları yönünden sunulmamış delil var ise bunların gösterilmesine olanak sağlanmalıdır. Ayrıca taslakta yapılan son düzenlemenin de yargılamanın uzamasına mani olması konusunda olumlu bir değişiklik olduğunu düşünüyoruz. Zira hakimin tüm delillere ön inceleme safhasından önce ulaşabilir olması, ön incelemenin doğru ve en hızlı bir şekilde gerçekleşmesine olanak sağlayacaktır. Bahsettiğimiz şekilde özellikle ilk itirazlar ve dava şartları yönünden, ön inceleme duruşması yapılmadan tüm deliller ibraz edilmiş veya nereden getirtileceği bildirilmiş olduğundan (hatta kanaatimizce ön inceleme duruşması yapılmadan hakimin bu delilleri getirtmesi gerekmektedir) daha sağlıklı bir değerlendirme yapılabilecektir. Böylelikle tüm deliller ön inceleme duruşması esnasında hakimin elinde mevcut bulunacağından, tahkikat aşamasına geçilmesi daha sağlıklı olarak işlerlik kazanacaktır.

1.2.3. Basit Yargılama Usulünde Delillerin Gösterilmesi

Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nda iki ayrı yargılama usulü kabul edilmiştir. Bunlar yazılı yargılama usulü (HMK m.118 vd.) ile basit yargılama usulüdür (HMK m.316 vd.). 1086 sayılı Kanunu'nda ise sözlü ve seri yargılama usulleri bulunmasına

rağmen yeni kanunda bu yargılama usullerine yer verilmemiştir.²³³ Bir davada basit yargılama usulünün mü yoksa yazılı yargılama usulünün mü uygulanacağı davanın açıldığı mahkemeye veya uyuşmazlığın niteliğine göre değişmektedir. Kural olarak asliye hukuk mahkemelerinde yazılı yargılama usulü uygulanırken sulh hukuk mahkemelerinde ise basit yargılama usulü uygulanmaktadır.²³⁴ Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 316. maddesinde basit yargılamaya tabi dava ve işler sayılmış olup basit yargılama usulü, yazılı yargılama usulüne göre daha basit ve çabuk işleyen bir yargılama türüdür.²³⁵

Basit yargılama usulünde de dava, dava dilekçesi ile açılacaktır. Yine davalının dava dilekçesine karşı cevap dilekçesi vermesi gerekecektir. Ancak basit yargılama usulünde dilekçeler teatisi aşaması bir dilekçe ile sınırlandırılmıştır.²³⁶ Buna göre davacı yalnızca dava dilekçesi verebilecek, davalı da sadece cevap dilekçesi verebilecektir. Taraflar, cevaba cevap veya ikinci cevap dilekçesi veremeyecektir (Hukuk Muhakemeleri Kanunu m.317/3).²³⁷ Bu hükümden de anlaşılacağı üzere kanun koyucunun basit yargılama usulündeki iradesi yargılamayı hızlandırmak olmuştur. Madde gerekçesi²³⁸ de bunu ifade etmektedir.

Basit yargılama usulünde amaç yargılamayı hızlandırmak ve en az masrafla sonuçlandırmak olduğundan, bu usulde delillerin gösterilmesi de bu amaca paralel olarak düzenlenmiştir.²³⁹ Hukuk Muhakemeleri Kanunu m.318'de basit yargılama usulünde delillerin nasıl gösterileceği çok açık şekilde düzenlenmiştir. Yani bu usulde

²³³ Oğuz, Özgür/ Doğan, Özge, “**Türk İş Mahkemelerinde Yargılama Usulü**”, TBB Dergisi, S.127, Y.2016, s.300.

²³⁴ Pekcanitez/Atalay/Özekes, s.499.

²³⁵ Arlan/Yılmaz/Ayvaz, s.713.

²³⁶ Basit yargılama usulünde, cevaba cevap ve ikinci cevap dilekçelerinin verilememesi, Anayasa'ya aykırılık iddiası ile itiraz yolu vasıtasıyla Anayasa Mahkemesi'ne götürülmüştür. Anayasa Mahkemesi oy çokluğu ile vermiş olduğu kararda, basit yargılama usulüne tabi olan dava ve işlerin basit ve hızlı bir şekilde sonuçlanmasını sağlayarak adil yargılanma hakkına ve bireyin menfaatine hizmet ettiği açıkça anlaşılan bu sınırlandırmanın, hakkın özüne dokunmaması ve hakkı anlamsız kılacak derecede olmaması ile her durumda her kişiye karşı aynı kuralların uygulanmasının mümkün bulunmaması ve farklı yargılama usullerinin kabul edilmesinin hukuk devletinin gereği olarak kanun koyucuların takdirinde olması sebebi ile Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 317/3'üncü maddesi hükmünün Anayasa'nın 2'nci, 10'uncu ve 36'ncı maddelerine aykırı olmadığına karar vermiştir. Anayasa Mahkemesi, 22.03.2012 tarih, 2011/125 E., 2012/46 K. sayılı kararı. (RG: T. 13.02.2013 S. 28558)

²³⁷ Tutumlu, Mehmet Akif, “**Basit Yargılama Usulünde Hızlandırıcı Yenilikler**”, Terazi Hukuk Dergisi, C.6, S.62, Y.2011, s.98. (Yenilikler)

²³⁸ “Üçüncü fıkra, yazılı yargılama usulüne göre, basit yargılama usulüne tabi davaların daha kısa sürede sonuçlanmasını sağlamak amacıyla, dilekçelerin verilmesi aşamaları kısaltılmış, tarafların yalnızca dava ve cevap dilekçeleri verebilecekleri, cevaba cevap ve ikinci cevap dilekçelerini veremeyecekleri açıkça düzenlenmiştir.” (HMK m.317/3 gerekçesi)

²³⁹ Erdönmez, s.44; Bilgiç, s.94; Arlan/Yılmaz/Ayvaz, s.714.

delillerin toplanması ve sunulması ile ilgili özel bir düzenleme yapılmıştır.²⁴⁰ Maddeye göre davacı dava dilekçesinde davalı da cevap dilekçesinde tüm delillerini hangi vakıalar için gösterdiğini belirterek ileri sürmek zorundadır. Ayrıca taraflar ellerinde olan belgeleri ibraz etmek ve başka yerden getirtilecek belgeler hakkında da getirtilmeleri için gerekli bilgiyi vermek zorundadır. Aksi takdirde, yani tarafların gerekli bilgiyi vermemesi, ilişkilendirme ve ibraza ilişkin yapması gerekenleri yerine getirmemesi halinde o delile dayanmaktan vazgeçmiş sayılacaklardır.²⁴¹ Burada da tıpkı yazılı yargılamada olduğu gibi somutlaştırma yükünün bir gereği olarak taraflar tüm delillerini dilekçelerinde açıkça göstereceklerdir. Ayrıca hangi delilin hangi vakıaya ilişkin olduğunu da göstermeleri şart koşulmuştur.²⁴² Bu anlatımlardan anlaşılacağı üzere basit yargılama usulünde tüm deliller dava ve cevap dilekçesinde bildirilecektir.

Yazılı yargılama usulünde olduğu gibi basit yargılama usulünde de ön inceleme aşaması düzenlenmiştir. Ancak yazılı yargılamada yer alan, taraflara dilekçelerinde göstermekle birlikte henüz sunmadıkları belgeleri ibraz etmeleri veya başka yerden getirilecek belgelere yönelik bilgi vermeleri için iki haftalık kesin süre verileceği hükmü basit yargılama usulünde yoktur.²⁴³ Böyle bir düzenlemenin yer almama nedeni, basit yargılamanın amacı olan işlemlerin bir an önce bitirilip delillerin kısa sürede toplanması düşüncesidir. Delil ikamesi için kabul edilecek son an, dilekçelerin mahkemeye verildiği andır. Taraflar, ön inceleme duruşması olarak yapılan ilk duruşmada delil göstermek için ek süre isterlerse, hakimin bu talebi kabul etmemesi gerekir. Bu kural, basit yargılama usulünü yazılı yargılama usulünden ayıran farklardan birisidir. Burada kanun koyucunun bilinçli bir tercihi bulunmaktadır. Ayrıca, basit yargılama usulünün amacı ifade edildiği üzere hızlı ve kolay bir yargılama yapmaktır.²⁴⁴ Aksi halde, yargılama gereksiz yere sürüncemede bırakılarak kötü niyetli olarak uzatılabilir.²⁴⁵ Taraflar dilekçelerini verdikten sonra yeni delil sunmak isterlerse artık hakimin bu talebi reddetmesi gerekir.²⁴⁶ Yargıtay²⁴⁷ kararları da bu doğrultudadır.

²⁴⁰ Rüzgar, Orhan, “**Basit Yargılama Usulünde Delillerin Toplanması ve Ön İnceleme**”, İstanbul Barosu Dergisi, C.87, S.6, Y.2013, s.130.

²⁴¹ Pekcanitez/Atalay/Özekes, s.501; Bolayır, s.243.

²⁴² Bolayır, s.244.

²⁴³ Tanrıver, **Usul**, s.1064; Bolayır, s.245.

²⁴⁴ Aksakal, Ramazan, **6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu’na Göre Basit Yargılama Usulü**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2015, s.141; ERDÖNMEZ, s.44-45.

²⁴⁵ Aksakal, s.141.

²⁴⁶ Rüzgar, s.131; Aksakal, s.141.

²⁴⁷ Yargıtay HGK. T:22.03.2017, E:2015/8-881, K:2017/518. (www.karamercanhukuk.com; E.T.08.03.2019)

Tanık delilinde durumun ne olacağı tartışmalıdır. Bir görüşe göre²⁴⁸ dava veya cevap dilekçesinde tanık deliline dayanılmışsa tanıkların isim ve adreslerinin de dilekçelerle birlikte verilmesi gerekmektedir. Zira bu aşamadan sonra taraflar artık delil bildiremeyecektir. Diğer bir görüşe göre²⁴⁹ ise tıpkı yazılı yargılama usulünde olduğu gibi taraflara dilekçelerinde tanık deliline başvurmuş olmaları halinde tanık listelerini bildirmeleri için ön inceleme aşamasında iki haftalık süre verilmesi gerekir. Bunun gerekçesini de yine yazılı yargılama usulünde olduğu gibi basit yargılamada da tanıkların hangi konuda dinleneceğinin ön inceleme aşamasında uyumsuzluk tespit edildikten sonra belirlenebileceğine dayandırılmaktadır.

Yargıtay'ın görüşü²⁵⁰ de basit yargılama usulünde tarafların dilekçelerinde tanık deliline başvurmaları halinde tanık listesini daha sonra bildirebileceği yönündedir. Yargıtay taraflara böyle bir imkan verilmesinin gerekçesini Hukuk Muhakemeleri Kanunu madde 27/1 hükmü gereği hukuki dinlenilme hakkına bağlıyor ve taraflara bu çerçevede tanıklarının bildirmeleri için süre verilmesini, aksinin bozma sebebi olacağını dile getiriyor.

Bunun dışında basit yargılamada mahkeme, ilk duruşmada ön inceleme safhasında yapması gereken işlemleri yaparak tahkikat aşamasına geçer. (Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 320). Bu nedenle Hukuk Muhakemeleri Kanunu m.140/5 benzeri düzenlemeyi basit yargılama usulü için düzenlemeyen kanun koyucunun her iki usulde de delillerin tahkikat aşamasına başlarken toplanmış olmasını sağlayarak tutarlı

²⁴⁸ Rüzgar, s130.

²⁴⁹ Karamercan, Fatih, “**Basit Yargılama Usulünde Tanık Deliline Başvurulması**”, Terazi Hukuk Dergisi, C.10, S.102. Y.2015, s.60-67.(Tanık)

²⁵⁰ “Somut olayda, davacı ayrı yaşamakta olduğu eşinden tedbir nafakası talep etmekte olup; dava dilekçesinde de tanık deliline dayanmıştır. 6100 sayılı HMK 316/4 maddesinde; her çeşit nafaka davasının basit yargılama usulüne tabi olduğu belirtildiği gibi; aynı yasanın 318.maddesinde; “taraflar dilekçeleri ile birlikte tüm delillerini açıkça ve hangi vakıanın delili olduğunu da belirterek bildirmek elllerinde bulunan delillerini dilekçelerine eklemek ve başka yerlerden getirilecek belge ve dosyalar içinde bunların bulunabilmesini sağlayan bilgilere dilekçelerinde yer vermek zorundadır,” düzenlemesi bulunmaktadır. 6100 sayılı HMK 27/1 maddesinde; “davanın tarafları, müdahiller ve yargılamanın diğer ilgilileri, kendi hakları ile bağlantılı olarak hukuki dinlenilme hakkına sahiptirler” düzenlemesi bulunmaktadır. Taraflar, yargılamayla ilgili açıklamada bulunma, bu çerçevede iddia ve savunmalarını ileri sürme ve ispat etme hakkına sahiptirler. Her ne kadar mahkemece yapılan yargılama sonucunda, davacı lehine tedbir ve müşterek çocuklar lehine iştirak nafakasına hükmedilmiş ise de, mevcut dosya kapsamına göre davacının davalıdan ayrı yaşama hakkının olup olmadığının tespiti açısından, taraflara delillerini ve tanıklarını sunması için süre verilmediği, davacının davalıdan ayrı yaşamakta haklı olup olmadığı olgusunun araştırılmadığı anlaşılmaktadır. O halde mahkemece yapılacak iş, taraflara delil ve tanıklarını sunmaları için süre verilmesi, taraf delilleri toplandıktan ve tanıklar dinlendikten sonra, davacının davalıdan ayrı yaşamakta haklı olup olmadığı değerlendirilerek edinilecek kanaate göre hüküm kurulması gerekirken, yazılı şekilde hüküm kurulması hatalı olup, bu husus bozmayı gerektirmiştir.” Yargıtay 3. HD. T:15.01.2014, E:2013/16281, K:2014/339

hareket ettiği sylenabilir.²⁵¹ öte yandan dava veya cevap dilekçesinde delil bildirmeyen taraf için hukuki çareler tükenmiş değildir. Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 145. Maddesi gereği tanınan imkan, basit yargılama usulünde de taraflara tanınmalıdır. şayet tarafın ilgili delili dilekçesi ile birlikte sunamaması kendi kusurundan kaynaklanmıyorsa bu durumda Hukuk Muhakemeleri Kanunu m.145'in işlerlik kazanabileceği kabul edilmelidir.²⁵²

Bir diğer husus ise iddia ve savunmanın değiştirip genişletilmesi yasağı ile ilgilidir. Hukuk Muhakemeleri Kanunu madde 319 hükmünde basit yargılama usulünde iddianın değiştirilip genişletilmesi yasağının dava dilekçesinin verilmesi ile savunmanın değiştirilip genişletilmesi yasağının ise cevap dilekçesinin verilmesiyle başlayacağı düzenlenmiştir. Her ne kadar iddia ve savunmaya ilişkin bu yasak dilekçelerin verilmesi ile başlamışsa da, doktrinde bir görüşe görüşe göre yasak sınırını aşmamak üzere tarafların dava ve cevap dilekçelerine cevap verebileceği kabul edilmektedir. Erdönmez'e gre²⁵³ basit yargılama usulünde sadece dava ve cevap dilekçelerinin verilmesinin düzenlenmiş olması, tarafların bu dilekçelere cevap veremeyeceği anlamına gelmemelidir. Yazara göre davacı, davalının cevap dilekçesinde iddia ettiği hususlara cevaba cevap dilekçesi ile cevap verebilmeli, davalı ise cevaba cevap dilekçesine karşı ikinci cevap dilekçesi vererek davacının iddialarına karşılık verebilmelidir. Bu iddialara ilişkin de deliller sunabilmelidir. Basit yargılama usulünde iddia ve savunmanın değiştirilip genişletilmesi yasağı dava ve cevap dilekçelerinin verilmesi ile başlayacağından, taraflar ikinci dilekçelerinde yeni iddia ve savunmada bulunamayacaklar, sadece cevaplarını bildireceklerdir. Yazara göre; HUMK döneminde iddia ve savunmanın değiştirip genişletilmesi yasağı davacı için dava dilekçesinin deftere kayıt anında, davalı içinse cevap dilekçesinin davacıya tebliği anında başlıyordu. Buna rağmen taraflar replik ve dplik dilekçelerini yasağa aykırı hareket etmeden verebiliyorlardı. şşte basit yargılama usulünde de aynı yöntemin uygulanması gerekir.

Görüşümüze göre basit yargılama usulünde cevaba cevap veya ikinci cevap dilekçesi verilebileceği yönündeki düşünce isabetsizdir. Zira kanun koyucu basit yargılama usulünü düzenlerken kasten bu ikinci dilekçelerin verilmemesini düzenlemiştir. Bu safhanın basit yargılamanın amacına aykırı olduğunu kabul etmiştir. Kanunun bu açık hükmü karşısında taraflara ikinci dilekçeler imkanının ve bununla

²⁵¹ Bilgiç, s.95.

²⁵² Bolayır, s.245; Bilgiç, s.95.

²⁵³ Erdönmez, s.46. Aynı yönde görüşler için bkz: Bolayır, s.243-244.

birlikte delil sunma imkanının verilmesi, düzenlemenin konuluş amacıyla bağdaşmayacaktır ve kanunda kasıtlı olarak düzenlenmeyen bir hükmün kıyas yoluyla uygulanması da mümkün olmamalıdır.

İddianın ve savunmanın değiştirip genişletilmesi halinde bu yeni iddialara ilişkin delil sunulabileceğini yukarıda ifade etmiştik. Basit yargılama usulünde taraflardan birinin mazeretsiz olarak ön inceleme duruşmasına katılmaması halinde ne olacaktır? Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 141/1 hükmü burada da uygulanabilecek midir? Bu sorunun cevabı doktrinde tartışmalıdır. Bir görüşe göre²⁵⁴ basit yargılama usulünde iddia ve savunmanın değiştirilip genişletilmesini düzenleyen Hukuk Muhakemeleri Kanunu m.319 hükmünde böyle bir duruma yer verilmediği için tarafların böyle bir imkanı bulunmamaktadır. Bir diğer görüşe göre²⁵⁵ ise Hukuk Muhakemeleri Kanunu m.322 gereği basit yargılama usulü hakkında hüküm bulunmayan hallerde yazılı yargılama usulü hakkındaki hükümler uygulanacağından ve basit yargılama usulünde ön incelemeye davet düzenlenmediğinden, ön incelemeye davete ilişkin Hukuk Muhakemeleri Kanunu m.139 hükmü uygulanacaktır. Bu sebeple de ön inceleme aşamasına gelmeyen tarafın yokluğunda, gelen tarafın iddia veya savunmasını genişletip değiştirebileceği kabul edilmektedir. Görüşümüze göre de tarafların ön incelemeye davet edilmesi hususunda basit yargılama usulünde bir düzenleme bulunmadığından yazılı yargılama usulündeki düzenlemeye göre işlem yapılması gerekmektedir. Bu durumda da gelen tarafın, mazeretsiz olarak gelmeyen tarafın yokluğunda iddiasını veya savunmasını değiştirip genişletebileceğini, bu yeni iddiaları sebebiyle de yeni delil gösterebileceğini kabul etmek gerekir. Ancak yukarıda da ifade ettiğimiz üzere taslakta bu ifade tamamen kaldırıldığından değişikliğin gerçekleşmesi halinde bu tartışma da ortadan kalkmış olacaktır.

²⁵⁴ Yılmaz, Ejder, **Şerh**, s.1399; Arlan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz, s.716.

²⁵⁵ Kuru, **İstinafa Göre**, s.621; Tanrıver, **Usul**, s.1064; Erdönmez, s.47

İKİNCİ BÖLÜM

DELİLLERİN SONRADAN GÖSTERİLMESİ VE KANUN YOLU AŞAMASI

2.1. Delillerin Sonradan Gösterilmesi

2.1.1. Yargılamayı Uzatma Amacı Gütmeyen veya Tarafın Kusurundan Kaynaklanmayan Delilin Sonradan Gösterilmesi

Yukarıdaki anlatımlarımızda ifade ettiğimiz üzere tarafların delillerini göstermeleri, dilekçeler teatisi aşamasının sonuna kadar mümkündür. Taraflar en geç ikinci dilekçelerinde delillerini göstermezlerse, kural olarak artık delil gösteremeyecektir. Kanun koyucu, mümkün olduğu ölçüde delillerin davanın başında toplanmasını öngörmektedir²⁵⁶. Burada kanun koyucu usul ekonomisi ilkesini de göz önünde tutarak sert bir tutum sergilemiş, delillerin davanın başında toplanmasını tarafların ispat hakkına tercih etmiştir.²⁵⁷ Ancak bu kısıtlama mutlak bir kısıtlama değildir. Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun 145. maddesi ile delillerin sonradan gösterilmesine ilişkin düzenleme mevcut olduğundan tarafların bu imkanı kullanmaları, böylelikle şartların varlığı halinde sonradan da delil gösterebilmeleri mümkün olabilmektedir.²⁵⁸ Kanunda gösterilen süreden sonra²⁵⁹ delil gösterilmesi yasağına istisna getirilmesi, hukuki dinlenilme hakkıyla da bağdaşmaktadır. Bu husus madde gerekçesinde de ifade edilmiştir.²⁶⁰

Hukuk Muhakemeleri Kanunu m.145’e göre bir delilin sonradan ileri sürülmesi yargılamayı geciktirme amacı taşııyorsa veya süresinde ileri sürülememesi ilgili tarafın kusurundan kaynaklanıyorsa, mahkeme o delilin sonradan gösterilmesine izin verebilir. Burada kanun maddesi değerlendirildiğinde bir delilin sonradan gösterilmesi, o delile daha önce ulaşılamaması veya o delilin varlığı hakkında kabul edilebilir bir bilgisizliğin olması veyahut delile ulaşmakta engelinin olması gibi durumların varlığı

²⁵⁶ Erdönmez, s.15.

²⁵⁷ Bolayır, s.236; Bilgiç, s.83.

²⁵⁸ Bolayır, s.236; Bilgiç, s.83. Kanunda öngörülen sürelerden sonra elde edilen delil dilekçelerin değişimi aşamasında ileri sürülmeyen bir vakıanın ispatına yarıyorsa, taraf HMK.m.145 hükmüne istinaden bu delili gösteremez. Çünkü taraf yeni delil gösterme bahanesiyle, davayı değiştirme ve genişletme yasağını dolanmış ve sonradan elde ettiği delilin içerdiği vakıayı karşı tarafın izni olmaksızın davaya ithal etmiş olur.(Erdönmez, s.43)

²⁵⁹ HMK m.145 hükmünde tarafların kanunda belirtilen süreden sonra delil gösteremeyecekleri belirtilmiştir. Ancak “kanunda belirtilen süre” ifadesi net bir ifade değildir. Bu yönlerdeki eleştiriler için bkz: Alangoya/Yıldırım/Deren Yıldırım, **Tasarı**, s.92-93.

²⁶⁰ Erdönmez, s.38-39; Bolayır, s.236-237.

halinde söz konusu olabilecektir. Yoksa sadece tarafın ihmalkarlığı, yeterince araştırma yapmaması, beceriksizliği, önemsememesi gibi durumlar o delilin sonradan gösterilmesine imkan vermez.²⁶¹

Maddenin birinci koşulu, sonradan delil gösterilmesinin yargılamayı geciktirme amacı taşıyor olmasıdır. İkinci koşul ise delilin süresinde gösterilmemesinin ilgilinin kusurundan kaynaklanmıyor olmasıdır. Burada madde metninde iki koşul arasında “veya” bağlacı kullanılmıştır. Bu bağlaç anlam karışıklıklarına yol açabilmektedir.²⁶² Madde metnini eleştiren Umar’a göre²⁶³ veya ifadesi ile iki istisna yaratılması doğru değildir. Böylelikle sırf yargılamayı geciktirme amacı taşıması sebebiyle yeni delil gösterilmesi kabul edilmiş olur. Bu da hatalı bir kabul olur. Bu mantıkla, yapılan her usul kuralı ihlalinde, ihlalde bulunan kişi davayı sürünceme amacıyla bulunmuyorsa bağışlamak gerekir. Yazara göre davacının kendi davasını sürüncemede bırakmayacağı açıktır. O halde davacının sonradan sunduğu her delili kabul etmek gerekecek, ancak davalının davayı uzatma isteme ihtimali daha fazla olduğundan ona bu imkan verilmeyecektir. Doğrusu ise veya sözcüğünün ve ondan önceki sözcüklerin atılmasıdır. Bolayır’a göre²⁶⁴ de bu durumda tarafların kusuru olsun olmasın, göstermedikleri delilleri ilerde göstermelerine imkan sağlanmakta, bu da doğru olmamaktadır. Yazara göre de yapılması gereken veya bağlacının ve bağlacı ile değiştirilmesi yahut ilk cümlelerin madde metninden çıkarılmasıdır.

Kanun taslağında “bir delilin sonradan ileri sürülmesi yargılamayı geciktirme amacı taşıyorsa” ifadesinin madde metninden çıkarıldığı görülmektedir. Kanaatimizce bu değişiklik şayet kabul edilirse, yerinde bir düzenleme olacaktır. Zira kanun maddesi her ne kadar maddi gerçeğe ulaşmak amacıyla delil gösterilmesine ilişkin katı kuralları yumuşatmak ve tarafların hukuki dinlenilme hakkını zedelememek için düzenlenmişse de sırf bu gerekçelerle de bu denli muğlak ifade içeren maddenin var olması doğru değildir. Zira doktrindeki eleştirilerde haklılık payı vardır. Delil gösterilmesinin yargılamayı geciktirme amacı taşıyıp taşımadığının tespiti çok güçtür. Bu hususta takdir tabii ki hakimde olmalıdır ancak doktrinde de ifade edildiği üzere davacının yargılamayı geciktirme amacı gütmesi çok zordur. Bu durumda davacının tüm delilleri kabul mu edilmelidir. Burada cevap olumsuz olmalıdır. Elde edilmesi

²⁶¹ Pekcanitez/Atalay/Özekes, s.399; Bolayır, s.238.

²⁶² Bolayır, s.239.

²⁶³ Umar, Bilge, “**Hukuk Muhakemeleri Kanunu Tasarısına Katkı**” TBB Dergisi, S.67, Y.2006, s.133.(Tasarı)

²⁶⁴ Bolayır, s.239.

tarafın kusurundan kaynaklanmayan delilin sonradan gösterilmesinde yargılamayı geciktirme amacı olmayacağı da düşünülürse, bu iki ifadenin birlikte değerlendirilmesi gerekir. Bu sebeple madde metninden “veya” bağlacının çıkarılarak “ve” bağlacının kullanılmasının yahut taslakta olduğu gibi ilk cümlelerin tamamen çıkarılmasının doğru olacağı kanaatindeyim. Böylelikle hem delil gösterilmesinde sert şekilcilik durumunun önüne geçilmiş olacak hem de keyfiliğe gidebilecek delil gösterme imkanının önüne geçilmiş olunacaktır.

Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun 145. maddesinde yer bulan bu yasal düzenleme, Kanunun beşinci bölümünde tahkikata ilişkin hükümler başlığı altında düzenlenmiştir. Ancak bu durum, sözü edilen düzenlemeye ön inceleme aşamasında başvurulamayacağı anlamına gelmemektedir. Ön inceleme aşamasında da hakimnin izni ile ve maddenin aradığı koşulların meydana gelmesi şartıyla sonradan delil gösterilmesi mümkündür.²⁶⁵ Taraflar Hukuk Muhakemeleri Kanunu m.145 hükmüne özellikle ön inceleme aşamasında karara bağlanacak hususlar hakkında başvuracaklardır. Davalının ikinci cevap dilekçesinde zamanaşımı definde bulunması durumunda, davacı ön inceleme aşamasında zamanaşımı hakkında karar verilmeden önce Hukuk Muhakemeleri Kanunu m.145 hükmüne başvurarak (maddedeki şartları taşıması halinde) zamanaşımının kesildiğini ispatlamak için delil gösterebilmelidir.²⁶⁶

Sonradan delil gösterilmesine ilişkin sorgulanması gereken bir başka husus, kanunda belirtilen süre geçtikten sonra delil gösterilmek istendiğinde bu delilin ne zamandan beri var olması gerektiğidir. Kanunda, sonradan gösterilmek istenen delilin ne zaman var olması gerektiği konusunda sınırlayıcı bir düzenleme yapılmamıştır. Dava açıldığında var olan ancak elde olmayan sebeplerle dilekçeler teatisi aşamasında gösterilmeyen delillerin Hukuk Muhakemeleri Kanunu.m.145 kapsamına dahil olduğunu kabul etmek gerekir. Burada asıl üzerinde durulması gereken husus, ön inceleme veya tahkikat aşamasında düzenlenen ve bu sebeple dilekçeler teatisi aşamasında gösterilemeyen delillerin ne olacağı hususudur. Kanun, bu delillerin sonradan gösterilmesi için de sınırlayıcı bir ifade kullanmadığından, delilin dava

²⁶⁵ Tanrıver, **Usul**, s.811; Erdönmez, s.33. Örneğin davalı ikinci cevap dilekçesinde yeni savunma sebepleri ileri sürer ve delil gösterirse, davacı HMK.m.145 hükmünden yararlanarak ön inceleme aşamasında yeni delil gösterme talebinde bulunabilmelidir. Zira, dilekçelerin değişimi aşamasının tamamlanmasıyla birlikte taraflara delil göstermeleri için tanınan süre sona ermektedir. Davacıdan, ikinci cevap dilekçesinde dermeyan edilen vakıaları ve delilleri önceden kestirmesi ve baştan ona göre delil ikame etmesi beklenmez. O yüzden, bu ihtimalde davacının yeni delil gösterme talebinin davayı geciktirme amacı taşımadığı ve delillerini dilekçelerinde ileri sürmemesinin kendi kusurundan kaynaklanmadığı açıktır.(Erdönmez, s.33)

²⁶⁶ Erdönmez, s.33

açılmadan önce veya sonra düzenlenmiş yahut meydana gelmiş olması, Hukuk Muhakemeleri Kanunu m.145 gereği gösterilmesine engel teşkil etmemelidir. Tarafların, Hukuk Muhakemeleri Kanunu m.145'deki şartları da taşıması halinde sonradan oluşan delilleri dava dosyasına sunabilmeleri gerekir.²⁶⁷

Madde hükmünden anlaşılacağı üzere, sonradan delil gösterilmesi tarafların talebi sonrasında hakimin izniyle gerçekleşmektedir. Kanun maddesinde belirtilen koşullar gerçekleşmişse, taraflar sonradan delil gösterme talebinde bulunabileceklerdir. Hakim, bu koşulların gerçekleştiğini resen dikkate alamayacaktır. Ancak tarafların bu yönde bir talepleri olması durumunda değerlendirme yapacak, şartların varlığı anlaşılıyor ise yeni delil gösterilmesine izin verecektir.²⁶⁸ Kanun koyucu burada hakime takdir yetkisi tanımıştır. Hakimin de bu takdir yetkisini çok iyi kullanması beklenir. Zira hakim, daha önce gösterilme imkanı olmasına rağmen gösterilmeyen ve sadece yargılamayı uzatma amacıyla gösterilen delili tespit edecek olan kişidir. Hakimin bu hususu doğru değerlendirerek bu duruma izin vermemesi gerekir. Burada yalnızca daha önce gösterilme imkanı olmayan delillerin sonradan gösterilmesine izin vermelidir.²⁶⁹ Ayrıca şu hususu da ifade etmek gerekir ki, Hukuk Muhakemeleri Kanunu m.145 gerekçesinde ifade edildiği üzere hakimin “gerekçesini belirterek” bu yetkisini kullanması şart olduğundan, sonradan delil gösterilmesine neden izin verdiğini ya da vermediğini gerekçesi ile açıklamak zorundadır.

Hukuk Muhakemeleri Kanunu m.145 gereğince taraflar, sonradan elde ettikleri delillerini mahkemeye gösterme imkanına sahiptirler. Erdönmez'e göre²⁷⁰ taraflar, sonradan elde ettikleri delillerini mahkemeye derhal sunmak zorundadır. Zira hem Hukuk Muhakemeleri Kanunu m.29 hükmündeki dürüstlük kuralı hem de Hukuk Muhakemeleri Kanunu m.30 hükmündeki usul ekonomisi ilkesi bunu zorunlu kılmaktadır. Taraflar hiçbir gerekçe göstermeksizin yeni elde ettiği delili dosyaya sunmaz ise bu imkanını kaybedecektir. Delillerin zamanında dosyaya sunulup sunulmadığını ise hakim somut olayın şartlarına göre değerlendirecektir.²⁷¹ Yine yazara

²⁶⁷ Erdönmez, s.39; Bolayır, s.239-240; Bilgiç, s.86. Örneğin yargılama devam ederken başka bir mahkemenin verdiği karara HMK.m.145 hükmü gereğince sonradan delil olarak dayanmak mümkün olmalıdır. Çünkü, tarafın bu mahkeme kararına Kanundaki süreler içinde delil olarak dayanmaması ve dava dosyasına ibraz etmemesi kendi kusuruna dayanmamaktadır.(ERDÖNMEZ, s.40)

²⁶⁸ Bolayır, s.238.

²⁶⁹ Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz, s.385; Bolayır, s.239; Bilgiç, s.87.

²⁷⁰ Erdönmez, s.40

²⁷¹ Örneğin davalı sonradan elde ettiği delili hemen mahkemeye sunmak yerine davayı uzatmak maksadıyla elinde tutar ve tahkikatın sonunda mahkemeye sunarsa, bu davranışı dürüstlük kuralına aykırı olacaktır. (Erdönmez, s.40-41)

göre tarafın bu delili göstermekte kusuru olmadığını veya davayı uzatma amacı gütmeyeceğini yaklaşık olarak ispat etmesi yeterlidir.²⁷² Yaklaşık ispatta hakim, ispat edilmek istenen olayının muhtemelen gerçekleştiğini kabul etmelidir. Ancak bu olayın gerçekleşmemiş olma ihtimali de her zaman vardır.²⁷³ Yani yaklaşık ispatta, istekte hakkı olma ihtimalinin mevcut olması yeterlidir.²⁷⁴ Hukukumuzda genellikle kabul edilen kural tam ispattır, yaklaşık ispat ise istisnadır.²⁷⁵ Kanunda açıkça belirtilmeyen durumlarda hakim kural olarak tam ispatı arayacaktır.²⁷⁶ Ancak her ne kadar kural olarak tam ispat aranıyor olsa da kanunun açıkça imkan verdiği hallerin dışında, dolaylı olarak imkan verdiği hallerde yaklaşık ispata başvurulması da mümkündür.²⁷⁷ Örneğin adli yardım ve eski hale getirme durumlarında, yaklaşık ispat yeterli kabul edilmektedir.²⁷⁸ Kanaatimizce de tarafın Hukuk Muhakemeleri Kanunu m.145 gereğince delil gösterilebilmesi açısından şartların var olduğunu ispatlaması için yaklaşık ispat yeterli olmalıdır. Zira tarafın bir delili ileri sürmede yargılamayı uzatma amacı olmadığını kesin ispatını istemek büyük ispat zorlukları ortaya çıkaracak, kanun maddesinin uygulama amacına aykırılık oluşturacaktır.

Doktrinde tartışma konusu olan bir başka husus ise Hukuk Muhakemeleri Kanunu m.145 hükmünün tanık delili açısından uygulanıp uygulanamayacağıdır. Daha doğru bir ifade ile, bir kez tanık listesi vermiş olan tarafın, Hukuk Muhakemeleri Kanunu m.145 hükmüne dayanarak ikinci bir tanık listesi verip veremeyeceğidir. Kuru/Yılmaz/Arslan²⁷⁹, Hukuk Muhakemeleri Kanunu m.145/1 hükmünün Hukuk Muhakemeleri Kanunu m.140/5 hükmüyle ilgili bir istisna olduğu ve tarafların hakim in izniyle dahi (Hukuk Muhakemeleri Kanunu.m.145) yeni tanık listesi veremeyeceklerini belirtmektedir. Yılmaz²⁸⁰ ise Hukuk Muhakemeleri Kanunu m.145 hükmünün tüm deliller açısından geçerli olduğu kanısındadır. Yazara göre şayet taraf, yargılamayı uzatma amacı taşııyorsa veya zamanında ileri sürmemesi tarafın kusurunda kaynaklanıyorsa, yeni tanık göstermesinde bir sakınca yoktur. Erdönmez'e göre²⁸¹ de Hukuk Muhakemeleri Kanunu m.145 hükmü gereğince diğer delillerin sonradan

²⁷² Erdönmez, s.41. Aynı yönde görüş için bkz: Bilgiç, s.86.

²⁷³ Pekcanitez/Atalay/Özekes, s.391.

²⁷⁴ Alangoya/Yıldırım/Deren Yıldırım, **Esaslar**, s.295.

²⁷⁵ Atalay, s.43; Tanrıver, **Usul**, s.776; Pekcanitez/Atalay/Özekes, s.391.

²⁷⁶ Pekcanitez/Atalay/Özekes, s.391

²⁷⁷ Pekcanitez/Atalay/Özekes, s.392; Bilgiç, s.86.

²⁷⁸ Tanrıver, **Usul**, s.776.

²⁷⁹ Kuru/Yılmaz/Arslan, s.363.

²⁸⁰ Yılmaz, Ejder, **Şerh**, s.906.

²⁸¹ Erdönmez, s.42.

gösterilmesine olanak tanınırken tanık delilinin dışarıda tutulması doğru değildir. İkinci tanık listesi verme yasağının amacı davaları makul sürede bitirmek, yargılamayı sürüncemede bırakmamak ve mahkemelerin iş yükünü azaltmaktır. Bu yasak ile korunmak istenen menfaat ayrıca Hukuk Muhakemeleri Kanunu m.145 hükmüyle de korunmaktadır. Hukuk Muhakemeleri Kanunu m.145'e göre dürüstlük kuralına aykırı olacak şekilde sonradan delil gösterilmesi mümkün değildir. Buna göre, tarafların yeni tanık gösterme istekleri yargılamayı geciktirme amacı taşıyor ise veya tanığın mahkemeye verilen listede gösterilmemesi tarafın kusurundan kaynaklanıyor ise hakim Hukuk Muhakemeleri Kanunu.m.145 hükmü gereğince yeni tanık gösterilmesine engel olabilecektir. Böylelikle ikinci tanık listesi verme yasağı ile korunmak istenen menfaat güvence altında kalacaktır. Yazara göre bu nedenle, süreler geçtikten sonra tarafların göstermek istedikleri delil türünün önemli olmaması gerekir.

Yargıtay'ın da bir kararında²⁸²; dava dilekçesinde delil bildirmeyen tarafın tahkikat aşamasına geçildikten sonra tanık dinletme talebinin, Hukuk Muhakemeleri Kanunu m.145 hükmündeki istisnai haller de gerçekleşmemiş olması sebebiyle kabul edilmemesi gerektiğini belirtmesi, Hukuk Muhakemeleri Kanunu m.145 hükmündeki istisnaların varlığı halinde sonradan tanık listesi verilebileceği görüşünde olduğu yorumuna sebebiyet vermektedir.

Son olarak şunu da ifade etmek gerekir ki tarafların yargılamada kaç defa Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 145 hükmüne başvurabileceği konusundan bir kısıtlama bulunmamaktadır. Taraflar yargılamada birden çok defa yeni delil gösterme talebinde bulunabilirler. Buradaki tek kısıtlama, talebin madde hükmündeki şartlara ve dürüstlük kuralına uygun olmasıdır. Zira taraflara tanınan bu imkan, Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 29 hükmündeki dürüst davranma yükümlülüğünün bir yansımasıdır.²⁸³

²⁸² “Somut olayda; davacı 24.08.2012 tarihinde boşanma davası açmış, dava dilekçesinde iddialarını ispata yarar herhangi bir delil bildirmemiştir. Davalı ise süresinde verdiği cevap dilekçesi ile delillerini bildirmiş, cevap dilekçesinin davacıya tebliği üzerine davacı cevaba cevap dilekçesi ibraz etmemiştir. Mahkemece 17.01.2013 tarihinde ön inceleme duruşması icra edilip tahkikat duruşmasına geçildikten sonra 07.03.2013 tarihli celse de davacı vekili “Tanıklarımızı bildirdik. Dinlenmesini talep ediyoruz” şeklinde beyanda bulunmuştur. Yukarıda belirtilen yasal düzenlemeler dikkate alındığında, dava dilekçesinde herhangi bir delil bildirmeyen, sonradan delil gösterilebilmesi için HMK’nın 145.maddesinde belirtilen istisnai hallerin mevcudiyetini de ileri sürmeyen davacının ön inceleme aşamasından sonra bildirdiği tanıkların dinlenmesi mümkün değildir. Hal böyle olunca, yerel mahkemenin davacı vekilinin dava açarken iddiaları ispata yarayan hiçbir delil sunmadığı gerekçesiyle verdiği davanın reddine dair direnme kararı yerindedir.”(www.palmiyeweb.com; E.T.14.03.2019) Yargıtay HGK. T:16.11.2016, E: 2014/2-1226, K: 2016/1057 Söz konusu kararın aynı doğrultuda değerlendirilmesi hususunda detaylı bilgi için bkz: Çiftçi, s.17-27.

²⁸³ Erdönmez, s.40.

2.1.2. İslah İle Sonradan Delil Gösterilmesi

Daha önce ifade ettiğimiz üzere hukuk yargılamasında taraflar, iddia ve savunmalarını belirli bir usul kesitine kadar göstermek zorundadırlar. Taraflar kural olarak iddia ve savunmalarını daha sonra değiştiremezler. Hukuk yargısında iddianın ve savunmanın değiştirilmesi yasağı önemli bir ilke olarak yürütülmektedir.²⁸⁴ Davacı veya davalının, bu kuralcılığa rağmen davanın başında tüm iddialarını veya savunmalarını bildirememeye ya da bunlara ilişkin tüm delillerini gösterememe ihtimallerinin olduğu da bir gerçektir. İşte ıslah kurumu, tarafların usul işlemlerinde düştükleri yanlışları düzeltmeye veya bıraktıkları eksikleri gidermeye yarayan, böylelikle usulün amacı da olan maddi gerçeğe ulaşma hedefine biraz daha yaklaşılmaya olanak sağlayan usuli bir imkandır.²⁸⁵

İslahın konusunu tarafların yaptıkları usuli işlemler teşkil etmektedir.²⁸⁶ Karşı tarafın ya da mahkemenin yaptığı işlemler ıslah yolu ile düzeltilemez.²⁸⁷ Delillerin gösterilmesi de tarafların yaptıkları usuli işlemler olduğundan, ıslah ile sonradan delil gösterilmesi mümkün olmalıdır.²⁸⁸ Yani dilekçeler teatisi aşamasının bitimi ile kural olarak delil gösterilmesi mümkün değilse de tarafların daha sonra ıslah yoluna başvurarak delil göstermesi mümkün hale gelmektedir. Doktrinde genel kabul edilen görüş²⁸⁹ ve Yargıtay²⁹⁰ kararları da ıslah ile sonradan delil gösterilebileceği kabul edilmektedir. Ancak doktrinde ıslah ile delil gösterilemeyeceğini savunan yazarlar da vardır. Erdönmez'e göre²⁹¹ ıslah ile yalnızca iddia ve savunmanın değiştirilmesi veya genişletilmesi yasağının konusunu oluşturan usuli işlemlerin düzeltilmesi mümkün olabilmelidir. Tarafların sonradan delil gösterebilmeleri için ancak Hukuk Muhakemeleri Kanunu m.145 gereği hakimi ikna etmeleri gereklidir. Tarafların ıslah yoluyla sonradan delil gösterebilecekleri kabul edilirse, tek taraflı bir beyanla yeni delil

²⁸⁴ Yılmaz, Ejder, **İslah**, s.43.

²⁸⁵ Yılmaz, Ejder, **İslah**, s.44-45. Diğer tanımlamalar için bkz: Ansay, s.187; Bilge/Önen, s.358; Üstündağ, s.549; Kuru/Arslan/Yılmaz, s.5531; Tutumlu, **Delil**, s.36; Kuru, **İstinafa Göre**, s.429; Alangoya/Yıldırım/Deren Yıldırım, **Esaslar**, s.266; Postacıoğlu, İlhan, **Medeni Usul Hukuku Dersleri**, İstanbul, 1970, s.453.

²⁸⁶ Bilge/Önen, s.358; Üstündağ, s.549.

²⁸⁷ Mahkeme işlemlerinin düzeltilmesi, ancak üst mahkeme kararı ile mümkündür.

²⁸⁸ Yılmaz, Ejder, **İslah**, s.131.

²⁸⁹ Kuru, **İstinafa Göre**, s.438; Ansay, s.192; Bilge/Önen, s.358; Üstündağ, s.554; Yılmaz, Ejder, **İslah**, s.131; Tutumlu, **Delil**, s.36; Kuru/Arslan/Yılmaz, s.539; Alangoya/Yıldırım/Deren Yıldırım, **Esaslar**, s.267.

²⁹⁰ "Şu halde kural olarak; dava açıldıktan sonra sebebinde, konusunda, delillerde ve diğer hususlarda usulüne ilişkin işlemlerin ıslah yoluyla düzeltilmesi mümkün olduğu gibi davanın konusunda da ıslah mümkündür." Yargıtay 1. HD. T:12.11.2018, E:2018/4576, K:2018/14351 (www.karamercanhukuk.com; 18.03.2019)

²⁹¹ Erdönmez, s.43-44.

gösterilmesi mümkün hale gelecektir. Bu sonuç ise Hukuk Muhakemeleri Kanununun sonradan delil gösterilmesini hakimın denetimine tabi tutan sistemine aykırı olacaktır. Bolayır'a göre²⁹² de ıslah ile sonradan delil gösterilmesi mümkün değildir. Zira yazara göre ıslahın konusunu talepler ve vakıalar oluşturmaktadır. Delillerin ise ıslah ile alakası bulunmamaktadır. Islah ile tüm usuli işlemlerin değiştirilmesi mümkün değildir. Islah yoluyla düzeltilebilecek taraf işlemleri yalnızca iddia veya savunmanın değiştirilip genişletilmesi yasağı çerçevesinde ileri sürülmesi mümkün olan işlemlerdir.

Islah, tamamen ıslah veya kısmen ıslah şeklinde yapılabilir. Hukuk Muhakemeleri Kanunu m.180 hükmünde davanın tamamen ıslahı düzenlenmişken 181. maddede kısmen ıslah düzenlenmiştir. Tamamen ıslahta dava dilekçesinin yeniden verilmesi gerekmektedir. Kısmen ıslah ise dava veya cevap dilekçesinin verilmesinden sonraki herhangi bir usul işlemi ile ilgilidir.²⁹³ Kanaatimizce delillerin ıslah ile gösterilebilmesi konusunda tam ve kısmen ıslah durumlarına göre değerlendirme yapmakta fayda vardır. Davanın tamamen ıslahında yeniden dava dilekçesi verilmesi ve tüm iddia ve savunmaların değiştirilmesi söz konusu olabileceğinden değişen iddia ve savunmalara ilişkin delil gösterilmesi de mümkün olabilecektir. Ancak kısmen ıslah durumunda taraflar ancak yeni bir iddiada veya savunmada bulunuyor, yeni bir vakıa getiriyor ise bu yeni vakıaya ilişkin olarak delil göstermesi mümkün olmalıdır. Zira kanun koyucu delillerin gösterilmesi açısından bir sistematik belirlemiştir. Delillerin tahkikat aşamasına geçmeden toplanmasını öngören kanun koyucu, en geç dilekçeler teatisi aşaması sonunda delillerin gösterilmesi gerektiğini düzenlemiştir. Taraflara, kusurundan kaynaklanmayan sebeplerin varlığı halinde (HMK. m.145) tahkikat aşamasında da delil gösterme imkanı verildiği göz önünde bulundurulduğunda, kısmi ıslah ile yeni bir vakıa ortaya koymayan tarafa, ıslah ile sadece delil gösterme imkanı verilmesinin kanun sistematığına aykırı olacağı görüşündeyiz. Zira dilekçeler teatisi aşaması sonuna kadar delillerini göstermeyen tarafın, unutkanlık vs. gibi sebeplerle delil göstermemesi mazeret olarak kabul edilmemektedir. Bu durumda tarafın, unutkanlığının sonucuna katlanması gerekir. Islah ile tarafa tahkikat aşamasında delil gösterme imkanı verilmesi bu açıdan kanaatimizce doğru değildir. Aksi görüşte olan yazarlara göre ise delillerini dilekçesinde gösteren tarafın delil göstermesi için izlemesi gereken yol kısmi ıslah olmalıdır.²⁹⁴ Bu görüşe göre sadece yeni delil gösterme amacıyla davanın

²⁹² Bolayır, s.327.

²⁹³ Kuru, **İstinafa Göre**, s.431-435; Tanrıver, **Usul**, s.733-734; Bilge/Önen, s.365.

²⁹⁴ Bilge/Önen, s.365; Akkaya, **Deliller**, s.109.

bütünüyle ıslah edilmesi lüzumsuz olacaktır. Davanın tamamıyla ıslahı da yeni delil gösterilmesi açısından kısmi ıslah ile aynı sonuca götürecek olsa da tamamen ıslah sadece davacı veya karşı dava açılması durumunda davalı tarafından izlenebilecek bir yöntemdir.²⁹⁵ Bu görüşe göre usul ekonomisi ilkesi açısından da daha masraflı ve uzun olan yolun tercih edilmemesi doğru olacaktır.²⁹⁶

Delillere ilişkin birtakım işlemlerin ıslah ile yapılmamış sayılması mümkün değildir. Tarafların mahkeme önünde ikrarda bulunması halinde ikrar ıslah ile geçersiz kılınamayacağı gibi yine tanık beyanları ve bilirkişi raporları da ikrar ile geçersiz hale getirilemez. Ayrıca yemin yerine getirilmişse ıslahla geçersiz kılınamaz. Şayet yemin henüz yerine getirilmemişse ancak karşı taraf, yerine getireceğini ıslahtan önce bildirmişse, yemin teklifi, reddi veya iadesi ıslah ile geçersiz kılınamaz. Ancak ıslahtan sonra yapılacak olan tahkikat sonucunda ortaya çıkan durumda ikrar, keşif tutanakları, bilirkişi raporları veya tanık ifadelerinin artık göz önüne alınması gereksiz hale geliyorsa, bunların dikkate alınmasına gerek yoktur. Yani bunlar da yapılmamış sayılır.²⁹⁷

Burada özellikle yemin delilinin üzerinde durulmasında fayda görülmektedir. Yeminin yerine getirilmesi bir usul işlemi olduğu gibi, tarafın yemin teklif etmesi, karşı tarafın yemini edaya hazır olduğunu bildirmesi veya kaçınması da usuli işlemlerdir. Yeminin ıslaha konu olup olmaması açısından şu ayrıma gidilebilir. Hukuk Muhakemeleri Kanunu m.227/2 hükmüne göre yemin teklif olunan kişi, yemin edeceğini bildirdikten sonra yemin teklif eden bu teklifinden vazgeçemez. O halde teklif kabul edilinceye dek yemin teklif edenin bu teklifini geri alma imkanı bulunmaktadır. Bu nedenle de ıslah yoluna gitmesine gerek yoktur. Ancak karşı tarafın yemini edaya hazır olduğunu bildirmesinden sonra yemin teklifi geri alınamaz. Burada da ıslah ile yemin teklifinin geri alınıp alınamayacağı sorusu ortaya çıkar. İşte burada Hukuk Muhakemeleri Kanunu m.227/2 hükmü ıslah yolunu kapatır niteliktedir.²⁹⁸

Bir diğer husus da ıslah ile ikinci bir tanık listesi verilemeyeceğidir. Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 240/2 hükmü, tanık listesinde gösterilmeyen kişilerin tanık olarak dinlenemeyeceğini ve ikinci bir liste verilemeyeceğini belirtmektedir. Doktrinde²⁹⁹ genel kabul edilen görüş ve Yargıtay³⁰⁰ uygulamasında da ıslahla dahi olsa

²⁹⁵ Kuru/Arslan/Yılmaz, s.533; Yılmaz, Ejder, **Islah**, s.39; Akkaya, **Deliller**, s.109; Bilge/Önen, s.362

²⁹⁶ Akkaya, **Deliller**, s.109.

²⁹⁷ Kuru/Arslan/Yılmaz, s.537; Ansay, s.195.

²⁹⁸ Yılmaz, Ejder, **Islah**, s.131-132; Bilge/Önen, s.366; Ansay, s.194; Kuru/Arslan/Yılmaz, s.537

²⁹⁹ Ansay, s.192; Bilge/Önen, s.532; Kuru/Arslan/Yılmaz, s.539.

ikinci tanık listesi verilemeyeceği, bu hususun kamu düzeninde olduğu vurgulanmaktadır. Ancak doktrinde bunun tersini savunan yazarlar³⁰¹ da bulunmaktadır. Bu görüşe göre ıslah ile ikinci tanık listesi verilebilir. Islah ile diğer delillerin değiştirilmesi kabul edildiğine göre, örneğin senet deliline dayanmaktan vazgeçerek tanık deliline dahi dayanılabildiğine göre, yeni bir tanık listesinin verilmesi de kabul edilebilir. Böylelikle tanık listesi verilirken yapılan unutulma, hata gibi durumların önüne geçilmiş olur. Bu da yargılamanın amacını gerçekleştirmeye hizmet eder.

Yeni delil gösterilmesi için ıslah yoluna başvurulabilir ise de her zaman ıslah yoluna başvurmaya gerek kalmayabilir. Tarafların ıslah yoluna başvurmadan delil gösterme imkanları varsa bu yolu kullanmaları daha doğru olacaktır. Örneğin Hukuk Muhakemeleri Kanunu m.145’de belirtilen koşulların gerçekleşmesi halinde tarafın ıslaha başvurmaya gerek kalmayacaktır. Olağan yoldan delil gösterilmesi mümkün ise ıslaha başvurulması doğru kabul edilmemektedir. Daha basit, ucuz ve faydalı bir yol varken zor olanın tercih edilmesi usul ekonomisine de aykırı olacaktır.³⁰²

2.1.3. Feri Müdahilin Delil Göstermesi

Bir davada verilecek olan hüküm yalnızca o davanın tarafları açısından kesin hüküm teşkil eder, üçüncü kişiler açısından kesin hüküm teşkil etmez. Ancak bazı durumlarda bir dava sonucunda verilecek olan hüküm, üçüncü kişinin hukuki durumunu dolaylı olarak etkileyebilir. Bu durumda üçüncü kişinin o davaya katılmasında hukuki yararının var olduğu kabul edilir.³⁰³ İşte fer’i müdahil, yanında davaya katıldığı kişiye yardım ederek onun davayı kazanmasına yardım eden, ancak o davanın tarafı olmayan üçüncü kişidir.³⁰⁴ Asıl tarafın davayı kazanması, fer’i müdahile dava açılmasını veya fer’i müdahilin asıl tarafa dava açmasını önler.³⁰⁵ İşte bu açıdan fer’i müdahilin davadaki tutumu ve yapabileceği usuli işlemler önem arz etmektedir.

³⁰⁰ “Islah ile vakıalar, dava konusu ve talep sonucu değiştirilebilir. Islah yoluyla ikinci tanık listesi verilemez.” Yargıtay 9. HD. T:16.03.2015, E:2015/5517, K:2015/10485 (www.yargitay.gov.tr; E.T.15.02.2019)

³⁰¹ Yılmaz, Ejder, **Islah**, s.401; Tutumlu, **Delil**, s.36-37.

³⁰² Ansay, s.192; Akkaya, **Deliller**, s.110.

³⁰³ Kuru, **İstinafa Göre**, s.373.

³⁰⁴ Pekcanitez, Hakan, **Medeni Usul Hukukunda Fer’i Müdahale**, Ankara, 1992, s.1. (Fer’i Müdahale) Benzer tanımlamalar için bkz: Üstündağ, s.375; Alangoya/Yıldırım/Deren Yıldırım, **Esaslar**, s.151; Budak, Ali Cem, **Medeni Usul Hukukunda Üçüncü Kişilerin Haklarının Korunması**, İstanbul, 2000, s.48-49; Umar, **Şerh**, s.243; Yılmaz, Ejder, **Şerh**, s.620; Tutumlu, Mehmet Akif “**6100 Sayılı HMK’da Fer’i Müdahilin Statüsü, Konumu ve Davaya Katılmasının Koşulları**” Terazi Hukuk Dergisi, C.7, S.65, Y.2012, s.100. (Fer’i Müdahil)

³⁰⁵ Pekcanitez, Hakan, **Fer’i Müdahilin Etkisi**, Makaleler Cilt II, İstanbul, 2016 (Müdahilin Etkisi), s.69.

Müdahale talebi kabul edilen üçüncü kişi, taraf veya taraf temsilcisi olmaz. Müdahil, sadece yanında yer aldığı tarafın yardımcısıdır. Üçüncü kişi durumundaki fer'i müdahil, davada taraf olmamasına rağmen tarafın davayı kazanması için ona yardımcı olması mümkündür. Örneğin müdahil, elindeki delilleri verebilir veya ona yol gösterebilir.³⁰⁶ Yani müdahil, lehine katıldığı tarafla birlikte hareket eder.³⁰⁷ Ancak fer'i müdahilin yapabileceği işlemler sınırsız değildir.³⁰⁸ Müdahale talebi kabul edilen müdahil, davayı katıldığı aşamadan itibaren takip edebilir. Bu aşamadan önce yapılmış olan usuli işlemlerin tekrarlanmasını isteyemez, onları tartışamaz veya itiraz edemez.³⁰⁹

Fer'i müdahilin tarafın yardımcısı olarak üzerine düşen vazifeyi tam olarak yerine getirebilmesi için mahkemenin, katıldığı noktandan itibaren müdahale taraflara bildirilen işlemlerin tamamını tebliğ etmesi gerekir.³¹⁰ Bu husus hukuki dinlenilme hakkının bir gereğidir. Zira yargılamada yer alanlar, durumlarıyla bağlantılı olarak hukuki dinlenilme hakkına da sahiptirler.³¹¹ Fer'i müdahilin hukuki dinlenilme hakkı, özellikle açıklama ve ispat hakkı taraflar kadar geniş değildir. Ancak fer'i müdahilin mahkeme ve taraf işlemlerinden bilgi sahibi olma hakkı tarafların haklarına yakındır.³¹²

Fer'i müdahilin taraf yardımcısı olması, Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun fer'i müdahaleye ilişkin hükümlerinde de kendisini göstermektedir. Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 68 fıkra 1 hükmü uyarınca fer'i müdahil, yanında katıldığı tarafın yararına olan iddia ve savunma vasıtalarını ileri sürebilir. O halde, fer'i müdahilin delil faaliyetinde bulunabilmesi önce asıl tarafın yararı, daha sonra yargılamadaki konumuyla çevrelenmiştir. Buna göre fer'i müdahil, asıl tarafın iddialarının aksine delil gösteremez. Fer'i müdahilin, asıl tarafın aleyhine olarak yaptığı usuli işlemler geçersizdir. Bu işlemlerin geçersizliği için asıl tarafın ayrıca itiraz etmesine dahi gerek yoktur.³¹³

³⁰⁶ Pekcanitez, **Fer'i Müdahale**, s.1.

³⁰⁷ Alangoya/Yıldırım/Deren Yıldırım, **Esaslar**, s.156; Kuru, **İstinafa Göre**, s.375; Üstündağ, s.375; Tutumlu, **Fer'i Müdahil**, s.100. Yılmaz'ın; eski HUMK m.57 hükmünde "müdahilin katıldığı tarafla birlikte hareket edeceği" şeklindeki madde metni ifadesinin HMK m.68/1 hükmünde "onun işlem ve açıklamalarına aykırı olmayan her türlü usul işlemlerini yapabilir" ifadesi ile değiştirilmesi sebebiyle ciddi farklılık meydana geldiği, eski hüküm sebebiyle fer'i müdahilin asilden bağımsız olarak hiçbir usuli işlem yapamayacağı, yeni hükümle birlikte fer'i müdahilin bağımsız işlemler yapabileceği yönündeki görüşü için bkz: Yılmaz, Ejder, **Şerh**, s.627.

³⁰⁸ Budak, s.49; Pekcanitez, **Fer'i Müdahale**, s.151.

³⁰⁹ Pekcanitez, **Fer'i Müdahale**, s.150; Kuru, **İstinafa Göre**, s.373; Alangoya/Yıldırım/Deren Yıldırım, **Esaslar**, s.156; Üstündağ, s.378; Budak, s.49; Yılmaz, Ejder, **Şerh**, s.626-627.

³¹⁰ Yılmaz, Ejder, **Şerh**, s.628; Kuru, **İstinafa Göre**, s.375.

³¹¹ Toraman, Barış "Medeni Usul Hukukunda İspat Hakkına Dair Bazı Tespit Ve Değerlendirmeler" DEÜHFD, C.16, Özel Sayı, Y.2014, s.1494; Yılmaz, Ejder, **Şerh**, s.628.

³¹² Yılmaz, Ejder, **Şerh**, s.628.

³¹³ Pekcanitez, **Fer'i Müdahale**, s.149-151; Toraman, s.1494.

Burada kanunun lafzına baktığımızda müdahile, yanında katıldığı tarafın yararına olmak kaydı ile iddia veya savunma vasıtalarını ileri sürebilme olanağı verildiğini, yine tarafa aykırı düşmemek şartıyla usul işlemi yapabilme imkanı sağlandığını görebiliyoruz. Kanaatimizce de delil gösterilmesi işlemi iddia veya savunma vasıtası olarak bir usuli işlem olduğuna göre fer'i müdahilin yanında katıldığı taraf lehine olmak şartı ile delil gösterebilmesi de mümkün kabul edilmelidir.

Tarafın işlemlerine aykırı düşmemek şartıyla fer'i müdahil, delil göstermek de dahil tüm usuli işlemleri gerçekleştirebilir. Ancak fer'i müdahil asıl taraftan bağımsız olmadığından bu usuli işlemlerin geçerli kabul edilebilmesi için asıl tarafın bu işlemlere itiraz etmemesi gerekir. Fer'i müdahil, tarafın lehine olan usuli işlemleri asıl tarafın hazır olduğu duruşmada yaparsa, asıl tarafın itirazı varsa itirazını derhal yapması gerekir. Şayet fer'i müdahil usuli işlemleri duruşmada değil de daha sonra yazılı olarak yapmışsa asıl tarafın itirazlarını en geç bir sonraki duruşmada yapması gerekir. Asıl taraf itirazlarını açıkça yapmalıdır. Aksi takdirde fer'i müdahilin işlemlerini kabul etmiş sayılır.³¹⁴

Fer'i müdahilin delil göstermesi kabul edilebilir ancak her delile ilişkin işlem yapması her koşulda kabul edilemez. Fer'i müdahil, lehine katıldığı tarafça yetkili kılınmadığı müddetçe dava konusu üzerinde tasarrufta bulunamaz. Yani davayı kabul edemez, davadan feragat edemez, sulh olamaz, dava konusunu üçüncü bir kişiye devredemez.³¹⁵ Fer'i müdahil yalnız başına karşı tarafa yemin teklif edemez, fer'i müdahile yemin teklif edilemez.³¹⁶ Fer'i müdahilin karşı tarafa yemin teklifi ve karşı tarafın da bu teklifi kabul etmesiyle birlikte davanın karşı taraf lehine sonuçlanma ihtimali mevcut olduğundan yemin teklifi, kabulü ve edası da davada tasarruf sonucunu doğuracak taraf usuli işlemi olarak kabul edilecektir. Bu gerekçeyle de fer'i müdahilin yemine ilişkin bu işlemleri yapması olanaklı değildir.³¹⁷ Ayrıca fer'i müdahil ıslah yoluna başvuramaz³¹⁸, yapmış olduğu ikrar, lehine katıldığı tarafı bağlamaz³¹⁹. Asıl tarafça gösterilen tanıkların dinlenmesinden vazgeçemez. Bilirkişinin raporu, asıl tarafın lehine ise fer'i müdahil bu rapora itiraz edemez. Tarafların seçtiği bilirkişiyi

³¹⁴ Pekcanitez, **Fer'i Müdahale**, s.151.

³¹⁵ Pekcanitez, **Fer'i Müdahale**, s.151; Üstündağ, s.379; Budak, s.49; Alangoya/Yıldırım/Deren Yıldırım, **Esaslar**, s.156; Umar, **Şerh**, s.250; Kuru, **İstinafa Göre**, s.376.

³¹⁶ Kuru, **İstinafa Göre**, s.376; Umar, **Şerh**, s.250.

³¹⁷ Umar, **Şerh**, s.250

³¹⁸ Alangoya/Yıldırım/Deren Yıldırım, **Esaslar**, s.156; Kuru, **İstinafa Göre**, s.373.

³¹⁹ Kuru, **İstinafa Göre**, s.373.

reddedemez.³²⁰ Yılmaz'a göre³²¹ davalı yanında yer alan fer'i müdahilin, davalı taraf zamanaşımı def'inde bulunmasa dahi davalı tarafın lehine olması sebebiyle zamanaşımı def'inde bulunma imkanı olmalıdır. Yazara göre bu durum savunmanın genişletilmesi anlamına gelse de karşı tarafın savunmanın genişletilmesi itirazında bulunmaması ihtimalinde fer'i müdahilin ileri sürdüğü zamanaşımı def'i dikkate alınmalıdır.

Son olarak şu hususu da ifade etmek gerekir ki fer'i müdahilin yapabileceği usuli işlemler, asıl tarafa bağlıdır. Asıl tarafın yapamayacağı usuli işlemleri fer'i müdahil de yapamaz. Buna aykırı işlemler geçersiz olup, itiraz edilmesine dahi gerek olmamaktadır.³²²

2.2. Kanun Yolu Aşamasında Delillerin Gösterilmesi

2.2.1. Kanun Yolu Kavramı

Mahkemelerin, önlerine gelen davalarda kanuna ve usule, daha geniş anlamda ise adalete uygun olarak karar vermeleri gerekir. Bu husus yargılamanın amacı ile de örtüşmektedir.³²³ Ancak mahkemeleri oluşturan hakimler de insandır ve onların da hata yapma olasılıkları bulunmaktadır. Davanın tarafları hakim hata yaptığını düşünüyorlar ise kendilerine hukuki bir imkan tanınmaktadır. Bu da bir üst mahkemeye başvurarak kararın tekrar incelenmesi ve hukuka uygunluğunun denetlenmesini sağlayan kanun yolu imkanıdır.³²⁴ Başka bir anlatımla kanun yolu, davanın taraflarına tanınan bir hukuki yoldur ki, bununla yanlış olduğu iddia edilen kararların tekrar incelenmesi ve değiştirilmesi sağlanmaktadır.³²⁵

Taraflara, kanuna ve usule aykırı gördükleri kararlara karşı kanun yoluna başvuru imkanı verilmiş ise de bu imkan sınırsız değildir. Hükümün kesinleşmesi açısından kural olarak en fazla iki kanun yolu kabul edilmiştir. Hüküm bu kanun yollarından geçtikten sonra veya kanun yollarına başvuru için verilen sürede kanun yoluna başvurulmaması halinde kesinleşecektir. Artık o karar aleyhinde normal bir kanun yoluna başvurulamayacaktır.³²⁶ Bunun sebebi de verilen kararın bir aşamada

³²⁰ Toraman, s.1494; Pekcanitez, **Fer'i Müdahale**, s.149.

³²¹ Yılmaz, Ejder, **Şerh**, s.627.

³²² Toraman, s.1494; Pekcanitez, **Fer'i Müdahale**, s.152.

³²³ Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz, s.580.

³²⁴ Akkaya, Tolga, **Medeni Usul Hukukunda İstinaf**, Ankara, 2009, s.25-27 (İstinaf); Üstündağ, s.816; Pekcanitez/Atalay/Özekes, s.590; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz, s.580; Kuru, **İstinafa Göre**, s.478.

³²⁵ Kuru, **İstinafa Göre**, s.478; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz, s.580.

³²⁶ Kuru, **İstinafa Göre**, s.478; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz, s.580.

kesinleşmesinin sağlanmasıdır. Böylece uyumsuzluk bir aşamada son bulacaktır. Aksi halde sürekli sürüncemede kalan, bir türlü sona ermeyen yargılamalar olacaktır ki bu da toplumda huzursuzluğa, adalet olan güvenin sarsılmasına sebep olacaktır.³²⁷

Kanun yolu, ülkede hukuki birliğin sağlanması açısından önem arz etmektedir. Bu sayede farklı ilk derece mahkemelerinde verilmiş olan kararlar incelenerek içtihat birliği sağlanmış olmaktadır. Bu da sadece tarafların menfaatini değil, ülkedeki yargının da menfaatini korumaktadır. Hukuk kurallarının uygulanmasında birliğin sağlanmasıyla yeknesaklık oluşmakta, bu da dolayısıyla yargıya olan güvenin artmasını sağlamaktadır. Son durumda da kişilerin kanun karşısında eşitliğinin sağlanması ülke hukukunun menfaatini temin etmektedir.³²⁸

Nihai kararın kesinleşmesini engelleyen kanun yollarına olağan kanun yolu denilmektedir. Olağan kanun yoluna başvurulması halinde, hakkında kanun yoluna başvuru olan nihai karar bu yoldan geçmeden kesinleşmiş sayılmaz. Olağan kanun yolu, kesinleşmemiş kararlar için başvurulabilecek bir imkandır.³²⁹ Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nda olağan kanun yolları istinaf (Hukuk Muhakemeleri Kanunu m.341-360) ve temyiz (Hukuk Muhakemeleri Kanunu m.361-373) dir.

Kesinleşmiş hükümlere karşı başvurulabilen kanun yoluna ise olağanüstü kanun yolu denilmektedir. Bu durumda hüküm ya olağan kanun yollarında geçerek kesinleşmekte veya süresi içerisinde kanun yoluna başvurulmayarak kesinleşmektedir. Bu durumda kural olarak aynı konuda, aynı sebebe dayanarak ve tarafları aynı olan bir dava açılmaz. Açılır ise kesin hüküm sebebiyle reddi gerekir. İşte böyle bir durumda ağır usul hataları yapılarak verilmiş olan kararların kaldırılması veya değiştirilmesini sağlamak için olağanüstü kanun yolu kabul edilmiştir. Bu da Hukuk Muhakemeleri Kanunu m.374 vd. hükümlerinde düzenlenmiş olan yargılamanın iadesidir.³³⁰

Kıta Avrupası hukuk sisteminde kabul edilen dar anlamda kanun yolunda³³¹, kanun yolunun iki karakteristik özelliği bulunmaktadır. Bunlar erteleyici etki ile aktarıcı etkidir.³³² Erteleyici etki, nihai karara karşı kanun yoluna başvurulması halinde hükmün şekli anlamda kesinleşmesinin önlenmesidir³³³. Süresi içerisinde kanun yoluna

³²⁷ Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz, s.580.

³²⁸ Pekcanitez/Atalay/Özekes,s.590; Akkaya, **İstinaf**, s.27.

³²⁹ Kuru, **İstinafa Göre**, s.478; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz, s.581.

³³⁰ Kuru, **İstinafa Göre**, s.479; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz, s.581-582. Anayasa Mahkemesine bireysel başvurunun olağanüstü kanun yolu olduğu yönündeki görüş için bkz: Kuru, **İstinafa Göre**, s.479
³³¹ Dar anlamda kanun yolu ile geniş anlamda kanun yoluna ilişkin açıklamalar için bkz: Akkaya, **İstinaf**, s.56-57.

³³² Akkaya, **İstinaf**, s.57; Pekcanitez/Atalay/Özekes,s.592; Üstündağ, s.816.

³³³ Pekcanitez/Atalay/Özekes,s.592; Akkaya, **İstinaf**, s.57.

başvurulmazsa, bu karar şekli anlamda kesinleşir. Bunun neticesi olarak da artık olağan kanun yoluna başvurulamaz. Kanun yoluna başvurma, kararın şekli anlamda kesinleşmesini engellemektedir. Ancak şekli anlamda kesin hükmün engellenmesi ile hükmün icrasını birbirine karıştırmamak gerekir. Hukukumuzda kural olarak kabul edilen, kanun yoluna başvurunun hükmün icrasını ertelememesidir.³³⁴ Aktarıcı etki ise kanun yolu incelemesinin bir üst mahkeme tarafından yapılmasıdır.³³⁵ Medeni usul hukukunda asıl olan kanun yolunda aktarıcı etkinin var olmasıdır. Bu sayede ilk derece mahkemesi kararı başka bir mahkeme hakim veya hakimlerince incelenebilmektedir.³³⁶ Bu hakimler daha bilgili ve tecrübelidir. Buna karşın dosyanın üst mahkemeye gönderilmesi, o mahkemenin dosyayı anlamak için ve karar vermek için daha fazla zamana ihtiyacı olması, daha fazla masraf ve zaman kaybı gibi dezavantajlar doğurması gibi olumsuz sonuçları da vardır.³³⁷

2.2.2. İstinaf Aşamasında Delillerin Gösterilmesi

2.2.2.1. Genel Olarak

İstinaf, kelime olarak “yeniden başlama, yeniden ele alma” anlamına gelmektedir.³³⁸ İlk derece mahkemesince verilen kararların olaya ve hukuka uygunluğunu denetleme fonksiyonu bazı ülkelerde iki dereceli, bazı ülkelerde ise üç dereceli üst mahkemelere verilmiştir. Ülkemizde istinaf incelemesini yapan Bölge Adliye Mahkemelerinin kurulmasından önce iki dereceli yargılama sistemi varken Yargıtay, ilk derece mahkemesi kararlarının hem hukuka hem de olaya uygunluğunun denetimini yapmaktaydı. Oysa bugün hemen hemen bütün ülkelerde Yargıtay’ın karşılığı olarak görev yapan mahkemeler, içtihat mahkemesi olarak görev yapmaktadır. İlk derece mahkemelerince verilen kararların olaylara, kanuna ve usule uygunluğunu denetleme görevi ise istinaf mahkemelerine bırakılmaktadır.³³⁹ Ülkemizde de istinaf mahkemelerinin göreve başlamasıyla Yargıtay, içtihat mahkemesi fonksiyonuna

³³⁴ Alangoya/Yıldırım/Deren Yıldırım, **Esaslar**, s.445; Akkaya, **İstinaf**, s.57-58; Kuru, **İstinafa Göre**, s.478; Pekcanitez/Atalay/Özekes, s.592.

³³⁵ Alangoya/Yıldırım/Deren Yıldırım, **Esaslar**, s.446; Pekcanitez/Atalay/Özekes, s.592; Akkaya, **İstinaf**, s.61.

³³⁶ Pekcanitez/Atalay/Özekes, s.592.

³³⁷ Akkaya, **İstinaf**, s.61.

³³⁸ Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz, s.586; Pekcanitez/Atalay/Özekes, s.598.

³³⁹ Pekcanitez/Atalay/Özekes, s.598-599.

bürünmelidir. İlk derece mahkemesi kararlarının olaya, kanuna ve usule uygunluğu denetimi ise istinaf mahkemelerince yapılacaktır.³⁴⁰

İstinafın, dar istinaf ve geniş istinaf olmak üzere iki ayrı çeşidi bulunmaktadır.³⁴¹ Geniş anlamda istinaf sisteminde ikinci derece yargılama tamamıyla yeni bir usul kesitidir.³⁴² Burada istinaf mahkemesi, ilk derece mahkemesi önünde meydana gelmiş yargılamadan bağımsız olarak ortaya çıkan değişikliklerle ve herhangi bir sınırlamaya tabi olmaksızın yeni delilleri ve durumları da göz önüne alarak, yeniden bir karar vermektedir.³⁴³ Bunun sonucunda da taraflara, ilk derece mahkemesi önünde toplanan delilleri ve dava malzemelerini tamamlama imkanı verilmektedir.³⁴⁴ İstinaf, böylelikle sadece mahkeme hatalarının değil, taraf hatalarının da düzeltilmesine hizmet etmektedir. Böylelikle uyuşmazlık yenilenmekte, güncel delillere göre yeniden bir karar verilmektedir.³⁴⁵

Dar anlamda istinaf sisteminde ise ilk derece mahkemesince verilen kararın ondan daha nitelikli bir mahkeme tarafından kontrolü söz konusudur.³⁴⁶ Burada istinaf mahkemesi, ilk derece mahkemesinin tespitleri ile bağlı tutulmakta ve kararı, ilk derece mahkemesince toplanan delillere dayanmaktadır. Dar anlamda istinafta yargılama baştan sona tekrarlanmaz ve maddi vakıalar yalnızca gereken hallerde yeniden incelenerek karar verilir. Dar istinafın öncelikli amacı ve işlevi ilk derece mahkemesinin verdiği kararı inceleyerek denetlemek ve hatalarını düzeltmektir. Bu sebeple istinaf mahkemesi kural olarak ilk derece mahkemesindeki dava malzemeleri ile bağlıdır. Bir başka ifade ile dar istinaf sisteminde dava malzemesinin toplanması işlemi tekrarlanmaz.³⁴⁷

Türk hukuk sisteminde dar anlamda istinaf kabul edilmiştir. Hukuk Muhakemeleri Kanununda kanun koyucu birtakım işlemlerin istinaf aşamasında yapılmasını yasaklamıştır. Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 357/1 hükmüne göre

³⁴⁰ Pekcanitez/Atalay/Özekes, s.599; Yılmaz, Ejder, **İstinaf**, Ankara, 2005, s.21 (İstinaf)

³⁴¹ Alangoya/Yıldırım/Deren Yıldırım, **Esaslar**, s.508; Akkaya, **İstinaf**, s.96; Yılmaz, Ejder, **İstinaf**, s.21; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz, s.586. Dar ve geniş istinaf kavramları yerine tam ve sınırlı istinaf kavramları da kullanılmaktadır. Bkz: Alangoya/Yıldırım/Deren Yıldırım, **Esaslar**, s.508; Akkaya, **İstinaf**, s.96

³⁴² Akkaya, **İstinaf**, s.97; Alangoya/Yıldırım/Deren Yıldırım, **Esaslar**, s.508.

³⁴³ Yılmaz, Ejder, **İstinaf**, s.21; Akkaya, **İstinaf**, s.97; Alangoya/Yıldırım/Deren Yıldırım, **Esaslar**, s.508; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz, s.586.

³⁴⁴ Alangoya/Yıldırım/Deren Yıldırım, **Esaslar**, s.508.

³⁴⁵ Akkaya, **İstinaf**, s.97.

³⁴⁶ Alangoya/Yıldırım/Deren Yıldırım, **Esaslar**, s.509; Akkaya, **İstinaf**, s.100.

³⁴⁷ Yılmaz, Ejder, **İstinaf**, s.22; Akkaya, **İstinaf**, s.100; Alangoya/Yıldırım/Deren Yıldırım, **Esaslar**, s.509; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz, s.586.

istinaf mahkemesi hukuk dairelerinde talep sonucu değiştirilemez ve genişletilemez, yeni delile dayanılmaz, yeni bir vakıa ileri sürülemez, karşı dava açılmaz, davaya müdahale talebinde bulunulamaz, iddia ve savunma ıslah edilemez, davaların birleştirilmesi istenemez. Burada çalışmamızın konusunu ilgilendiren kısım, istinaf aşamasında hangi delillerin incelenip hangilerinin incelenemeyeceğidir.

2.2.2.2. İstinaf Aşamasında Delil Gösterilme Yasağının İstisnaları

Yukarıdaki açıklamalarımızda ölkemiz hukuk sisteminde dar istinaf modelinin benimsendiğini ve Hukuk Muhakemeleri Kanunu m.357/1 hükmünde yeni delil gösterilmesinin yasaklandığını belirtmiştik. Ancak bu yasaklama mutlak bir yasaklama olarak kabul edilmemiştir. Zira hem Hukuk Muhakemeleri Kanunu m.357/1 hükmündeki yeni delillere dayanılmaz ifadesinden önceki cümlede gelen “*bölge adliye mahkemesince resen göz önünde tutulacaklar dışında*” ifadesi hem de Hukuk Muhakemeleri Kanunu m.357/3 hükmündeki iki istisna, delil gösterme yasağının mutlak olmadığını göstermektedir.

2.2.2.2.1. İstinaf Mahkemesince Re’sen Göz Önünde Bulundurulacak Deliller

İstinaf aşamasında yeni delil gösterilmesi bakımından değinilebilecek ilk husus mahkemenin re’sen dikkate alabileceği delillerdir. Doktrinde, Hukuk Muhakemeleri Kanunu m.357/1 hükmündeki yeni delillere dayanılmaz ifadesinden önceki cümlede gelen “*bölge adliye mahkemesince resen göz önünde tutulacaklar dışında*” ifadesinin delilleri kapsayıp kapsamadığı hususunda açıklık olmadığı ifade edilmektedir. Söz konusu ifade, iddia ve savunmalara ilişkin açıklamadan önce gelmekte, devamında ise yeni delil gösterilemeyeceği belirtilmektedir. Doktrinde³⁴⁸ genel olarak kabul edilen ve bizim de katıldığımız görüşe göre söz konusu ifade delilleri de kapsamaktadır. Bu durumda Hukuk Muhakemeleri Kanunu m.357/1 hükmüne göre istinaf incelemesi sırasında yargılamaya getirilemeyecek olan deliller, hakim tarafından re’sen başvurulamayacak deliller olup mutlaka taraflarca getirilmesi gereken delillerdir. Hakim tarafından resen başvurulabilen deliller ise yeni delil gösterme yasağının dışında kalacağından yargılamaya getirilebilecektir.³⁴⁹ Ayrıca aksi görüş kabul edilse dahi Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 360 hükmünde ifade bulan, aksine hüküm

³⁴⁸ Bolayır, s.294; Akkaya, **İstinaf**, s.292; Tutumlu, Mehmet Akif, **Medeni Usul Hukuku Sorunları**, Ankara, 2009, s.33-34.(Sorunlar)

³⁴⁹ Bolayır, s.294

bulunmayan durumlarda ilk derece mahkemesinde uygulanan yargılama usulünün istinaf aşamasında da uygulanacağı ifadesi sebebiyle, bölge adliye mahkemesinin bazı delillere re'sen başvurabilmesi mümkün olmalıdır.³⁵⁰ İlgili maddeyi Hukuk Muhakemeleri Kanunu m.357/1 hükmüyle birlikte değerlendirdiğimizde, hakim ilk derece mahkemesinde re'sen keşif ve bilirkişi incelemesi yapabildiğine göre istinaf aşamasında da bu delillere re'sen başvurabilmelidir.³⁵¹

Burada önemle vurgulanmalıdır ki, istinaf mahkemesinin yukarıda sayılan delillere re'sen başvurabilmesi için, bunların ilgili olduğu vakıa tespitlerinin doğru olmadığı veya eksik olduğu yönünde istinaf sebeplerinin ileri sürülmüş olması ve istinaf mahkemesince bu durumun kabul edilmiş olması gerekir. İlk derece mahkemesindeki vakıa tespitlerine istinaf aşamasında karşı çıkılmamış ise mahkemenin bu delillere re'sen başvurması da mümkün olamayacaktır.³⁵²

2.2.2.2.2. İncelenmeden Reddedilen Deliller

Hukuk Muhakemeleri Kanunu m.357/3 hükmü ifadesine göre ilk derece yargılaması aşamasında usulüne uygun olarak gösterildiği halde incelenmeden reddedilen deliller, istinaf aşamasında incelenebilir. Doktrinde³⁵³, aslında burada yeni delil gösterilmesi durumu olmadığı savunulmaktadır. Bu deliller daha önce mahkemeye sunulmuş olduklarından, aslında mahkeme tarafından bilinmektedirler. Bu sebeple istisna hükmü olmasaydı dahi, bu delillerin incelenmesine izin vermek gerekecekti.³⁵⁴

Burada üzerinde durulması gereken, hangi durumda incelenmeden reddedilen bir delilin varlığının ve dolayısıyla Hukuk Muhakemeleri Kanunu m.357/3 hükmünün uygulama alanı bulacağı hususudur. Zira Hukuk Muhakemeleri Kanunu m.353/1-a-6 hükmüne göre, mahkemece tarafların gösterdikleri delillerin hiçbirisi toplanmadan veya gösterilen deliller hiç değerlendirilmeden karar verilmiş ise, bölge adliye mahkemesi esası incelemekten davanın yeniden görülmesi için dosyayı, karar veren ilk derece

³⁵⁰ Akkaya, **İstinaf**, s.292; Bolayır, s.294-295; Bilgiç, s.112. Örneğin ilk derece yargılamasında talep edilmediği veya re'sen karar verilmediği için bilirkişiden rapor alınmamışsa, istinaf mahkemesi re'sen bilirkişiden rapor alınmasına karar verebilir. İlk derece yargılamasında veya istinafta talep edilmemiş olsa dahi, istinaf mahkemesi keşif kararı verebilir. İstinaf mahkemesi koşullar oluşmuşsa re'sen taraflardan birinin isticabına karar verebilir. (Akkaya, **İstinaf**, s.292)

³⁵¹ Bolayır, s.295

³⁵² Akkaya, **İstinaf**, s.293; Bolayır, s.294.

³⁵³ **Hukuk Muhakemesinde İstinaf El Kitabı**, Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı, Ankara, 2016, s.62; Akkaya, **İstinaf**, s.291; Bolayır, s.289.

³⁵⁴ Akkaya, **İstinaf**, s.291; Bolayır, s.289-290.

mahkemesine gönderecektir. Bu sebeple bu konuda doktrindeki görüşlere ve Yargıtay kararlarına bakmakta fayda vardır.

Taşpolat Tuğsavul'a göre³⁵⁵ ilk derece mahkemesinin delilleri incelememesi ve değerlendirmemesi durumunda kural olarak istinaf mahkemesi duruşma yapmalı ve ilk derece mahkemesi kararını değerlendirmelidir. Ancak burada anlatılmak istenen, ilk derece mahkemesinin “hiçbir” delil toplamaması veya delilleri toplamasına rağmen bu delilleri “hiç” değerlendirmemesidir. İlk derece mahkemesi yetersiz de olsa delilleri toplamış veya delilleri yüzeysel de olsa değerlendirmiş ise istinaf mahkemesi dosyanın ilk derece mahkemesine gönderilmesine karar vermemelidir. Burada “hiç” ifadesinden anlaşıldığı kadarıyla kanun koyucu, ilk derece mahkemesinin yapmadığı işi istinafa mahkemesine yaptıрма, ilk derece mahkemesinin ihmali göz ardı etme düşüncesinde değildir. Bu durumda ilk derece mahkemesi, yapması gerekeni hiç yapmamış olduğundan istinaf mahkemesinin bu durumda dosyayı ilk derece mahkemesine göndermesi gerekir. Ancak ilk derece mahkemesinde deliller, yüzeysel dahi olsa incelenmişse artık istinaf mahkemesinin dosyayı iade etmemesi gerekir.

Akkaya³⁵⁶ da aynı doğrultuda deliller son derece yetersiz biçimde de olsa toplanmış ve değerlendirilmişse, dosyanın ilk derece mahkemesine gönderilmemesi gerektiği düşüncesindedir. Bu durumda artık istinaf mahkemesi eksiklikleri tamamlayarak dosya esası hakkında karar vermelidir. Yazara göre, eksik de olsa ilk derecede deliller toplanmış ve incelenmişse dosyanın ilk derece mahkemesine iade edilmesi istinafin amacıyla bağdaşmayacak, yargılamanın uzamasına ve masrafların artmasına sebep olacaktır.

Tutumlu'ya göre³⁵⁷ taraflarca gösterilen deliller hiç toplanmadan veya hiç değerlendirilmeden karar verilmiş olması durumunda tarafların istinaf aşamasında hiç delil göstermesine gerek yoktur. Çünkü bu durumda, istinaf mahkemesince kararın kaldırılmasına ve davanın yeniden görülmesi için dosyanın kararı veren ilk derece mahkemesine gönderilmesine karar verilmesi gerekmektedir.

Bolayır'a göre³⁵⁸ ise usulüne uygun olarak gösterilmiş bir delilin, hiçbir gerekçe gösterilmeksizin incelenmeden reddedilmesi, hukuki dinlenilme hakkının ihlali anlamına gelmektedir. Adil yargılanma hakkının en önemli unsurlarından olan hukuki

³⁵⁵ Taşpolat Tuğsavul, Melis, “İstinaf İncelemesi Sonucunda Verilebilecek Kararlar”, TBB Dergisi, S.134, Y.2018, s.336.

³⁵⁶ Akkaya, **İstinaf**, s.202-203.

³⁵⁷ Tutumlu, **Sorunlar**, s.33.

³⁵⁸ Bolayır, s.290.

dinlenilme hakkına aykırılığı, istinaf mahkemesi re'sen dikkate almalıdır. Bu nedenlerle yazara göre ilk derece aşamasında hiç değinilmeden reddedilen bir delilin istinaf aşamasında bölge adliye mahkemesince re'sen dikkate alınarak değerlendirilmesi gerekir.

Karaaslan'a göre³⁵⁹ ise delillerin az da olsa bir kısmı toplanmış ve geri kalan kısmın istinaf mahkemesince toplanması isteniyorsa ya da tarafların gösterdikleri delillerin bir kısmı dahi olsa ilk derece mahkemesince değerlendirilmiş, artık bu aşamadan sonra istinaf mahkemesinin dosya esasına girip karar vermesi yeterli kabul edilmek isteniyorsa bu düzenlemenin doğru olacağı kabul edilmelidir. Ancak yazara göre, unutmamak gerekir ki hukukumuzda dar istinaf sistemi uygulanmakta ve kural olarak yargılamaya ilişkin yapılması gerekenler ilk derece mahkemesince yerine getirilmektedir. Dolayısıyla delillerin toplanmasında ve değerlendirilmesinde asıl olanın bu faaliyetlerin ilk derece mahkemesince yerine getirilmesi gerçeğidir. Ancak söz konusu kural bu gerçeğe bağdaşmamaktadır.

Yargıtay³⁶⁰ da bir kararında Hukuk Muhakemeleri Kanunu m.353 hükmünde bölge adliye mahkemesinin dosyayı ilk derece mahkemesine gönderme sebeplerinin tahdidi olarak sayıldığını, bunlar arasında delillerin eksik toplandığının bulunmadığını, delillerin hiç toplanmadığının veya hiç değerlendirilmediğinin bulunduğunu, eksik toplanan deliller sebebiyle istinaf mahkemesinin dosyayı ilk derece mahkemesine göndermesinin kanuna aykırı olduğunu, delillerin istinaf mahkemesince değerlendirilerek karar verilmesi gerektiğini belirtmiştir.

Kanaatimizce Hukuk Muhakemeleri Kanunu m.353 hükmü ifadesinde geçen “hiçbir” ve “hiç” kelimelerinin önemi bulunmaktadır. Zira istinaf aşamasında delil gösterilmesinin istisnasını oluşturan Hukuk Muhakemeleri Kanunu m.357'nin hükümet gerekçesinde “*ilk derece mahkemesinde usulüne uygun olarak ileri sürüldüğü halde, haksız olarak reddedilip incelenmeyen...deliller bölge adliye mahkemesince incelenebilecektir.*” ifadesi bize göstermektedir ki bu maddenin konuluş amacı, ilk derece mahkemesinin hakkında bir değerlendirmede bulunduğu ancak haklı bir gerekçe olmadan reddettiği ve incelemeyeceği delillerin istinaf mahkemesince incelenebileceğidir. Hukuk Muhakemeleri Kanunu m.353 hükmünde anlatılmak istenen ise ilk derece mahkemesinde deliller hakkında hiçbir değerlendirme yapılmayan durumlardır.

³⁵⁹ Karaaslan, Varol, “**HMK m. 353/1-a Üzerine Bir İnceleme**”, DEÜHFD, C.22, S.37, Y.2017, s.234 (İnceleme)

³⁶⁰ Yargıtay 2. HD. T:04.12.2017; E:2017/5594; K:2017/13799 (www.karamercanhukuk.com; E.T.12.03.2019)

Delillerin hiç değerlendirmeye alınmadığı durumda, istinaf mahkemesinin yapması gereken şey dosyayı ilk derece mahkemesine iade etmek olmalıdır.

2.2.2.2.3. Mücbir Sebep Gösterilemeyen Deliller

İstinaf aşamasında yeni delil gösterilmesine olanak sağlayan diğer bir istisna, mücbir sebebin varlığıdır. İlk derece yargılaması esnasında, mücbir sebebin varlığı nedeniyle gösterilemeyen delillerin istinaf incelemesine getirilmesi ve incelenmesi mümkündür.³⁶¹ Ancak burada mücbir sebep kavramının ne olduğu kanun metninden açıkça anlaşılamamaktadır.³⁶² Hükümet gerekçesine göre “*mücbir bir sebeple gösterilebilme olanağı bulunmayan ya da tarafın geç ileri sürmesinde bir kusurun bulunmadığı deliller*” bölge adliye mahkemesince incelenebilmelidir. Doktrinde Bolayır, hükümet gerekçesinde geçen kusursuzluk kavramının madde metninde de geçmesi durumunda mücbir sebep kavramı ile ilgili tartışmanın kalmayacağını, daha açık bir hüküm oluşacağını ifade etmektedir.³⁶³ Adalet Bakanlığınca hazırlanan istinaf el kitabında ise bu istisnanın, Hukuk Muhakemeleri Kanunu m.375/1-ç bendinde düzenlenen yargılamanın yenilenmesi sebeplerinden “*Yargılama sırasında, aleyhine hüküm verilen tarafın elinde olmayan nedenlerle elde edilemeyen bir belgenin, kararın verilmesinden sonra ele geçirilmiş olması*” düzenlemesi ile bağdaştığı ifade edilmektedir.³⁶⁴

Mücbir sebep kavramı borçlar hukukunu da yakından ilgilendirdiğinden, konunun bu açıdan da incelenmesinde fayda vardır. Borçlar hukuku kurallarına göre mücbir sebep, illiyet bağıını kesen sebeplerden birisi olup, mücbir sebebi açıklayan iki temel teori bulunmaktadır.³⁶⁵ Borçlu kişiyi temel alan sübjektif teoride, mevcut duruma göre meydana gelebilecek tüm olasılıklar göz önünde bulundurularak azami özen gösterilse bile olayın meydana gelmesi önlenemiyorsa, mücbir sebebin varlığı kabul edilir.³⁶⁶ Buna karşın, genel kabul edilen objektif teoriye göre, gerçekleşme şekli ve yoğunluğu itibarıyla, hayatın normal akışına göre beklenen durumları açıkça aşan, kaynağını sorumlunun işletme ve faaliyet alanı dışında bulan her olay, mücbir sebep

³⁶¹ Akkaya, **İstinaf**, s.291; Bolayır, s.290-291; Tutumlu, **Sorunlar**, s.33; **İstinaf El Kitabı**, s.62. Kanun koyucunun söz konusu istisnayı tanımasındaki nedenlerden biri, istinaf aşamasında bölge adliye mahkemesine tahkikat yapma imkanı tanınmış olması, diğeri ise hakkaniyet düşüncesidir. (Tutumlu, **Sorunlar**, s.33)

³⁶² Akkaya, **İstinaf**, s.291.

³⁶³ Bolayır, s.293.

³⁶⁴ **İstinaf El Kitabı**, s.62.

³⁶⁵ Eren, Fikret, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler**, Ankara, 2016, s.579; Üstündağ, s.914.

³⁶⁶ Eren, s.579; Üstündağ, s.914.

olarak kabul edilir. Objektif teoriyi kabul eden baskın görüşe göre mücbir sebep, bir borcun veya genel bir davranış yükümlülüğünün ihlaline neden olan, borçlunun işletme faaliyetiyle ilgili olmayan, öngörülemez ve kaçınılmaz olay olarak tanımlanmaktadır. Bu olaylar deprem, sel, kasırga, yıldırım düşmesi gibi doğa olayları olabileceği gibi savaş, darbe, isyan, ihtilal gibi insandan kaynaklı olaylar da olabilir.³⁶⁷

Borçlar hukuku anlamında mücbir sebep, objektif bir olanaksızlığı ifade etmektedir.³⁶⁸ Medeni usul hukukunda ise mücbir sebep kavramı borçlar hukukundaki gibi anlaşılmamaktadır. Şayet mücbir sebep kavramı borçlar hukukundaki şekliyle anlaşılırsa, istinaf aşamasında yeni delil gösterilmesi neredeyse imkansız hale gelecektir.³⁶⁹ Medeni usul hukukunda mücbir sebep kavramının daha çok sübjektif bir olanaksızlığı ifade ettiği kabul edilmektedir.³⁷⁰ Yani istinafta yeni delil getirme yasağının istisnası olarak görülen mücbir sebep, usul hukukunda borçlar hukukundaki anlamından daha geniş bir anlam taşımaktadır.³⁷¹

Buradan çıkarılan sonuca göre, bir delilin ilk derece yargılamasında gösterilememesi durumunda, tarafa kusur yüklenemeyen hemen her durumun bu kapsamda değerlendirilebileceği söylenebilir. İlk derece mahkemesinde gösterilme olanağı bulunmayan ve delilin geç gösterilmesinde tarafın herhangi bir kusurunun olmadığı deliller, bölge adliye mahkemesinde incelenebilecektir.³⁷² Örneğin, bir dava ile ilgili olarak resmi bir kurumun gerçeğe aykırı kayıt çıkarması, gerçek delilin mahkemeye ulaşmasını engelleyen mücbir sebep olarak kabul edilmelidir. Yine ilk derece mahkemesinde lehine hüküm elde eden tarafın, aleyhine olan delili çalarak veya saklayarak o delile ulaşılmasını engellemesi, mücbir sebep olarak kabul edilmelidir. O delilin mahkemeye sunulmamış olması, aleyhine karar verilen kişinin kusurundan kaynaklanmamaktadır. Yine savaş, deprem, sel gibi durumlarda da ilk derece yargılamasında delilin ileri sürülememesi, mücbir sebep olarak kabul edilecektir. Örneğin depremde kaybolan bir delilin, istinaf yargılaması sırasında bulunması halinde, mücbir sebep kapsamında yeni delil olarak yargılamaya getirilmesi mümkün olabilecektir.³⁷³ Ancak ilk derece yargılaması sırasında elinde olan bir delili göstermemiş veya bulabilecek durumdayken bulmamış olan taraf, istinaf aşamasında bu

³⁶⁷ Üstündağ, s.914.

³⁶⁸ Arslan, Ramazan, **Medeni Usul Hukukunda Yargılamanın Yenilenmesi**, Ankara, 1997, s.85.

³⁶⁹ Akkaya, **İstinaf**, s.292; Bolayır, s.292.

³⁷⁰ Üstündağ, s.914.

³⁷¹ Arslan, Ramazan, s.85.

³⁷² Bilgiç, s.111.

³⁷³ Akkaya, **İstinaf**, s.292; Bolayır, s.292; Üstündağ, s.914.

delili ileri süremeyecektir. Örneğin, bir belgenin üçüncü kişide olduğunu bilmesine rağmen ibrazı için talepte bulunmayan ya da tapu kayıtları gibi herkesçe görülebilecek sicil kayıtlarından haberdar olmayan tarafın istinaf aşamasında bu delillere dayanabilmesi mümkün olmayacaktır.³⁷⁴

2.2.3. Temyiz Aşamasında Delillerin Gösterilmesi

Temyiz, Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 361. maddesi 1. fıkrasına göre bölge adliye mahkemelerinin hukuk dairelerinden verilen nihai kararlara karşı başvurulabilen olağan kanun yoludur.³⁷⁵ İlk derece mahkemesi kararlarına karşı temyiz kanun yoluna gidilmesi mümkün değildir. Temyiz, bölge adliye mahkemesi nihai kararlarına karşı başvurulabilen kanun yoludur.³⁷⁶ Temyiz, olağan kanun yollarının sonuncusudur.³⁷⁷

Temyiz kanun yolunu istinaf kanun yolundan ayıran en temel özellik, temyiz incelemesi sırasında usul hukuku veya maddi hukuk yönünden bir inceleme yapılmaması, maddi vakıa denetimi ile delil değerlendirilmesi yapılmamasıdır. Temyiz incelemesinde, istinaf mahkemesince verilmiş olan nihai kararlar, yalnızca kanuna ve hukuka uygunluk bakımından denetime tabi tutulmaktadır, maddi bakımdan bir denetim yapılmamaktadır.³⁷⁸ Yani temyiz incelemesi esnasında yalnızca ilk derece mahkemesi kararında hukukun yanlış uygulandığı ileri sürülebilmektedir.³⁷⁹ Temyiz aşamasında yeninden tahkikat yapılmadığından, daha önceden gösterilmeyen vakıalar ve deliller bu aşamada gösterilemez.³⁸⁰ Her ne kadar durum böyle olsa da bölge adliye mahkemelerinin kurulmasından önce istinaf aşaması bulunmadığından Yargıtay, ilk derece mahkemelerinin vermiş olduğu nihai kararları incelemiş, temyiz aşamasında tıpkı istinaf mahkemesiymiş gibi vakıaları da denetlemek durumunda kalmıştır. Ancak günümüzde bölge adliye mahkemelerinin kurulmasıyla artık temyiz aşamasında böyle bir durum söz konusu olmayacaktır.³⁸¹

Temyiz aşamasında tahkikat faaliyetleri yürütülmediğinden delil toplanması gibi bir durum da söz konusu olmamaktadır. Bu görev ilk derece mahkemeleri ile istinaf

³⁷⁴ Arslan, Ramazan, s.86; Bilgiç, s.111-112.

³⁷⁵ Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz, s.602; Yılmaz, Ejder, **İstinaf**, s.73; Bolayır, s.304.

³⁷⁶ Yılmaz, Ejder, **İstinaf**, s.73; Kuru, **İstinafa Göre**, s.505; Alangoya/Yıldırım/Deren Yıldırım, **Esaslar**, s.539.

³⁷⁷ Kuru, **İstinafa Göre**, s.505.

³⁷⁸ Kuru, **İstinafa Göre**, s.506; Bolayır, s.304; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz, s.602

³⁷⁹ Bolayır, s.304

³⁸⁰ Kuru, **İstinafa Göre**, s.506; Bolayır, s.304

³⁸¹ Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz, s.602.

mahkemelerine bırakılmıştır. Bu açıdan ancak temyiz mahkemesince bozma kararı verilmesi halinde dosyanın ilk derece veya istinaf mahkemesine gelmesi halinde, bu mahkemelerin de bozma kararına uyması durumunda, uyulan bozma kararındaki kapsam çerçevesinde ilk derece veya istinaf mahkemesince yeniden delil toplanması yoluna gidilebilecektir. Yoksa temyiz mahkemesinin deliller konusunda eksik görmesi halinde doğrudan delil toplayarak karar vermesi durumu söz konusu değildir.³⁸²

³⁸² Bolayır, s.305.

SONUÇ

Medeni usul hukukunun birden fazla amacı bulunmaktadır. Bu amaçlar; maddi gerçeğe ulaşma, adil bir karar verilmesi, tarafların sübjektif haklarının gerçekleşmesi vs. şeklinde sayılabilir. Bu amaçlara ulaşmak için yargılamanın doğru şekilde yürütülmesinin, tarafların iddia ettikleri vakıaların gerçek olup olmadığının tespit edilmesinin büyük önemi bulunmaktadır. Tarafların delillerini doğru biçimde göstermeleri halinde usul hukukunun amacına ulaşma yolunda büyük bir adım atılmış olacaktır. Bu açıdan hem taraflara hem de yargılamayı sevk ve idare eden hakime görev düşmektedir. Medeni usul hukukunda kabul edilen ilke, yargılamanın taraflarca yürütülmesi olduğundan, delil gösterilmesinde de büyük yük taraflara düşmektedir. Taraflar delillerini yargılamaya kendileri getirmek durumundadırlar. Bunu da kanun koyucunun belirlediği zamanda ve düzende yapmak zorundadırlar. Delillerin gösterilmesi konusunda bazı kısıtlamalar bulunmaktadır. Tahkikata başlamadan delillerin toplanması gerektiğini düşünen kanun koyucu bunun için bazı kriterler getirmiş ve ilkeler benimsemiştir. Özellikle teksif ilkesi gereğince tarafların delillerini belirli bir usul kesitine kadar göstermeleri gerekmektedir. Davacının delillerini dava veya en geç cevaba cevap, davalının ise cevap veya ikinci cevap dilekçesinde göstermesi gerekir. Kural olarak bu aşamalardan sonra delil gösterilmesi mümkün değildir. Bu aşamadan sonra ön inceleme aşaması bulunmaktadır. Taraflar dilekçelerinde delillerini göstermiş, ancak belge niteliğinde olan delillerini sunmamış veya sunamamış olabilirler. İşte ön inceleme aşamasında kanun koyucu, taraflara belge niteliğinde olan ve dilekçelerinde gösterip ancak sunmadıkları delillerini mahkemeye sunmak veya başka yerde olan ve getirilmesi gereken delillerini getirtmek için açıklama yapmak üzere iki haftalık süre verilmesi gerektiğini düzenlemiştir. Bu sayede anlaşılmaktadır ki taraflar belge niteliğinde olan delillerini dilekçeleri ile birlikte sunmak zorunda değildirler. Bunun için kanun koyucu taraflara ayrıca süre verilmesi gerektiğini de düzenlemiştir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken husus, bu delillere mutlaka dilekçelerde dayanılmış olunmasıdır. Yoksa taraflara hiç göstermediği delili gösterme imkanı verilmemektedir.

Taraflarca getirilme ilkesinin hakim olduğu yargılamalarda durum böyle olmakla birlikte re'sen araştırma ilkesinin hakim olduğu davalarda taraflar, delil gösterme yükünü adeta hakimle paylaşmaktadırlar. Çünkü bu tip davalarda taraflar delil göstermese dahi hakimin araştırarak gerekli delilleri toplaması, yargılamaya getirmesi

ve bunlara dayanarak karar vermesi gerekir. Hakimin delil getirme imkanı re'sen araştırma ilkesinin hakim olduğu davalarda bulunmakla birlikte taraflarca getirilme ilkesinin hakim olduğu davalarda da yok değildir. Zira birtakım delillere başvurma imkanı, taraflarca gösterilmemiş olsa dahi hakime verilmiştir. Uyuşmazlığın çözüme kavuşturulması için bilirkişi deliline başvurmak, keşif yapmak gibi imkanlar hakime tanınmıştır. Yani taraflarca getirilme ilkesinin hakim olduğu davalarda hakim sadece tarafların getirdiği delillerle bağlıdır demek de tam olarak doğru bir ifade değildir.

Delillerin yargılamanın belirli bir aşamasına kadar gösterilmesi gerekir. Ancak bu durumun istisnaları da mevcuttur. Kanun koyucu, tarafların ellerinde olmayan bazı durumlarda delil gösteremeyebileceğini de öngörmüştür. Gerçekten de bazen öyle durumlar oluşabilir ki tarafların dilekçeler aşamasında delillerinin tamamını göstermesi mümkün olmayabilir. İşte Hukuk Muhakemesi Kanunu'nun 145. maddesi bu durumu düzenlemektedir. Tarafların yargılamayı uzatma amacı taşımayan veya süresinde gösterilmemesi kusurunda kaynaklanmayan delillerini sonradan göstermesi mümkündür. Bunun dışında ıslah ile sonradan delil gösterilmesi Yargıtay tarafından kabul edilmektedir. Ancak kanaatimizce ıslah ile delil gösterilmesi ancak yeni bir vakıa getirilmesi durumunda mümkün olmalıdır. Yeni vakıa getirmeyen tarafa ıslah ile sadece delil gösterme imkanı verilmesi Kanun'un delil gösterilmesi konusundaki sistematığıne uymamaktadır. Yine fer'i müdahilin de yanında yer aldığı taraf aleyhine olmamak şartıyla delil göstermesine olanak sağlanmaktadır.

Son olarak kanun yolu aşamasında da delil gösterilmesi hususunun değerlendirilmesi gerekmektedir. Ülkemizde bölge adliye mahkemelerinin faaliyete başlaması ile birlikte kanun yolu aşaması istinaf ve temyiz olmak üzere iki basamaklı olmuştur. İstinaf kanun yolunda, ülkemiz sistemi dar istinaf modelini benimsediğinden delil gösterilmesi kural olarak yasaktır. Ancak bu durumun da istisnaları mevcuttur. Nasıl ki ilk derece yargılaması aşamasında hakim re'sen bilirkişi veya keşif gibi delillere re'sen başvurabiliyorsa istinaf aşamasında da hakimin bu delillere re'sen başvurma imkanı bulunmaktadır. Yine ilk derece mahkemesince incelenmeden reddedilen delillerin istinaf aşamasında incelenmesi (deliller ilk derece yargılamasında hiç incelenmemiş ise dosyanın mahkemesine iade edilmesi gerekir. Deliller yetersiz de olsa incelendiyse istinaf incelemesi yapılmalıdır) mümkündür. Bunların dışında mücbir sebeple ilk derece yargılamasında gösterilemeyen delillerin istinaf aşamasında gösterilmesi ve incelenmesi de mümkündür. Tabii buradaki mücbir sebep kavramını geniş yorumlamak gerekir. Zira medeni usul hukukunda mücbir sebep kavramı, borçlar

hukukundaki kadar dar yorumlanmamalıdır. Temyiz aşamasında ise Yargıtay artık içtihat mahkemesi olduğundan, maddi vakıa denetimi yapmaması gerekir. Yargıtay temyiz mercii olarak yalnızca hukukilik denetimi yapacağından bu aşamada delil gösterilmesi gibi bir durum da olmamalıdır.

KAYNAKÇA

- Akkaya, Tolga, **Medeni Usul Hukukunda Delillerin Hasredilmesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, 2003 (Deliller)
- Akkaya, Tolga, **Medeni Usul Hukukunda İstinaf**, Ankara, 2009 (İstinaf)
- Aksakal, Ramazan, **6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'na Göre Basit Yargılama Usulü**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2015
- Alangoya, Yavuz, **Medeni Usul Hukukunda Vakıaların ve Delillerin Toplanmasına İlişkin İlkeler**, İstanbul, 1979
- Alangoya, H. Yavuz/ Yıldırım, Kamil/ Deren Yıldırım, Nevhis, **Hukuk Muhakemeleri Kanunu Tasarısı Değerlendirme ve Önerileri**, İstanbul, 2006 (Tasarı)
- Alangoya, H. Yavuz/ Yıldırım, Kamil/ Deren Yıldırım, Nevhis, **Medeni Usul Hukuku Esasları**, İstanbul, 2009 (Esaslar)
- Ansay, Sabri Şakir, **Hukuk Yargılama Usulleri**, Ankara, 1960
- Aras, Aslı, “**Cevap Dilekçesi Verilmemesinin Hukuki Sonuçları**”, DEÜ Hukuk Fakültesi Dergisi, C.19, Özel Sayı, Y. 2017
- Arslan, Aziz Serkan, **Medeni Usul Hukukunda Delillerin Toplanması ve Doğrudanlık İlkesi**, Ankara, 2012
- Arslan, Hatice Seval, **Medenî Usul Hukukunda Bilirkişi Raporu Ve Bağlayıcılığı**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2002
- Arslan, Ramazan, **Medeni Usul Hukukunda Yargılamanın Yenilenmesi**, Ankara, 1997
- Arslan, Ramazan/Yılmaz, Ejder/Taşpınar Ayvaz, Sema, **Medeni Usul Hukuku**, Ankara, 2016
- Atalay, Oğuz, **Medeni Usul Hukukunda Menfi Vakıaların İspatı**, İzmir, 2001
- Atalı, Murat, **Medenî Usul Hukukunda Hâkimin Vakıalar Hakkında Dava Dışında Edindiği (Şahsî) Bilgisini Kullanması**, Haluk Konuralp Anısına Armağan, C.I, Ankara, 2009
- Becker-Eberhard, Ekkehard, **İlkeler Işığında Medeni Yargılama Hukuku**, İstanbul, 2006 (Türkçeye Çeviren: Prof. Dr. M. Kamil YILDIRIM)
- Belgesay, M. Reşit, **Hukuk ve Ceza Usulü Muhakemelerinde Delil**, İstanbul, 1940.
- Berkin, Necmettin M, **Medeni Usul Hukuku Esasları**, İstanbul, 1969.
- Bilge, Necip/Önen, Ergun, **Medeni Yargılama Hukuku Dersleri**, Ankara, 1978

- Bilgiç, Hasan Basri, **Medeni Usul Hukukunda Delillerin İleri Sürülmesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2018
- Bolayır, Nur, **Hukuk Yargılamasında Delillerin Toplanmasında Tarafların ve Hakimin Rolü**, İstanbul, 2014.
- Budak, Ali Cem, **Medeni Usul Hukukunda Üçüncü kişilerin Haklarının Korunması**, İstanbul, 2000
- Çelikoğlu, Cengiz Topel, “**Hukuk Muhakemeleri Kanunu Yargılama Modelinde Ön İnceleme Safhası**”, e-akademi (Hukuk, Ekonomi ve Siyasal Bilimler Aylık İnternet Dergisi), S. 125, Y.2012
- Çiftçi, Pınar: “**Boşanma Davalarında Delillerin Gösterilmesine Ve İbrazına İlişkin Güncel Yargıtay Hukuk Genel Kurulu Kararlarının (Önemli Bir İçtihat Değişikliğinin) Değerlendirilmesi** ” DEÜHFD, C.20, S.1, Y.2018
- Deren Yıldırım, Nevhis, **Türk, İsviçre ve Alman Medeni Usul Hukukunda Kesin Hükümün Subjektif Sınırları**, İstanbul, 1996
- Deryal, Yahya, **Türk Hukukunda Bilirkişinin Nitelikleri ve Avukatın Bilirkişilik Yapması**, İstanbul, 2001
- Elgün, Emel Şeyda, **Medeni Usul Hukukunda Davanın Açılmamış Sayılması ve Sonuçları**, Ankara, 2011
- Erdönmez, Güray, “**Hukuk Muhakemeleri Kanunu’na Göre Delillerin Gösterilmesi ve İbrazı**”, İstanbul Barosu Dergisi, C.87, S.5, Y.2013
- Eren, Fikret, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler**, Ankara, 2016
- Ermenek, İbrahim, “**Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun Yürürlüğe Girmesinden Sonra Yargılama Giderlerine İlişkin Olarak Ortaya Çıkan Bazı Güncel Sorunlar Ve Usul Ekonomisi İlkesi**”, SDÜ Hukuk Fakültesi Dergisi, MİHBİR Özel Sayısı, C.4, S.2, Y.2014 (İlke)
- Ermenek, İbrahim, “**Hukuk Muhakemeleri Kanuna Göre Ön İnceleme**”, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.2, S.1, Y.2011 (Ön İnceleme)
- Eroğlu, Orhan, “**Medeni Usul Hukukunda Davaya Cevap ve Cevap Dilekçesi Vermemenin Sonuçları**”, Ankara Barosu Dergisi(Hakemli), C.1, S.2, Y.2018
- Ertanhan, Mesut, **Medeni Yargılama Hukukunda Tanık ve Tanıklık**, Ankara, 2005
- Erturgut, Mine, **Medeni Usul Hukukunda Elektronik İmzalı Belgelerin Delil Olarak Değerlendirilmesi**, Ankara, 2004

- Ferendeci- Özkaya, Özden, “**Davalının Cevap Dilekçesi Vermemesi Halinde M. 128’in Uygulanması ve Ortaya Çıkan Sorunlara İlişkin Çözüm Arayışları**”, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, C.24, S.1, Y.2018
- Göksu, Mustafa, **Hukuk Yargılamasında Elektronik Delil**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2010
- Görkem, Zeynep Ezgi, “**6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanununa Göre Delil İbraz ve İkamesi**”, TAAD, S.21, Y.2015
- Hukuk Muhakemesinde İstinaf El Kitabı**, Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı, Ankara, 2016
- Kale, Serdar/ Keser, Salih, “**Medeni Yargılama Hukukunda Delil Sistemi**”, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, C.21, S.2, Y. 2015
- Karaaslan, Varol, “**HMK m. 353/1-a Üzerine Bir İnceleme**”, DEÜHFD, C.22, S.37, Y.2017 (inceleme)
- Karaaslan, Varol, “**Hakimin Tarafsızlığı İlkesi İle Hakimin Davayı Aydınlatma Ödevi Arasındaki İlişki**” SDÜHFD MİHBİR Özel Sayısı, C.4, S.2, Y.2014 (Aydınlatma Ödevi)
- Karahacıoğlu, Ali Haydar/ Parlar, Aynur, **Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi**, İstanbul, 2014
- Karamercan, Fatih, “**Medenî Usûl Hukukunda Tanık ve Tanıklık**”, Ankara Barosu Dergisi (Hakemli), S.3, Y.2018 (Usul)
- Karamercan, Fatih, “**Basit Yargılama Usulünde Tanık Deliline Başvurulması**”, Terazi Hukuk Dergisi, C.10, S.102. Y.2015(Tanık)
- Kiraz, Taylan Özgür, **6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu ile Getirilen Yenilikler**, Ankara, 2012
- Konuralp, Haluk, **İspat Kurallarının Zorlanan Sınırları**, Ankara, 1999
- Kurt Konca, Nesibe, **Medeni Usul Hukukunda Aleniyet İlkesi**, Ankara, 2009
- Kuru, Baki, **İstinaf Sistemine Göre Yazılmış Medeni Usul Hukuku**, İstanbul, 2017(İstinafa Göre)
- Kuru, Baki, **Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı**, İstanbul, 2015 (Ders Kitabı)
- Kuru, Baki/ Budak, Ali Cem, “**Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun Getirdiği Başlıca Yenilikler**”, İstanbul Barosu Dergisi, C. 85, S. 5, Y.2011

- Kuru, Baki/ Arslan, Ramazan/ Yılmaz, Ejder, **Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı**, Ankara, 2013
- Meriç, Nedim, “**Hakimin Davayı Aydınlatma Yükümlülüğü**” DEÜHFD, C.11, Y.2009, Prof. Dr. Bilge UMAR’a Armağan (Davayı Aydınlatma)
- Meriç, Nedim, “**Medenî Yargılama Hukukunda Tasarruf ve Taleple Bağlılık İlkesinin Kapsamı ve Bazı Güncel Kararların Değerlendirilmesi**”, SDÜHFD, C.4, S.2, Y.2014 (Usul-İcra)
- Oğuz, Özgür/ Doğan, Özge, “**Türk İş Mahkemelerinde Yargılama Usulü**”, TBB Dergisi, S.127, Y.2016
- Özekes, Muhammet, “**HMK Bakımından Dava Dilekçesinde Eksiklik Halinde Yapılması Gereken İşlemler**”, DEÜHFD, C. 16, Y. 2014 (Eksiklik)
- Özekes, Muhammet, **Medeni Usul Hukukunda Hukuki Dinlenilme Hakkı**, Ankara, 2003 (Hukuki Dinlenilme)
- Özmumcu, Seda, “**1086 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu İle 6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun Delillerin İkamesi Hakkındaki Hükümlerine Mukayeseli Bir Bakış**”, Kazancı Hukuk Araştırmaları Dergisi, S.101, Y.2013 (Mukayese)
- Özmumcu, Seda, “**Davanın Açılmasına Bağlanan Hukuki Sonuçların Davanın Açılmamış Sayılması Halinde Değerlendirilmesi**”, İÜHFM, C.70, S.2, Y.2012 (Dava Açılması)
- Pekcanıtez, Hakan, **Fer’i Müdahilin Etkisi**, Makaleler Cilt II, İstanbul, 2016 (Müdahilin Etkisi)
- Pekcanıtez, Hakan, **Medeni Usul Hukukunda Fer’i Müdahale**, Ankara, 1992 (Fer’i Müdahale)
- Pekcanıtez, Hakan, **Medeni Yargılamada Adil Yargılanma**, Makaleler C.I, İstanbul, 2016 (Adil Yargılanma)
- Pekcanıtez, Hakan, **Pekcanıtez Usul Medeni Usul Hukuku**, C.II, İstanbul, 2017 (Usul)
- Pekcanıtez, Hakan/Atalay, Oğuz/Özekes, Muhammet, **Medeni Usul Hukuku**, Ankara, 2014
- Postacıoğlu, İlhan, **Medeni Usul Hukuku Dersleri**, İstanbul, 1970
- Postacıoğlu, İlhan/ Sümer, Altay, **Medeni Usul Hukuku Dersleri**, İstanbul, 2015
- Rechberg, Walter H, **Avusturya Medeni Yargılamasında Adil Yargılanmaya İlişkin Yeni Sorular**, İstanbul, 2006, s.60 (Türkçeye Çeviren: Prof. Dr. M. Kamil YILDIRIM)

- Rüzgar, Orhan, **“Basit Yargılama Usulünde Delillerin Toplanması ve Ön İnceleme”**, İstanbul Barosu Dergisi, C.87, S.6, Y.2013
- Rüzgaresen, Cumhuriyet, **Medeni Muhakeme Hukukunda Usul Ekonomisi İlkesi**, Ankara, 2013
- Simil, Cemil, **“Hâkimin Davayı Aydınlatma Ödevinin Sınırları”**, DEÜHFD, C. 16, Y. 2014
- Schilken, Eberhard, **İlkeler Işığında Medeni Yargılama Hukuku**, İstanbul, 2006 (Türkçeye Çeviren: Prof. Dr. M. Kamil YILDIRIM)
- Tanrıver, Süha, **Bilirkişinin Hukuki Statüsü, Yükümlülükleri, Yetkileri ve Sorumluluğu**, Ankara, 2002 (Bilirkişi)
- Tanrıver, Süha, **Medeni Usul Hukuku**, Ankara, 2016 (Usul)
- Taşpolat Tuğsavul, Melis, **“İstinaf İncelemesi Sonucunda Verilebilecek Kararlar”**, TBB Dergisi, S.134, Y.2018
- Tercan, Erdal, **“Hâkimin Davayı Aydınlatma Yükümlülüğü Kapsamında Tarafların Dinlenmesi”**, MİHDER, C. 7, S. 18, Y. 2011
- Tok, Ozan/Koltaş, Harika, **“Senetle İspat Kuralının Tesis Ediliş Amacı Bakımından Bazı Vakıaların İspatına İlişkin Değerlendirmeler”** Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, C.22, S.3, Y.2016 (Cevdet Yavuz’a Armağan)
- Topal, Önder, **Ticari Defterleri Delil Niteliği**, Ankara, 2015
- Toraman, Barış, **“Medeni Usul Hukukunda İspat Hakkına Dair Bazı Tespit Ve Değerlendirmeler”** DEÜHFD, C.16, Özel Sayı, Y.2014
- Tutumlu, Mehmet Akif **“6100 Sayılı HMK’da Fer’i Müdahilin Statüsü, Konumu ve Davaya Katılmasının Koşulları”**, Terazi Hukuk Dergisi, C.7, S.65, Y.2012 (Fer’i Müdahil)
- Tutumlu, Mehmet Akif, **Medeni Usul Hukuku Sorunları**, Ankara, 2009 (Sorunlar)
- Tutumlu, Mehmet Akif, **Medeni Yargılama Hukukunda Delillerin İleri Sürülmesi**, Ankara, 2002 (Delil)
- Tutumlu, Mehmet Akif, **“Basit Yargılama Usulünde Hızlandırıcı Yenilikler”**, Terazi Hukuk Dergisi, C.6, S.62, Y.2011 (Yenilikler)
- Türkmen, Ali, **“Türk Özel Hukuk Yargı Sisteminde Yemin Müessesesi”** International Journal Of Legal Progress(Hakemli Makale), C.1, S.2, Y.2015
- Umar, Bilge/ Yılmaz, Ejder, **İsbat Yükü**, İstanbul, 1980 (İsbat)

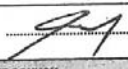
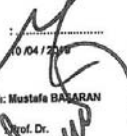
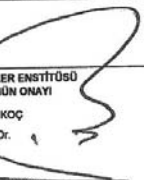
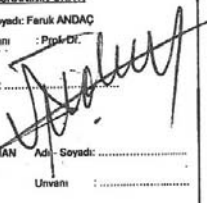
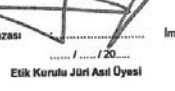
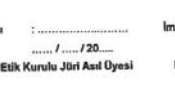
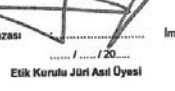
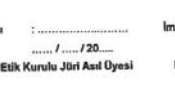
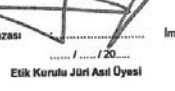
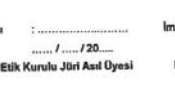
- Umar, Bilge, **Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi**, Ankara, 2014 (Şerh)
- Umar, Bilge, “**Hukuk Muhakemeleri Kanunu Tasarısına Katkı**”, TBB Dergisi, S.67, Y.2006 (Tasarı)
- Üstündağ, Saim, **Medeni Yargılama Hukuku**, İstanbul, 2000
- Yıldırım, M. Kamil, **Medeni Usul Hukukunda Delillerin Değerlendirilmesi**, İstanbul, 1990
- Yılmaz, Ejder, “**Usul Ekonomisi**”, AÜHFD, S.1, C. LVII, Y.2008 (Usul)
- Yılmaz, Ejder, **Hukuk Muhakemeleri Şerhi**, Ankara, 2013 (Şerh)
- Yılmaz, Ejder, **İslah**, Ankara, 2010 (İslah)
- Yılmaz, Ejder, **İstinaf**, Ankara, 2005 (İstinaf)
- Yılmaz, Ejder, **Medeni Yargılama Hukukunda Yemin**, Ankara, 1989 (Yemin)
- Yılmaz, Mustafa, “**Elektronik İmzalı Belgelerin Karşılaştırmalı Hukukta Ve İdarî Yargılama Hukukunda Delil Niteliği**”, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, C.22, S.3, Y.2016

İnternet Kaynakları

- www.adalet.gov.tr
- www.dergipark.gov.tr
- www.jurix.com.tr
- www.karamercanhukuk.com
- www.kazancı.com
- www.palmiyeweb.com
- www.tbmm.gov.tr
- www.yargitay.gov.tr

EKLER

EK 1: Etik Kurulu Onay Belgesi

T.C. ÇAĞ ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ TEZ / ARAŞTIRMA / ANKET / ÇALIŞMA İZİNİ / ETİK KURULU İZİNİ TALEP FORMU VE ONAY TUTANAK FORMU																															
ÖĞRENCİ BİLGİLERİ																															
T.C. NO	60973102486																														
ADI VE SOYADI	MERT KAYA																														
ÖĞRENCİ NO	20183036																														
TEL. NO. / LAR	0533 671 09 76																														
E-MAIL ADRESLERİ	meritkaya@hotmail.com																														
ANA BİLİM DALI	ÖZEL HUKUK																														
PROGRAM ADI	ÖZEL HUKUK																														
BİLİM DALININ ADI	ÖZEL HUKUK																														
HANGİ AŞAMADA OLDUĞU (DERS / TEZ)	TEZ																														
İSTEDİĞİ BULUNDUĞU DÖNEME AİT DÖNEMLİK KAYITININ YAPILIP-YAPILMADIĞI																															
..... / - 2018/2019 GÜZ DÖNEMİ KAYITINI YENİLEDİM.																															
ARAŞTIRMA/ANKET/ÇALIŞMA TALEBİ İLE İLGİLİ BİLGİLER																															
TEZİN KONUSU	Medeni Usul Hukukunda Delillerin Gösterilmesi																														
TEZİN AMACI	Medeni Usul Hukukunda Delillerin Nasıl Gösterileceğinin, hangi aşamaya kadar delil gösterileceğinin, sonradan delil gösterilmesinin mümkün olup olmadığının araştırılması																														
TEZİN TÜRKÇE ÖZETİ	Çalışma iki ana bölüme ayrılmıştır. Bu bölümlerden ilki delillerin gösterilmesi ve ilkeri içinde değerlendirilmesi başlığı altında işlenmiş olup ikinci ise delillerin sonradan gösterilmesi ve kanun yolu aşaması başlığı altında işlenmiştir.																														
ARAŞTIRMA YAPILACAK OLAN SEKTÖRLER / KURUMLARIN ADLARI																															
İZİN ALINACAK OLAN KURUMA AİT BİLGİLER (KURUMUN ADI - ŞUBESİ / MÜDÜRLÜĞÜ - İLİ - İLÇESİ)																															
YAPILMAK İSTENEN ÇALIŞMANIN İZİN ALINACAK İSTENEN KURUMUN HANGİ İLÇELERİNDE/ HANGİ KURUMUNA/ HANGİ BÖLÜMÜNDE/ HANGİ ALANINA/ HANGİ KURULUNA/ HANGİ GRUPLU KİMLERİNE/ NE UYGULANACAK/ ÖNE AYRINTILI BİLGİLER																															
UYGULANACAK OLAN ÇALIŞMAYA AİT ANKETLERİN/ ÖLÇEKLERİN BAŞLIKLARI/ HANGİ ANKETLERİN - ÖLÇEKLERİN UYGULANACAK																															
İKİLER (ANKETLER, ÖLÇEKLER, FORMLAR - ÖNE AYRINTILI BİLGİLERİLE BİRLİKTE KAG ADIYATAYLA OLUŞULAN AİT BİLGİLER İLE AYRINTILI YAZILACAKTIR)	1) 2) 3) 4)																														
ÖĞRENCİNİN ADI - SOYADI: MERT KAYA	ÖĞRENCİNİN İMZASI: 																														
TARİH: 10/04/2019																															
TEZİ ARAŞTIRMA/ANKET/ÇALIŞMA TALEBİ İLE İLGİLİ DEĞERLENDİRME SONUCU																															
1. Seçilen konu Bilim ve İş Dünyasına katkı sağlayabilmektedir.																															
2. Anılan konu Medeni Usul Hukukunda Delillerin Gösterilmesi faaliyet alanı içerisinde girmektedir.																															
1. TEZ DANIŞMANININ ONAYI Adı - Soyadı: Nedin MERİÇ Unvanı : Doç. Dr. İmzası : 10/04/2019 2. TEZ DANIŞMANININ ONAYI (VARSA) Adı - Soyadı: Unvanı : İmzası : / / 20... SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNÜN ONAYI Adı - Soyadı: Murat KOÇ Unvanı : Doç. Dr. İmzası : 10/04/2019 A.B.D. BASKANININ ONAYI Adı - Soyadı: Faruk ANDAÇ Unvanı : Prof. Dr. İmzası : 10/04/2019																															
ETİK KURULU ASİL ÜYELERİNE AİT BİLGİLER <table border="0"> <tr> <td>Adı - Soyadı: Mustafa BAKARAN</td> <td>Adı - Soyadı: Yücel ERTEKİN</td> <td>Adı - Soyadı: Deniz Aynur GÜLER</td> <td>Adı - Soyadı: Ali Engin OBA</td> <td>Adı - Soyadı: Mustafa Tevfik ÖZMAN</td> <td>Adı - Soyadı:</td> </tr> <tr> <td>Unvanı : Prof. Dr.</td> <td>Unvanı : Prof. Dr.</td> <td>Unvanı : Prof. Dr.</td> <td>Unvanı : Prof. Dr.</td> <td>Unvanı : Prof. Dr.</td> <td>Unvanı :</td> </tr> <tr> <td>İmzası : </td> <td>İmzası : </td> <td>İmzası : </td> <td>İmzası : </td> <td>İmzası : </td> <td>İmzası :</td> </tr> <tr> <td>..... / / 20...</td> <td>..... / / 20...</td> <td>..... / / 20...</td> <td>..... / / 20...</td> <td>..... / / 20...</td> <td>..... / / 20...</td> </tr> <tr> <td>Etik Kurulu Jüri Başkanı - Asil Üye</td> <td>Etik Kurulu Jüri Asil Üyesi</td> <td>Etik Kurulu Jüri Asil Üyesi</td> <td>Etik Kurulu Jüri Asil Üyesi</td> <td>Etik Kurulu Jüri Asil Üyesi</td> <td>Etik Kurulu Jüri Yedek Üyesi</td> </tr> </table>		Adı - Soyadı: Mustafa BAKARAN	Adı - Soyadı: Yücel ERTEKİN	Adı - Soyadı: Deniz Aynur GÜLER	Adı - Soyadı: Ali Engin OBA	Adı - Soyadı: Mustafa Tevfik ÖZMAN	Adı - Soyadı:	Unvanı : Prof. Dr.	Unvanı : Prof. Dr.	Unvanı : Prof. Dr.	Unvanı : Prof. Dr.	Unvanı : Prof. Dr.	Unvanı :	İmzası : 	İmzası : 	İmzası : 	İmzası : 	İmzası : 	İmzası :	 / / 20...	 / / 20...	 / / 20...	 / / 20...	 / / 20...	 / / 20...	Etik Kurulu Jüri Başkanı - Asil Üye	Etik Kurulu Jüri Asil Üyesi	Etik Kurulu Jüri Asil Üyesi	Etik Kurulu Jüri Asil Üyesi	Etik Kurulu Jüri Asil Üyesi	Etik Kurulu Jüri Yedek Üyesi
Adı - Soyadı: Mustafa BAKARAN	Adı - Soyadı: Yücel ERTEKİN	Adı - Soyadı: Deniz Aynur GÜLER	Adı - Soyadı: Ali Engin OBA	Adı - Soyadı: Mustafa Tevfik ÖZMAN	Adı - Soyadı:																										
Unvanı : Prof. Dr.	Unvanı : Prof. Dr.	Unvanı : Prof. Dr.	Unvanı : Prof. Dr.	Unvanı : Prof. Dr.	Unvanı :																										
İmzası : 	İmzası : 	İmzası : 	İmzası : 	İmzası : 	İmzası :																										
..... / / 20...	 / / 20...	 / / 20...	 / / 20...	 / / 20...	 / / 20...																										
Etik Kurulu Jüri Başkanı - Asil Üye	Etik Kurulu Jüri Asil Üyesi	Etik Kurulu Jüri Asil Üyesi	Etik Kurulu Jüri Asil Üyesi	Etik Kurulu Jüri Asil Üyesi	Etik Kurulu Jüri Yedek Üyesi																										
Adı - Soyadı: Unvanı : İmzası : / / 20... Etik Kurulu Jüri Yedek Üyesi																															
OY BİRLİĞİ İLE ☐ OY ÇOKLUĞU İLE ☒ Çalışma yapılacak olan tez için uygulanacak olduğu Anketler/ Formlar/Ölçekler Çağ Üniversitesi Etik Kurulu Asil Jüri Üyeleriince incelenmiş olup, 10/04/2019 - 10/04/2019 tarihleri arasında uygulanmak üzere gerekli izin verilmesi tarafımızca uygundur.																															

AÇIKLAMA: BU FORM ÖĞRENCİLER TARAFINDAN HAZIRLANDIKTAN SONRA ENSTİTÜ MÜDÜRLÜĞÜNE ONAYLATILARAK ENSTİTÜ SEKRETERLİĞİNE TESLİM EDİLECEKTİR.

EKLER: (.....) Sayfa Örneği
(.....) Sayfa Anket
(.....) Sayfa Formlar

506E-708

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Mert KAYA
Doğum Yeri ve Tarihi : Adana 1989
Yabancı Dili : İngilizce
İletişim (Telefon- e-posta) : 0533 671 09 76 – mertkayas@gmail.com

EĞİTİM DURUMU

Lise : Danişment Gazi Anadolu Lisesi
Lisans : Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi

